

Obsah

<u>SEZNAM TABULEK</u>	4
<u>SEZNAM GRAFŮ</u>	6
1. ÚVOD	7
2. VZNIK PROBLÉMOVÝCH ÚVĚRŮ V BANKOVNÍM SEKTORU	9
3. STÁTNÍ ZÁSAHY DO BANKOVNÍHO SEKTORU	14
3.1 VÝNOSY VERSUS NÁKLADY.....	14
3.2 DRUHY VÝNOSŮ STÁTNÍHO ZÁSAHU DO BANKOVNÍHO SEKTORU.....	15
3.3 DRUHY NÁKLADŮ STÁTNÍHO ZÁSAHU DO BANKOVNÍHO SEKTORU.....	16
2.3.1 Fiskální náklady.....	16
2.3.2 Ekonomické náklady.....	17
3.4 INSTRUMENTY STÁTNÍCH ZÁSAHŮ PŘI BANKOVNÍ KONSOLIDACI.....	18
3.4.1 Podpora likvidity.....	18
3.4.2 Pojištění vkladů a vládní garance.....	19
3.4.3 Bankovní restrukturalizace:.....	20
4. METODIKA NÁKLADŮ A VÝNOSŮ PŘI KONSOLIDACI	25
4.1 KVANTIFIKACE FISKÁLNÍCH NÁKLADŮ A VÝNOSŮ.....	25
4.2 FISKÁLNÍ DOPADY STÁTNÍCH ZÁSAHŮ.....	26
5. METODIKA NÁKLADŮ PŘI KONSOLIDACI V ČESKÉ REPUBLICE	30
5.1 KONSOLIDAČNÍ TRANSAKCE A KONSOLIDAČNÍ INSTITUCE.....	30
5.2 DUPLICITY MEZI KONSOLIDAČNÍMI INSTITUCEMI.....	31
5.3 ZPŮSOB VÝPOČTU VÝŠE NÁKLADŮ.....	31
6. PROBLÉMY BANKOVNÍHO SEKTORU (1990 – 1993)	32
6.1 BANKOVNÍ SOUSTAVA V CPE.....	32
6.2 TRANSFORMACE BANKOVNÍ SOUSTAVY V ROCE 1990.....	33
6.2.1 Rozdělení SBČS.....	33
6.2.2 Struktura bilanční sumy nově vzniklých bank.....	33
6.3 MAKROEKONOMICKÁ SITUACE PŘED KONSOLIDACÍ BANK.....	35

6.3.1	<i>Makroekonomická stabilita a objem úvěrů</i>	35
6.3.2	<i>Struktura bankovního sektoru</i>	37
6.4	ÚVĚROVÉ PORTFOLIO BANKOVNÍHO SEKTORU (1991 – 1993)	38
6.4.1	<i>Struktura úvěrového portfolia na počátku 90. let</i>	38
6.4.2	<i>Typy špatných úvěrů</i>	40
6.4.3	<i>Řešení problémových úvěrů</i>	41
7.	RESTRUKTURALIZACE ÚVĚROVÝCH PORTFOLIÍ BANK (1991 – 1994)	43
7.1.	KONSOLIDAČNÍ PROGRAM I	44
7.1.1	<i>Převedení úvěrů na trvale obracející se zásoby</i>	44
7.1.2	<i>Oddlužení bank</i>	45
7.1.3	<i>Rekapitalizace bank</i>	46
7.1.4	<i>Pročištění bilance ČSOB</i>	47
7.2	NEPŘÍMÁ POMOC STÁTU	49
7.3	ZHODNOCENÍ BANKOVNÍ RESTRUKTURALIZACE (1991 – 1994)	50
7.3.1	<i>Přímé náklady Konsolidačního programu I</i>	50
7.3.2	<i>Vztahy mezi transformačními institucemi</i>	52
7.3.3	<i>Zhodnocení Konsolidačního programu I</i>	53
8.	RESTRUKTURALIZACE BANKOVNÍHO SEKTORU (1993-1997)	55
8.1	VZNIK SUBSEKTORU MALÝCH BANK	55
8.2	PŘÍČINY VZNIKU PROBLÉMŮ MALÝCH BANK	56
9.	ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ BANKOVNÍHO SEKTORU (1993 – 1997).....	60
9.1	VÝZNAM SUBSEKTORU MALÝCH BANK	60
9.2	FORMY ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ MALÝCH BANK	61
9.3	NUCENÁ SPRÁVA BANK A ODEBÍRÁNÍ LICENCÍ (1993 – 1995)	62
9.4	KONSOLIDAČNÍ PROGRAM II	65
9.4.1	<i>Nástroje České národní banky a České finanční</i>	68
9.4.2	<i>Náklady Konsolidačního programu II</i>	75
9.5	STABILIZAČNÍ PROGRAM PRO SUBSEKTOR MALÝCH BANK	79
9.5.1	<i>Česká finanční, s.r.o. a Stabilizační program v prvním roce</i>	81
9.5.2	<i>Vývoj Stabilizačního programu po roce 1997</i>	83
9.5.3	<i>Náklady Stabilizačního programu</i>	88
9.6	ZHODNOCENÍ KONSOLIDAČNÍHO PROGRAMU II A STABILIZAČNÍHO PROGRAMU	89

<u>10. PRIVATIZACE VELKÝCH BANK</u>	90
<u>10.1 STÁTNÍ PODÍL V BANKOVNÍM SEKTORU</u>	90
<u>10.2 VÝHODY A NEVÝHODY PRIVATIZACE VELKÝCH BANK</u>	91
<u>10.3 PRIVATIZACE A RESTRUKTURALIZACE BANK</u>	92
<u>10.3.1 Transakce „as is and where is“</u>	92
<u>10.3.2 Transakce „ring-fencing“</u>	93
<u>10.3.3 Transakce „carve-out“</u>	94
<u>10.4 STRATEGICKÁ PRIVATIZACE BANK V LETECH 1998 - 2003</u>	94
<u>10.4.1 Konsolidační banka v roce 1998</u>	95
<u>10.4.2 Konsolidační banka v roce 1999</u>	98
<u>10.4.3 Konsolidační banka v roce 2000</u>	99
<u>10.4.4 Česká konsolidační agentura v letech 2001 až 2003</u>	104
<u>10.5 FISKÁLNÍ NÁKLADY A VÝNOSY STRATEGICKÉ PRIVATIZACE</u>	111
<u>11. NÁKLADY NA KONSOLIDACI BANKOVNÍHO SEKTORU</u>	112
<u>12. ZÁVĚR</u>	114
<u>LITERATURA:</u>	116

Seznam tabulek

TABULKA 1	SROVNÁNÍ ODHADOVANÝCH A KONEČNÝCH HRUBÝCH NÁKLADŮ NA RESTRUKTURALIZACI.....	26
TABULKA 2	DRUHY VLÁDNÍCH ZÁSAHŮ A JEJICH FISKÁLNÍ DOPADY.....	29
TABULKA 3	MAKROEKONOMICKÉ ÚDAJE ČESKÉ REPUBLIKY V TRANSFORMAČNÍM OBDOBÍ.....	35
TABULKA 4	CELKOVÉ STAVY A RŮST ÚVĚŘŮ KLIENTŮ KOMERČNÍCH BANK.....	36
TABULKA 5	DISPONIBILNÍ ZDROJE NEFINANČNÍHO PODNIKATELSKÉHO SEKTORU V ČR PRO ROK 1994 A 1995.....	36
TABULKA 6	BANKY V ČESKÉ REPUBLICE.....	37
TABULKA 7	SKUPINY OBCHODNÍCH BANK V ČR K 31.12.1995.....	37
TABULKA 8	STRUKTURA ÚVĚŘŮ PODLE TYPŮ DLUŽNÍKŮ (%).....	38
TABULKA 9	TEMPO RŮSTU ÚVĚŘŮ PODLE TYPŮ DLUŽNÍKŮ A INFLACE (%).....	39
TABULKA 10	ODHAD ROZSAHU ŠPATNÝCH STARÝCH BANKOVNÍCH ÚVĚŘŮ	39
TABULKA 11	KLASIFIKOVANÁ BANKOVNÍ AKTIVA K 31.12.1992.....	40
TABULKA 12	ÚVĚRY NA TOZ PŘEVEDENÉ NA KOB	44
TABULKA 13	OBLIGACE PRO ODLUŽENÍ PODNÍKŮ.....	45
TABULKA 14	STRUKTURA OBLIGACÍ PRO ÚČELY REKAPITALIZACE BANK A SPOŘITELEN.....	46
TABULKA 15	DOTACE FNM NA ZTRÁTY ČESKÉ INKASNÍ.....	49
TABULKA 16	REDISTRIBUČNÍ ÚVĚRY POSKYTNUTÉ INVESTIČNÍ BANCE.....	49
TABULKA 17	ÚVĚRY PŘEVEDENÉ DO KONSOLIDAČNÍ BANKY.....	50
TABULKA 18	KONSOLIDAČNÍ PROGRAM I PODLE BANK.....	51
TABULKA 19	KLASIFIKOVANÉ POHLEDÁVKY ČESKÉHO BANKOVNÍHO SEKTORU	53
TABULKA 20	BANKOVNÍ ZDROJE A KAPITÁLOVÉ PŘIMĚŘENOST BANKOVNÍHO SEKTORU.....	54
TABULKA 21	POČTY LICENCÍ UDĚLOVANÝCH CENTRÁLNÍ BANKOU (1990 – 1995)..	55
TABULKA 22	KVALITA ÚVĚROVÉHO PORTFOLIA KOMERČNÍCH BANK V ČR.....	56
TABULKA 23	PRŮMĚRNÉ ÚROKOVÉ MÍRY Z KRÁTKODOBÝCH TERMÍNOVANÝCH DEPOZIT (1994).....	57
TABULKA 24	ÚROKOVÉ MÍRY Z ÚVĚŘŮ POSKYTNUTÝCH (1994).....	57
TABULKA 25	ÚROKOVÝ SPREAD MEZI ÚROKOVOU MÍROU NA ÚVĚRY A VKLADY BANK	57
TABULKA 26	SKUPINY OBCHODNÍCH BANK V ČR K 31.12.1995.....	58
TABULKA 27	ÚVĚRY NA MALOU A VELKOU PRIVATIZACI.....	60
TABULKA 28	BANKY V NUCENÉ SPRÁVĚ V LETECH 1993 – 1995.....	65

TABULKA 29 HOSPODÁŘSKÉ VÝSLEDKY BANK V ROCE 1995.....	66
TABULKA 30 PROBLÉMOVÉ BANKY ŘEŠENÉ V RÁMCI KONSOLIDAČNÍHO PROGRAMU II (BEZ AGROBANKY).....	73
TABULKA 31 REZERVY A OPRAVNÉ POLOŽKY ČNB NA KONSOLIDAČNÍ PROGRAM II.....	76
TABULKA 32 KALKULACE REZERVY ČNB NA ČESKOU FINANČNÍ.....	76
TABULKA 33 AKTIVA PŘEVZATÁ ČNB V SOUVISLOSTI S KONSOLIDAČNÍM PROGRAMEM II.....	77
TABULKA 34 BANKY VE STABILIZAČNÍM PROGRAMU V ROCE 1997.....	80
TABULKA 35 BANKOVNÍ ZÁRUKY POSKYTNUTÉ ČESKÉ FINANČNÍ.....	81
TABULKA 36 ÚVĚRY POSKYTNUTÉ KONSOLIDAČNÍ BANKOU ČESKÉ FINANČNÍ... 	82
TABULKA 37 POHLEDÁVKY PŘIHLÁŠENÉ DO KONKURZNÍCH ŘÍZENÍ ZA BANKY VE STABILIZAČNÍM PROGRAMU.....	87
TABULKA 38 ROZDĚLENÍ STÁTNÍHO PODÍLU NA JEDNOTLIVÉ BANKY VELKÉ ČTYŘKY.....	89
TABULKA 39 VARIANTY VÝŠE KAPITÁLOVÉ PŘIMĚŘENOSTI ČESKÉ SPOŘITELNY (MIL. KČ).....	96
TABULKA 40 INKASO SPOLEČNOSTI KONPO V ROCE 2001 A 2002.....	100
TABULKA 41 VÝVOJ MOŽNÝCH A SKUTEČNÝCH PLNĚNÍ ČNB ČSOB V LETECH (2000-2003).....	102
TABULKA 42 VÝVOJ PORTFOLIA ČS PRO PŘEVEDENÍ DO ČKA V ROCE 2002.....	105
TABULKA 43 VÝVOJ STÁTNÍ POMOCI ČSOB V LETECH 2001 – 2003.....	109
TABULKA 44 NÁKLADY A VÝNOSY STÁTU KUMULATIVNĚ PŘI STRATEGICKÉ PRIVATIZACI V LETECH 1998 – 2003.....	110
TABULKA 45 TRANSFORMAČNÍ NÁKLADY KONSOLIDACI BANKOVNÍ SEKTORU KUMULATIVNĚ V LETECH 1991 – 2003.....	112

Seznam grafů

GRAF 1	FINANČNÍ VZTAHY MEZI TRANSFORMAČNÍMI INSTITUCEMI.....	31
GRAF 2	ŘEŠENÍ KLASIFIKOVANÝCH ÚVĚRŮ V LETECH 1990 – 1994.....	43
GRAF 3	VZTAHY MEZI FINANČNÍMI INSTITUCEMI V RÁMCI KONSOLIDAČNÍHO PROGRAMU I.....	51
GRAF 4	ÚČETNÍ HODNOTA AKTIV V ČESKÉ FINANČNÍ.....	69
GRAF 5	VÝVOJ NÁKLADŮ A PŘÍJMŮ NA STRATEGICKOU PRIVATIZACI.....	111
GRAF 6	VÝDAJE PODLE JEDNOTLIVÝCH BANK.....	111

1. Úvod

Bankovní sektor je důležitým, ale současně rizikovým sektorem ekonomiky. Konsolidace bankovního sektoru je nutnou součástí transformace centrálně plánované ekonomiky na tržní hospodářství. Vzhledem k rozsahu problematických úvěrů v portfoliu bankovního sektoru a nízké úrovni kapitálu bank vstupujících do transformačního procesu je pomoc veřejného sektoru nutná. Veřejnému sektoru, resp. státnímu rozpočtu tak v souvislosti s touto pomocí vznikají rozsáhlé fiskální náklady. Stejná situace nastala i v případě transformace České republiky.

Celková výše nákladů, které souvisejí s poskytnutou státní pomocí bankovnímu sektoru, je předmětem diskusí. Neexistuje jednotná metodologie pro určení nákladů, a proto se jednotlivé odhady značně rozcházejí. Práce je zaměřena na podrobnou analýzu konsolidace bankovního sektoru v České republice právě z hlediska fiskálních dopadů.

V souvislosti s konsolidací bankovního sektoru lze rozdělit náklady na restrukturalizaci bank v České republice na tři druhy.

Za prvé jsou to náklady, které vznikají v rámci Konsolidačního programu I, Konsolidačního programu II a Stabilizačního programu. Konsolidační program I byl zaměřen především na řešení „dědictví“ úvěrového portfolia, které vzniklo před rokem 1989. Primárním cílem tohoto programu bylo řešení situace tzv. „velkých“ bank, které vznikly rozpadem monobankovního systému. Další dva programy zaměřily svou pomoc na řešení klasifikovaných úvěrů vzniklých již v průběhu transformace při financování transformačního procesu. Oba tyto programy byly na rozdíl od Konsolidačního programu I zaměřeny na malé soukromé banky vzniklé již v podmínkách tržní ekonomiky.

Druhý typ transformačních nákladů při konsolidaci bank vznikl při přípravě bank na strategickou privatizaci. V České republice byla státní pomoc poskytnuta při privatizaci Komerční banky i České spořitelny. ČSOB v rámci strategické privatizace výraznou pomoc nezískala, protože byla oddlužena již během Konsolidačního programu I. Základním motivem státu pro poskytnutí státní pomoci na očistění úvěrového portfolia bank vstupujících do privatizace byla jednak snaha o zlepšení vyjednávacího postavení při prodeji a dále snaha o zvýšení budoucích privatizačních výnosů.

Třetí typ nákladů státu v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru byl zcela nestandardní. Významné fiskální náklady musel stát nést díky řešení krizové situace po vyhlášení nucené správy v Investiční a Poštovní bance a jejím následném prodeji v roce 2000. Na základě uzavřených smluv mělo převzetí Investiční a Poštovní banky ČSOB významný

dopad na náklady konsolidace bankovního sektoru ve všech letech následujících po roku 2000 s možnými dalšími dopady v dalších letech.

S fiskálními náklady na konsolidaci bankovního sektoru při transformačním procesu existuje několik základních otázek.

- Jaká je celková výše transformačních nákladů na konsolidaci? Jsou tyto náklady zobrazeny v státním rozpočtu nebo se jednalo o mimorozpočtové výdaje?
- Jaký je dopad konsolidace bank a vynaložených nákladů, jak v rámci konsolidačních programů, tak v rámci přípravy na privatizaci?

První část práce je věnována teoretické analýze možných instrumentů pro poskytnutí státní pomoci bankovnímu sektoru. Druhá část popisuje nejdůležitější použité státní zásahy do bankovního sektoru v rámci Konsolidačního programu I a zkoumá jejich dopady z hlediska fiskálních nákladů. V závěru této části je rozebráno, do jaké míry se v rámci tohoto programu podařilo splnit základní kladené cíle – tj. zkvalitnění úvěrového portfolia bank a posílení kapitálové pozice bank. Třetí část práce popisuje podrobně průběh Konsolidačního programu II, účast jednotlivých transformačních institucí v České republice na tomto programu a jejich podíl na celkových nákladech spojených s tímto programem. Čtvrtá část analyzuje průběh strategické privatizace bank v České republice, včetně dopadů vyhlášení nucené správy v Investiční a Poštovní bance. V poslední části jsou pak vyčísleny celkové náklady v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru do roku 2003.

2. Vznik problémových úvěrů v bankovním sektoru

Proces konsolidace bankovního sektoru je vždy spojen s řešením problému rozsáhlých nebonitních aktiv v portfoliích bank. Příčiny vzniku problémových úvěrů v transformačních ekonomikách lze v zásadě rozdělit na tři druhy – institucionální, strukturální a evoluční.

Jednou z nejdůležitějších evolučních příčin vzniku nebonitních aktiv je převod pohledávek, které vznikly v centrálně plánované ekonomice. Při přechodu do tržního prostředí nesou banky, které hrály v rámci bankovního sektoru centrální ekonomiky významnou úlohu, velký podíl nebonitních aktiv. Nebonitní aktiva z původních centrálně plánovaných ekonomik nepřevzaly banky na základě vlastních rozhodnutí, ale byla bankám „přidělena“ na základě direktivního rozhodnutí. Při transformaci bankovního portfolia na tržní podmínky pak podobné úvěry představovaly významné zatížení pro celkové hospodaření banky. Tyto „transformační úvěry“ souvisejí především s počátečním obdobím transformace a jsou často řešeny státem v rámci prvních fází konsolidace bankovního sektoru.

Kromě převzatých nebonitních aktiv lze za evoluční příčinu označit i nedostatečnou zkušenost vedení bank ve standardních tržních podmínkách. V počátečním období transformace jsou teprve postupně vytvářeny pravidla pro hodnocení úvěrového rizika a existuje pouze krátká podniková historie, takže je obtížné odhadovat reálnost podnikatelských záměrů. Chyby managementu (především malých nově vzniklých bank) při posuzování jednotlivých úvěrových případů mohou vzniknout i v důsledku snahy o posílení pozice na trhu. Snaha o získání významnějšího podílu na bankovním trhu může vést k provádění rizikových operací. Neefektivní činnost managementu může v tomto případě souviset i s významnou strukturální příčinou vzniku nebonitních aktiv – nedostatečné corporate governance.

Corporate governance byla v rámci České republiky problémem u bank i podniků. Slabá správa a řízení bank i podniků souvisela s provedeným způsobem kupónové privatizace. Neefektivní corporate governance, ať už ve formě mnoha drobných akcionářů nebo investičních fondů měla významné dopady na výkonnost podniků¹. Slabé interní mechanismy správy společností umožnily některým významným insiderům připravit podniky o řadu aktiv ke škodě akcionářů, zaměstnanců i věřitelů. Slabá výkonnost podniků tak přeneseně ovlivňovala i nebonitní aktiva v portfoliích jednotlivých bank.

¹ Richter (2002).

Pro zefektivnění corporate governance v podnicích bylo nutné zlepšit externí mechanismy správy společností, případně posílit dohled věřitelů. Situace v České republice byla o to složitější, že externí mechanismus správy ve formě akciového trhu neexistoval a věřitelský dohled měl institucionálně velmi slabou pozici. V těchto podmínkách pak velké banky s významným tržním podílem ani věřitelský dohled neprováděly, případně nevyvinuly žádný výraznější nátlak na neplaticí dlužníky.

Ve velkých bankách byl sice stát významným vlastníkem, na první pohled se tedy mohlo zdát, že by v nich neměl existovat problém rozptýleného vlastnictví, typický výsledek kupónové privatizace. S pozicí státu ve velkých bankách v České republice byl však spojen problém s ochranou minoritních akcionářů.

Stát vždy jmenoval v rámci svého vlastnického podílu zástupce do vedení banky. Problémem ovšem bylo, že po svém jmenování musel zástupce státu sledovat zájmy banky a neumožňoval státu adekvátně, s ohledem na jeho vlastnickou pozici, ovlivňovat chod banky. Například z toho důvodu, že stát nebyl jediným vlastníkem, nemohl dosazený zástupce kvůli zachování ochrany zájmů minoritních akcionářů poskytovat informace nad rámec, ve kterém byly dostupné ostatním akcionářům. Zástupce státu tedy musel striktně sledovat zájmy banky, aby nepoškodil minoritní akcionáře a to i na úkor zájmů státu. Problém nedostatečné vlastnické kontroly tedy i v tomto případě v určité formě přetrvával².

Za další příklad strukturální příčiny vzniku nebonitních aktiv v rámci státních bank lze považovat také jejich sklon k morálnímu hazardu. V počátcích transformace poskytl stát mnoha bankám v rámci konsolidace významnou pomoc při jejich restrukturalizaci. V dalším období pak mohly tyto banky na státní pomoc částečně spoléhat, což mělo opět dopad na nebonitní aktiva v portfoliích těchto bank³.

V rámci tohoto morálního hazardu v chování vedení bank tvoří samostatnou kapitolu kriminalita managementu, který v některých případech očividně banku poškozoval pro vlastní obohacení. Kriminální jednání členů představenstva státních bank bylo založeno jednak na argumentu „too big to fail“ a štědré pomoci, které se bankám dostávalo a jednak na tzv. „neformálních smlouvách“⁴. Neformální smlouvy existovaly mezi vedením banky a vedením politickým. V případě, že management banky poskytoval úvěry na privatizaci, na restrukturalizaci podniků a jejich rozvoj, i přes zjevnou rizikovost takových úvěrů, měl politickou podporu a byla i větší ochota pomoci takové bance při případných problémech.

² Havel (2001).

³ Pro celý proces konsolidace je typické propojení státní pomoci bankám a podnikům a v některých případech lze jen obtížně rozhodnout, zda byla prioritně určena pro banku nebo určitý podnik.

⁴ Kudrna (2002).

Naopak, jestliže banka odmítla rizikové úvěry financovat, mělo politické vedení snahu takový management banky vyměnit⁵.

Za třetí strukturální příčinu pro vznik nebonitních aktiv lze označit rozsáhlé úvěry poskytnuté na financování privatizace a rozvoj podnikové sféry. Bankovní úvěry tvořily v rámci rozvoje podnikového sektoru a privatizačního procesu v zásadě jediný a hlavní zdroj finančních prostředků. Půjčky podnikovému sektoru byly poskytovány především velkými bankami, což souviselo i s výše zmíněnými „neformálními smlouvami“. návratnost privatizačních úvěrů byla velmi nízká, protože společnosti privatizované metodou leverage – buyouts si již do začátku vytvořily velmi nestabilní kapitálovou strukturu. Stejně tak financování podniků, které neměly žádnou finanční historii, mnohdy pouze na základě vytvořeného podnikatelského plánu, bylo vysoce rizikové. Tento druh poskytnutých úvěrů na rozvoj podnikového sektoru tvořil nejvýznamnější podíl mezi klasifikovanými pohledávkami jednotlivých bank.

Za poslední strukturální příčinu rozsáhlých klasifikovaných pohledávek v portfoliích českých bank lze označit postupné pronikání zahraničních bank do České republiky. Zahraniční banky nabízely vždy v porovnání s českými bankami nadstandardní služby poskytované v rámci jednotlivých produktů. Na druhou stranu převzaly tyto banky řízení úvěrového rizika na základech, které fungují v zahraničí a byly tedy při posuzování jednotlivých dlužníků velmi přísné. Lze říci, že většina dlužníků i nejdříve žádala o úvěr u zahraničních bank, poté, jestliže byli odmítnuti, u některé z velkých českých bank a až nakonec u některé z nově vzniklých bank⁶. Tímto procesem došlo také k tomu, že zahraniční banky měly ve svém portfoliu většinu nebonitnějších klientů.

Posledním zásadním důvodem pro vznik nekvalitních aktiv v portfoliích bank jsou institucionální příčiny. V rámci bankovního sektoru a jeho regulace jsou klíčovými institucemi bankovní dohled a dále právní úprava vztahu dlužník - věřitel.

Bankovní dohled na počátku transformace nebyl schopen zajistit efektivní kontrolu nad bankovním sektorem ve formě, která byla běžná v tržních ekonomikách. Nejednalo se pouze o technická kapacitní omezení, ale také o jeho dostatečnou legislativní podporu⁷. Bankovní dohled v rámci vytváření pravidel pro hospodaření bank nesledoval vždy pouze čistě tržní cíle, ale podléhal i určitým politickým tlakům. V počátcích transformace bylo

⁵ Obecně známý byl například postoj vedení pravicové vlády v průběhu transformace k Živnostenské bance a jejímu vedení, které bylo v rámci své úvěrové politiky velmi obezřetné.

⁶ To bylo také jednou z příčin, proč měli malé české banky velkou část klasifikovaných aktiv – viz Konsolidační program II.

⁷ Pro rozvoj bankovního dohledu byl velmi důležitý rok 1994, kdy byly v rámci nového zákona o bankách významně posíleny pravomoci centrální banky.

žádoucí, aby se banky významným podílem účastnily financování privatizace a restrukturalizace podniků, a proto byl podpořen např. vznik nových bank uvolněnou licenční politikou. Stejně tak i stanovená pravidla obezřetnosti nebyla důsledně dodržována a přesto poměrně dlouhou dobu nebyly ze strany bankovního dohledu provedeny žádné kroky k napravení situace.⁸

Poslední příčinou, kterou lze považovat za významnou z hlediska vzniku nebonitních pohledávek v České republice, byla nerovnováha ve vztahu dlužník – věřitel. Dlužníci byli ve své pozici významně zvýhodněni oproti věřitelům. V zásadě mohli dlužníci vymáhat dluhy třemi základními prostředky – soudní žalobou, zabavením majetku v případě existence zástavy, nebo podáním návrhu na konkurz. Žádná z těchto možností ovšem při nedostatečně vytvořeném legislativním prostředí nezaručovala účinný nástroj pro vymáhání dluhů.

Problémem soudní žaloby byla dlouhá doba, která uplynula, než byl celý jednotlivý soudní případ, včetně získání exekučního příkazu, uzavřen⁹. Věřitel měl navíc během soudního procesu pouze minimální možnosti, jak ochránit případná dlužníková aktiva, která by mohl získat.

V případě zajištěných úvěrů nebyla možnost získání podílu na aktivech dlužníka o mnoho lepší. I přesto, že úvěrové smlouvy mezi bankou a dlužníkem zaručovaly bance možnost přímého prodeje nemovitosti, vlastní právo se nedařilo bankám uplatňovat kvůli námitkám dlužníků. Jestliže byla navíc pohledávka banky zajištěna pouze movitou věcí byla situace ještě složitější, protože byl v praxi omezen výčet věcí, které bylo možné v rámci uspokojení pohledávky zabavit. Proti nemovitostem pak byl problémem i fakt, že neexistoval celkový registr movitých věcí použitých jako zástava.

Poslední variantou, kterou mohl věřitel využít pro získání své pohledávky byl návrh na konkurz společnosti. V rámci konkurzu byli věřitelé se zajištěnými i nezajištěnými pohledávkami postaveni takřka na stejnou úroveň. Záruční práva byla v rámci konkurzu vážně omezena¹⁰. Při vyhlášení konkurzu byli zajištění věřitelé zbaveni práva prodat zástavy a uspokojit tak své pohledávky. Právo prodat zástavy připadlo výhradně na správce konkurzní podstaty. V praxi pak byla aktiva prodávána za ceny hluboko pod hodnotou nominálních pohledávek a nedocházelo k dostatečnému uspokojení věřitelů.

⁸ Na počátcích transformace kapitálová přiměřenost bank nedosahovala ani zdaleka standardní 8% hranice a banky byly silně podkapitalizované.

⁹ V souvislosti s délkou procesu souvisí i soudní výlohy, které se mohou vyšplhat až k miliónům Kč. Jejich splacení je však závislé a základem odškodnění, které obvykle bylo velmi nízké.

¹⁰ O snížené hodnotě zástavy v rámci konkurzních řízení svědčí i fakt, že centrální banka požaduje po bankách tvořit rezervy v plné hodnotě půjček, které jsou více než 360 dní po splatnosti (obecně se jedná o pohledávky označené jako ztrátové)

Prodej aktiv hluboko pod nominální hodnotou ovšem nesouvisí jen s vypořádáním konkurzní podstaty. Aktiva uvedená jako zajištění některých pohledávek byla často nadhodnocována, aby postavila dlužníka v pozici k věřiteli do lepší pozice. Při prodeji nadhodnocených zástav, kdy vyšlo nadhodnocení zástavy najevo, tedy opět došlo k poškození věřitele, který nemohl své pohledávky uspokojit.

Tato situace velmi omezovala význam konkurzu jako efektivního nástroje pro vymáhání pohledávek. Ve své podstatě znamenal konkurz podstatné omezení práv věřitele a omezoval jeho možnost ovlivňovat proces správy majetku společnosti, na kterou byl podán konkurz¹¹. Věřitelé měli v procesu konkurzu pouze pasivní roli, která velmi zvýhodňovala dlužníka v jeho postavení.

Slabý právní systém tedy také přispěl ke zhoršení problému nesplácených bankovních úvěrů a nedostatečného tempa restrukturalizace podniků. Dále měl významný dopad na objem celkově nesplácených úvěrů v portfoliích bank a později po konsolidačních programech i v portfoliích transformačních institucí. Dlužníci v tomto stavu měli velmi silnou pozici proti bankám, které byly naopak silně omezeny ve své schopnosti rychle zakročit. Slabá práva bank pak také znamenala vznik úvěrového „credit crunch“, kdy byly banky ochotny půjčovat jenom špičkovým podnikům a zdráhaly se půjčovat zákazníkům, kteří by v případě efektivně fungujícího systému měli přijatelnou míru rizika¹².

Výše uvedené faktory tvořily základní příčiny vzniku problematických úvěrů v portfoliích bank, které pak byly řešeny v rámci jednotlivých konsolidačních programů a které zapříčinily rozsáhlé státní zásahy do bankovního sektoru.

¹¹ Příkladem slabé spolupráce mezi dlužníkem a správcem konkurzní podstaty může být konečná fáze Stabilizačního programu na podporu bank. Na většinu bank, které do programu vstoupily byl v jeho průběhu podán konkurz. Při přihlášení pohledávek do konkurzního řízení na základě poskytnutých bankovních záruk, které v rámci převodu pohledávek Česká finanční obdržela, došlo v několika případech k soudním sporům o uznání těchto pohledávek.

¹² World bank (2002)

3. Státní zásahy do bankovního sektoru

3.1 Výnosy versus náklady

Státní zásahy v případě problémů bankovního sektoru jsou v posledních letech častým jevem v mnoha zemích světa¹³. Přímá intervence státu byla v mnoha zemích zvolena jako neoptimálnější metoda řešení bankovních krizí v případě, že ex ante opatření bankovního dozoru selhala, případně byla situace v bankovním sektoru ovlivněna určitými specifickými rysy ekonomiky¹⁴. Při nestandardní ekonomické situaci ekonomiky jsou přímé zásahy státu do bankovního sektoru¹⁵ efektivnější a politicky lépe obhajitelné než ex ante nepřímá opatření jako zefektivňování činnosti bankovního dohledu, podpora informační otevřenosti bank a optimalizace regulačního rámce.

Problémy bankovního sektoru, které lze v zásadě považovat za důvod pro státní zásah jsou:

- a) insolventnost některé z velkých bank (případně několika méně významných bank), která by mohla omezit důvěru v bankovní systém a ohrozit tak jeho funkčnost¹⁶,
- b) špatná kvalita aktiv, se kterými se banky nejsou schopné vypořádat bez státní pomoci (nedostatek kapitálu) a které je mohou přivést až do likvidace¹⁷.
- c) privatizace velkých bank, kdy státní zásah může významně zvýšit inkasovanou cenu.

Rozhodnutí státu o případné intervenci do bankovního sektoru je tedy založeno i na porovnání nákladů státního zásahu s případnými výnosy v podobě stabilnějšího bankovního sektoru nebo vyšších výnosů z privatizace. Otázkou tohoto zjednodušujícího pohledu zůstává, do jaké míry se při rozhodování o státní intervenci sleduje pouze ekonomická volba a do jaké do rozhodování vstupují ostatní faktory, jako jsou politické zájmy apod.

Dalším omezením tohoto modelového přístupu je omezená možnost kvantifikace budoucích nákladů i výnosů. Kvantifikace je obtížná i ex post¹⁸ a je tedy takřka nemožná ex ante, kdy se o potenciální pomoci státu rozhoduje.

¹³ Hoelscher (2003).

¹⁴ Příkladem je transformace centrální ekonomiky na tržní ekonomiku. V této situaci jednak bankovní sektor nese břímě úvěrů poskytnutých na základě centrálního plánu a druhým faktorem je nedostatečně vyvinutý bankovní dohled.

¹⁵ Příkladem přímých zásahů do bankovního sektoru je kapitálové posílení podkapitalizovaných bank, převody ztrátových úvěrů, výplata vkladů nad rámec pojištění při krachu bank atd. – viz dále.

¹⁶ Nebezpečí tzv. systémové krize (systematic risk) nebo riziko nákazy (contagion risk) – podrobněji viz Revenda (2000).

¹⁷ Při transformaci české ekonomiky „zdedily“ banky velké procento špatných úvěrů. Státní zásah se tedy jevil jako zcela logické řešení.

3.2 *Druhy výnosů státního zásahu do bankovního sektoru*

Výnosy z intervenčního zásahu lze rozdělit podle toho zda mají přímé fiskální dopady (výnosy z privatizace atd.)¹⁹, nebo ekonomické výnosy. Ekonomické výnosy jsou spíše kvalitativního charakteru, přesto jsou pro stabilitu bankovního sektoru velmi podstatné. Zahrnují zejména zvýšení důvěry vkladatelů bankovního sektoru, očistění od břemene špatných aktiv, kapitálové posílení, zvýšení efektivity bankovního systému atd. Do ekonomických výnosů lze započít i obnovení základních funkcí bankovního systému, které by nefungovaly bez státního zásahu:

(1) Zajištění integrity úvěrového mechanismu:

Bankovní systém, kde většina bank nese významné břemeno klasifikovaných úvěrů, případně je kapitálově slabých, může narušit vznik standardních úvěrových vztahů. Při nedostatku kapitálu jsou banky nuceny k uzavírání rizikovějších úvěrových smluv, mohou být nuceny poskytovat své úvěrové služby i do neperspektivních projektů, případně i k prodeji svých aktiv.

(2) Zajištění platebního styku:

Problémy bankovního sektoru mohou vyústit v pokles důvěry v bankovní vklady a tedy i v částečnou přeměnu bankovních depozit na hotovost drženou mimo bankovní sektor²⁰.

(3) Zajištění finanční stability:

Nestabilita bankovního systému může ovlivňovat výši úrokové sazby v ekonomice a zvyšovat tak úrokové náklady, které nesou dlužníci, a snížit také atraktivitu ekonomiky pro zahraniční investory. Do této kategorie lze započít i náklady, které je nucen nést podnikový sektor v podobě vyšších úrokových sazeb.

(4) Zajištění ekonomické stability:

Negativní následky případné bankovní krize – credit crunch, vysoké úrokové náklady, nízké ceny aktiv a nedostatek likvidity – mohou mít negativní dopady na HDP, případně výrazně ovlivnit hospodářský cyklus²¹.

¹⁸ viz dále.

¹⁹ Výnosy tohoto druhu lze ve většině případů kvantifikovat.

²⁰ Zde může dojít až k tzv. „útěku k hotovosti“ (flight to currency), kdy dochází k hromadným výběrům vkladů a jejich úschově mimo finanční sektor, zejména držbě peněžních úspor v hotovosti. Jistou modifikací jsou peněžní úspory v nebankovních institucích nebo – v případě směnitelné měny – přesuny peněžních úspor do zahraničních bank.

²¹ Dopad nestability bankovního sektoru na HDP je významný především u ekonomik s velkou mírou bankovního zprostředkování, jako je Česká republika. – Revenda (2000)

(5) Vytvoření efektivně fungujícího bankovního systému:

Důležitým přínosem bankovní konsolidace je i možnost reorganizovat a restrukturalizovat bankovní systém pomocí jeho očištění od bankovních institucí, které nemají možnost na trhu setrvat.

3.3 *Druhy nákladů státního zásahu do bankovního sektoru*

Náklady spojené s řešením jakékoliv bankovní krize lze rozdělit do dvou základních kategorií: ekonomické a fiskální. Fiskální náklady jsou způsobeny statními zásahy do bankovního sektoru, které jsou spojeny s výdaji ze státního rozpočtu, případně s výdaji některé ze státních institucí. Ekonomické náklady zahrnují náklady, které vznikají jako následek změny chování ekonomických účastníků po intervenčním zásahu.

2.3.1 Fiskální náklady

Fiskální náklady lze dále dělit podle vládního zásahu, se kterým jsou spojeny:

(1) **Podpora likvidity banky:**

V počátečních fázích bankovní krize je podpora likvidity bankovního sektoru obvykle poskytována centrální bankou jako věřitelem poslední instance. Centrální banka obvykle poskytuje krátkodobé půjčky, vysoce zajištěné, které jsou poskytovány za zvýhodněných podmínek. Nejedná se o snahu o vyřešení problémů banky, ale pouze o krátkodobou pomoc. V případě, že je tato forma půjček poskytována dlouhodobě, může mít vliv na hospodaření centrální banky a tedy i nepřímý dopad na státní rozpočet²². V případě, že bankovní sektor čelí dlouhodobé bankovní krizi, krátkodobá pomoc ve formě zvýhodněných půjček není obvykle postačující. Při dlouhodobé bankovní krizi a možné celkové destabilizaci bankovního sektoru, která by mohla ohrozit i důvěru jednotlivých vkladatelů, může stát přistoupit i k poskytování státních záruk za vklady v jednotlivých bankách (případně v podobě státních záruk za některé poskytnuté úvěry). Státní garance za vklady a státní záruky za některé půjčky, mohou výrazně ovlivnit výši fiskálních nákladů na konsolidaci bankovního sektoru a mohou mít i dlouhodobé dopady na státní rozpočet²³.

(2) **Rekapitalizace bankovního sektoru:**

²² Dochází k snížení zisku centrální banky, který by byl jinak odváděn do státního rozpočtu.

²³ Do státních záruk za vklady klientů můžeme považovat i garance za půjčky poskytnuté velkým bankám, které vyplácejí klienty menších bank.

Další široce používanou formou pomoci bankovnímu sektoru je rekapitalizace problémových bank. Rekapitalizace je vhodný nástroj pro kapitálové posílení bank a zvýšení jejich kapitálové přiměřenosti na požadované hodnoty. Fiskální náklady v souvislosti s tímto druhem konsolidace vznikají buď přímým ovládnutím podkapitalizovaných bank, či jejich kapitálovou podporou, nebo nepřímo přes odkup problémových aktiv z bankovních portfolií pomocí speciálně určených institucí (Asset Management Companies)²⁴.

2.3.2 Ekonomické náklady

Ekonomické náklady, které mohou vzniknout v souvislosti se státním zásahem do bankovního sektoru jsou dlouhodobého charakteru a jsou spojeny především se zvýšeným morálním hazardem. Morální hazard může vznikat tím, že subjekty, které určitým způsobem participovaly na poskytnuté státní pomoci, mohou být motivovány k rizikovějším operacím s vědomím, že se dočkají státního zásahu i v budoucnosti. Morální hazard tedy může mít přímé fiskální dopady v budoucnosti. Morální hazard lze dále rozdělit na krátkodobý a dlouhodobý:

(1) **Krátkodobý morální hazard:**

Krátkodobý morální hazard vzniká především s rozhodnutím o nutnosti stabilizace bankovního sektoru a poskytnutí finanční pomoci. Banky pak mohou spoléhat na to, že jim bude pomoc poskytnuta, a krátkodobě tak zvyšovat objem svých rizikových operací, což zvyšuje celkové fiskální náklady na stabilizaci. Výše nákladů spojených s krátkodobým morálním hazardem závisí na době, která uplyne od okamžiku, kdy došlo k rozhodnutí o poskytnutí pomoci a jejím praktickým zavedením. Nástrojem, který má krátkodobému morálnímu hazardu zabránit, je zavedení nucené správy v jednotlivých bankách, která omezuje případné rizikové aktivity banky.

(2) **Dlouhodobý morální hazard:**

Dlouhodobý morální hazard vzniká na základě sklonu bank investovat do rizikových operací ex post po skončení krize. V zásadě vzniká tento morální hazard na základě odkrytého chování vládního sektoru při případné bankovní krizi. V případě, že vládní sektor intervenuje při problémech bankovního sektoru, znamená to pro banky na trhu signál, že část rizika činnosti banky nese stát. Tím může vzniknout ochota bank angažovat se v rizikovějších operacích.

²⁴ Odkup špatných úvěrů snižuje riziková aktiva v držení banky, která mají 100% váhu při výpočtu kapitálové

3.4 *Instrumenty státních zásahů při bankovní konsolidaci*

Při státním zásahu v případě nesolventnosti některé z bank by při výběru jednotlivých nástrojů měla být sledována především ekonomická kritéria: (a) nebezpečí systémového rizika (velikost banky, podíl na celkových vkladech, význam pro konkurenci v bankovním sektoru atd.); (b) náklady na záchranu příslušné banky (poměr fiskálních nákladů k významu banky pro bankovní sektor, forma fiskálních nákladů atd.); (c) likvidita a solventnost (možnosti získávání zdrojů banky, aktivity banky) a (d) důvody problémů banky (podvodné situace versus drahé zdroje na mezibankovních trzích).

3.4.1 Podpora likvidity

Podpora likvidity centrální bankou většinou představuje první instrument, který je při problémech banky použit. Banka se obvykle snaží získat chybějící prostředky buď na mezibankovním trhu, nebo od centrální banky, v obou případech úvěrem nebo prodejem (státních) cenných papírů. V případě, že banka nebo několik bank čelí problému odlivu vkladů a poskytnutých úvěrů a nemůže si půjčovat přímo (nebo pouze za velmi vysoké úrokové míry) na mezibankovním trhu, centrální banka může vystoupit jako věřitel poslední instance²⁵. Problémy s likviditou bývají prvním příznakem hlubších problémů v bance.

Obecně platí, že likvidní pomoc by měla být poskytnuta bankám, které jsou nelikvidní a nikoli nesolventní. To jinými slovy znamená, že v delším časovém horizontu bude banka schopna dostát svým závazkům včetně včasného splacení úvěru centrální bance a že její problémy jsou pouze přechodného a krátkodobého charakteru. Tato podmínka je však obtížně splnitelná, protože insolventní banky jsou pouze obtížně odlišitelné od bank, které mají potíže s likviditou²⁶. V praxi neexistuje pro posuzování likvidity a solventnosti žádný univerzální ukazatel, obvykle jsou banky hodnoceny větším počtem ukazatelů, které charakterizují jejich činnost jako celek (např. metody CAMEL či BOPEC).

Vzhledem k těmto problémům a dále ke skutečnosti, že situace banky se po úvěrové pomoci ze strany centrální banky nemusí nutně zlepšit, je důležité, aby další podmínkou, kterou centrální banka bude dodržovat při poskytování fondů na podporu likvidity, bylo

přiměřenosti a tím se tedy vylepšuje i kapitálová pozice banky.

²⁵ V angličtině „lender of last resort“.

²⁶ Pokud budeme považovat za hranici solventnosti rozdíl aktiva – pasiva = kapitál a rezervy ≥ 0 , a do úvah zahrneme budoucí cash flow (CF) včetně faktoru času, platí: *solventní banka*: čistá současná hodnota diskontovaných budoucích CF ≥ 0 zjednodušeně to znamená, že banka vytváří a dlouhodoběji bude vytvářet denní provozní zisk při současném dosahování kladné úrokové marže; *nesolventní banka*: čistá současná hodnota diskontovaných budoucích CF < 0 ; zjednodušeně platí, že banka produkuje a dlouhodoběji bude produkovat denní provozní ztrátu bez ohledu na úroveň úrokové marže. Při této definici se však berou v úvahu pouze účetní

dostatečné zajištění půjček cennými papíry nebo jinými papíry příslušné banky. V případě, že se banka, které byly poskytnuty fondy na podporu likvidity, nedostane z problémové situace, je nutné zvýšit její dohled před poskytnutím dodatečných fondů z centrální banky (zavedení nucené správy atd.). Zvýšený dohled nad problémovou bankou by měl zajistit, aby poskytnuté fondy měly své opodstatnění, případně aby byly v bance provedeny dostatečné kroky pro její restrukturalizaci. Centrální banka by rovněž měla vyžadovat prioritní krytí ztrát akcionáři ohrožené banky a v první řadě participovat na přínosech z poskytnuté úvěrové pomoci. Tím by došlo k omezení morálního hazardu na minimální míru.

3.4.2 Pojištění vkladů a vládní garance

V případě, že bankovní problémy dosahují systémové krize, je nutné použít důraznějších nástrojů pro stabilizaci, než je podpora likvidity. Limitované pojištění vkladů případně jeho zvýšení je takovým systémovým řešením.

V systému povinného pojištění vkladů hraje velmi důležitou roli stupeň ochrany vkladatelů, který je závislý především na limitech pojištěných vkladů a míře pojistných náhrad. Limity pojištění vkladů a míra pojistných náhrad mají však také negativní dopady v podobě morálního hazardu a nepříznivého výběru. Při preferování cíle důvěryhodnosti bankovního systému prostřednictvím vkladů plyne logicky vyšší míra ochrany vkladatelů, která je ovšem vyvážena vyšší mírou morálního hazardu (vkladatelů i bank) a nepříznivého výběru. Ani limitované pojištění vkladů tak nemusí být dostatečné pro obnovení důvěry vkladatelů v bankovní sektor.

Poklesu důvěry vkladatelů vyžaduje přímý státní zásah. Často používaným státním zásahem je plná garance státu za vklady u ohrožených bank. Tento druh garance zajistí stabilizaci banky a zabrání vybírání vkladů. Státní garance tedy poskytuje bance dostatek času pro nutnou restrukturalizaci²⁷. Za garanci získá stát skrytý závazek proti aktivům nejisté hodnoty. Ve většině případů nedosahuje hodnota aktiv výše záruky a proto má poskytnutí takové záruky významné fiskální dopady. Omezením poskytnuté záruky je také fakt, že dokáže pouze podpořit vklady banky, ale neodstraňuje strukturální potíže bankovní krize.

Státní garance však nejsou poskytovány pouze za vklady bank, ale v mnoha případech i za některé problémové úvěry. Tento případ je ještě problematičtější než záruky za vklady. Stát ručí za pochybná aktiva, navíc každá poskytnutá záruka představuje nepřímou dotaci, která není zahrnuta v rozpočtu až do chvíle jejího čerpání. Výše nepřímé dotace závisí na míře

hodnoty aktiv, pasiv, kapitálu a rezerv. Reálný stav spíše vyjadřují tržní hodnoty jednotlivých bilančních položek banky, které je často obtížné vyčíslit.

rizika, že bude státní záruka uplatněna. Státní záruky jsou tedy zdrojem tzv. nepřímého deficitu státu. Představují nepřímé implicitní státní závazky²⁸. Problémem státních záruk je i jejich časová neomezenost, která jim umožňuje ovlivňovat státní rozpočet v relativně dlouhém období.

3.4.3 Bankovní restrukturalizace:

Podpora likvidity, pojištění vkladů a státní garance na vklady a úvěry, případně uzavření některých velmi problematických bank zajistí pouze určitou počáteční stabilizaci bankovního sektoru. V další fázi je nutno určit restrukturalizační plán na konsolidaci bankovního sektoru. První otázka, kterou je nutno vyřešit, je, zda a do jaké míry bude do stabilizace bankovního sektoru zapojen soukromý sektor. Obvykle jsou bankovní krize natolik rozsáhlé, že soukromý sektor nedisponuje dostatečnými prostředky pro úspěšnou konsolidaci a je tedy nutný státní zásah. Státní zásah je nutný i přesto, že sebou nese rozsáhlé fiskální náklady a morální hazard.

Vládní zásah do bankovního sektoru má v zásadě tři základní podoby nebo jejich určité varianty: **uzavření a likvidaci** neživotaschopných bank, **rekapitalizaci** bank, nebo **restrukturalizaci aktiv** v držení bank. Při volbě vhodné restrukturalizační strategie je třeba vždy zvážit náklady, které jednotlivé strategie přinesou. V případě likvidace je hlavním rizikem ohrožení důvěry v bankovní sektor, v případě rekapitalizace a restrukturalizace aktiv je zase třeba zvážit fiskální dopady.

Rekapitalizace bank

Pro hodnocení jednotlivých variant rekapitalizace bank a pro hodnocení fiskálních nákladů, které jsou s rekapitalizací spojeny, jsou podstatné především dvě základní věci – jak velký podíl banky přejde do rukou státu kapitálovým posílením banky (případně jak velký podíl stát dodatečným kapitálovým posílením získá) a jakým způsobem bude s tímto podílem naloženo.

Vstup státu do banky obvykle znamená, že se stát stane majoritním vlastníkem banky, případně vlastníkem s významným podílem, který banku kapitálově podpoří. Vstup státu do banky je ve většině případů pouze dočasný a má za úkol především její kapitálové posílení

²⁷ Garance za vklady je buď poskytována přímo státem nebo ve jménu státu centrální bankou.

²⁸ Nepřímé implicitní státní závazky vyvstanou pouze v některých případech, nejsou však zákonné nebo smluvní povahy. Není u nich jisté, ve kterých případech a do jaké míry se jich vláda zhostí a kolik bude případná státní invence daňové poplatníky stát – Poláčková-Brixí (2000).

s následným prodejem banky solventnímu zájemci. Prodej zahrnuje druhou podstatnou stránku věci a to je celkový příjem ze vstupu státu do banky.

Druhá forma vložení kapitálu státem do problémové banky může nastat v případě, že je domluven nákup kvalitních aktiv z portfolia banky, včetně zákaznické základny a jména, solventní bankou, stejně jako části nebo všech závazků. Vládní sektor při této druhé strategii kapitálově pokrývá rozdíl mezi hodnotou aktiv a závazků. Tento druh kapitálové podpory banky může mít také významné fiskální dopady.

Nelze obecně říci, která z těchto dvou forem kapitálového posílení má významnější fiskální dopady. Celková výše fiskálních nákladů závisí především na velikosti banky a rozsahu jejích problémů. Výhodou přímého vstupu státu do banky mohou být potenciální přijaté dividendy.

Rekapitalizace bank - work-out²⁹ špatných úvěrů

Druhou možností, jak posílit kapitálové postavení banky je odkup a správa nedobytných pohledávek z portfolií bank. Restrukturalizace aktiv v portfoliu problémových bank bývá základním a hlavním nástrojem při bankovní restrukturalizaci. Pro fiskální náklady odkupů aktiv mají vliv především tři základní faktory - rychlost s jakou je odkup nedobytných aktiv proveden, volba mezi centralizovaným a decentralizovaným řešením a dále jak širokou oblastí činností se specializovaná společnost pro odkup pohledávek (AMC) zabývá.

Při decentralizovaném řešení má stát pouze marginální roli a vytváří pouze prostor pro to, aby si banky samy vytvořily specializované instituce pro odkup pohledávek (AMC). Náklady státu jsou v případě tohoto řešení pouze minimální³⁰.

Čistě decentralizované řešení se obvykle použije pouze tehdy, pokud jsou rozměry problému malé nebo omezené na jedinou instituci. Na rozvinutých trzích se pro toto řešení mohou použít likvidační trusty a likvidační banky, které mají za úkol provést likvidaci velkých objemů špatných aktiv ze soukromých finančních institucí.

Jako hlavní omezení čistě decentralizovaného řešení v transformačních ekonomikách jsou především politické tlaky, nedostatečná kapacita a nedostatek financí.

²⁹ Work-out (nebo také carve-out) je procedurou zaměřenou na očistu banky – zejména od enormní zátěže pochybných a špatných aktiv, které mimo jiné vznikají při úvěrování firemní klientely. Technika carve-out při své aplikaci využívá rozdílnosti rizikového vážení aktiv a de facto představuje transfer aktiv se stoprocentní rizikovou vahou k aktivům s nižším koeficientem (často nulovým). Obvykle se jedná o přesun do státních cenných papírů, vydání příslušných garancí státu či státních subjektů nebo i o přímé dodání hotovostních prostředků.

³⁰ Při problémech bankovního sektoru obvykle nedisponují banky dostatkem kapitálu proto, aby se mohly správou problémových aktiv zabývat samostatně.

V transformačních ekonomikách se mohou banky zdráhat vést rozsáhlé a komplexní vyrovnávací případy, především v případě, že zadlužené podniky jsou významnými zaměstnavateli. Dovést takové podniky až do likvidace by mohlo mít politické důsledky. Politické důsledky jsou v transformačních ekonomikách o to významnější, že stát hraje při správě bank většinou významnou úlohu.

Nedostatečná kapacita je dalším důvodem, proč není často použit model decentralizovaného odkupu problémových aktiv. Ačkoliv banky mají vytvořena specializovaná oddělení pro řešení tohoto problému, je množství problémových aktiv v transformačních ekonomikách obvykle natolik významné, že banky nemají dostatečné kapacity.

Třetím významným faktorem je nedostatek financí. Často panuje názor, že banky si mohou zajistit financování samy, v rámci odpisů nebo prodejem pohledávek. Praxe v transformačních ekonomikách ovšem ukázala, že vytváření odpisů představuje významné zatížení hospodářského výsledku a prodejem pohledávek může banka získat pouze zlomek ceny. Obtížné může být pro banku i získat financování samotného vytvoření speciálních společností na správu problémových aktiv³¹.

Centralizované řešení je v praxi častější a používá se především, jestliže existuje reálná možnost systémové krize v bankovním sektoru³². V takovém případě je běžné, že stát vytvoří speciální centralizovanou AMC. Standardním scénářem při centralizovaném řešení bankovní krize je odkup nedobytných pohledávek AMC výměnou za dluhopisy nebo přímé peněžní prostředky. Pro fiskální dopady odkupu problémových aktiv je stěžejní především cena za převedení a dále výnosnost, kterou je schopna AMC z aktiv získat.

Centralizovaná strategie pro řešení problémových aktiv může mít také své omezení. Jako základní lze vyjmenovat institucionální rámec, politické ovlivňování a finanční prostředky.

Zákonné úpravy, které řeší likvidaci podniků mohou workout instituce výrazně omezovat v efektivním jednání (při work-out procesu je rychlost jedním z klíčových faktorů)³³. Omezením může být i nevhodně institucionálně řešená workout instituce (např. jako banka, která musí dodržovat zákonem stanovená regulační opatření).

³¹ The World Bank (1999).

³² Centralizované řešení obvykle vyžaduje velké fiskální zásahy státu a tedy musí mít i nutnou politickou podporu, aby mohlo být prosazeno. V transformačních ekonomikách obvykle centralizované řešení mělo dostatečnou podporu, protože z počátku napomáhalo bankám zbavit se dluhů převzatých z minulosti. V konečné fázi ovšem specializované společnosti řešily i nové úvěry poskytnuté v transformačním období.

³³ Klíčovým institucionálním prvkem je např. Zákon o konkurzu a vyrovnání.

Centralizované řešení také čelí značnému politickému tlaku, což velmi komplikuje racionální restrukturalizaci podniků. Stejně jako při decentralizovaném řešení mohou hrát roli i sociální faktory likvidace podniků nikoliv pouze ekonomické.

A konečně poslední otázkou jsou finance na provoz work-out instituce. V případě, že má work-out instituce přístup k fondům (které jsou v transformačních ekonomikách obvykle v podobě příjmů z privatizace), mohou být dlužníci motivováni k získávání další finanční pomoci v podobě úvěrů bez provedení potřebné restrukturalizace. To může výrazně zvyšovat náklady na restrukturalizaci a konsolidaci bez strukturálního řešení problému.

Převod pochybných aktiv hraje klíčovou roli v celém restrukturalizačním procesu a může mít velmi rozdílné fiskální dopady, jak z pohledu nákladů, tak i výnosů, které závisí na mnoha faktorech. Například čím déle trvá restrukturalizační proces, tím se může snižovat hodnota aktiv převedených na specializovanou instituci. Výhodou využití centralizované AMC pro odkup problematických aktiv je relativně velký následný vliv státu na dění v bance a její následnou činnost. Největší nevýhodou centralizované AMC je, že aktiva převedená na AMC často ztrácejí na hodnotě a zvyšují tak fiskální náklady státu.

Ostatní intervenční nástroje

S výše zmíněnými intervenčními nástroji může stát ještě používat další, které jsou většinou používány jako dodatečné. Tyto nástroje nemusí mít nutně dodatečný dopad na fiskální náklady, nicméně jsou také způsobem, jak podpořit restrukturalizaci problémové banky.

- (1) **Fúze se zdravou bankou.** Fúze mohou být jednak nekoordinované, kdy silnější banka přebírá slabší (problémovou) bez významné pomoci státu a fiskálních dopadů nebo koordinované, při které může stát poskytnout podporu např. ve formě daňových prázdnin. V takovém případě má tento druh fúze také dopad na fiskální výdaje, ale v menším měřítku. Nepřímým výnosem pro stát z provedené fúze může být fakt, že nemusí vyplácet vklady při případně poskytnuté státní garanci, nebo nést náklady restrukturalizace aktiv banky. Na druhou stranu, jestliže se dohodnutá fúze ukáže jako nepřiliš dobře připravená, může to znamenat zvýšené fiskální náklady v budoucnosti³⁴.
- (2) **Převedení depozit centrální banky.** Pro zlepšení postavení problémové banky může dojít k převedení vládních depozit ze zdravých bank do problémových. Taková operace může zlepšit pozici banky a přitom nemít žádné fiskální dopady, v případě, že

³⁴ Nedostatečné kapitálová injekce kupující banky, neochota restrukturalizovat banku atd.

problémová banka nenabízí nižší úrokové sazby, případně že nezkrachuje v budoucnosti.

- (3) **Daňové úlevy.** Daňové úlevy mohou být v některých případech poskytovány problémovým bankám pro podporu tržeb a zisku. Představují pak ušlý zisk státu a mají fiskální dopady. Daňové úlevy jsou běžné jako ztraktivnění a podpora fúze problémových bank se silnějšími finančními ústavami .
- (4) **Regulační pravidla a jejich uplatňování.** Pomoc problémovým bankám může být státem poskytnuta i ve formě určité shovívavosti při uplatňování dohledu nad dodržováním požadavků kladených na banky (nedostatečná tvorba rezerv k klasifikovaným úvěrům, nedostatečná kapitálová přiměřenost atd.). V této situaci ovšem centrální banka musí mít jistotu o původu problémů banky. Při nedostatečném dohledu by v tomto případě mohlo dojít k dalšímu zhoršení stavu banky a k výraznému zvýšení fiskálních nákladů.

4. Metodika nákladů a výnosů při konsolidaci

4.1 Kvantifikace fiskálních nákladů a výnosů

Fiskální náklady a výnosy lze v nejobecnější rovině rozdělit na přímé a nepřímé. Přímé fiskální výnosy a náklady vstupují do státního rozpočtu přímo a jsou placeny státem. Přímé náklady jsou jednoduše kvantifikovatelné, neboť vstupují do fiskálního účetnictví. Ostatní mimorozpočtové náklady lze vysledovat jen nepřímo (státní instituce bez napojení na státní rozpočet, státní garance, křížové financování mezi transformačními institucemi atd.) Výnosy jsou kvantifikovatelné ještě obtížněji – kromě evidentních příjmů z privatizace ozdravených bank a prodejů problémových aktiv jsou to především výnosy jako zajištění stability bankovního systému, obnova důvěry vkladatelů, zajištění úvěrového mechanismu, platebního systému. Dlouhodobým výnosem pak může být i větší stabilita a efektivnost bankovního systému.

Příkladem náročnosti kvantifikování nákladů na restrukturalizaci bankovního systému je i tabulka 1, kde jsou porovnány odhadované fiskální náklady v průběhu bankovní krize a konečné fiskální náklady. Toto porovnání zahrnuje pouze měřitelné náklady s přímými fiskálními dopady.

Celková výše nákladů spojených s konsolidací bankovního sektoru závisí na povaze vládních intervencí. Vládní intervence mohou být proaktivní nebo pasivní, poskytované bankovnímu sektoru jako celku nebo konkrétním bankám, s předpokládaným návratem vložených prostředků nebo nevratné. Variabilita fiskálních nákladů bankovní konsolidace je tedy vysoká.

Na druhou stranu výnosy z konsolidace bankovního sektoru (příjmy z privatizace, prodeje aktiv, dividend) jsou relativně stabilní a pro celkovou bilanci konsolidace jsou tedy klíčové celkové náklady³⁵.

³⁵ Příjmy z privatizace jsou obecně známou položkou, na druhou stranu prodeje převedených aktiv mohou mít rozdílné výnosy. Obvykle se však vzhledem k celkovým nákladům konsolidace jedná spíše o nevýznamnou část příjmů, která neohroží tvrzení, že pro celkovou bilanci konsolidace jsou klíčové náklady.

TABULKA 1: Srovnání odhadovaných a konečných hrubých nákladů na restrukturalizaci

Banky	Původní odhad (datum odhadu)	Konečný odhad
Indonésie (1997 - 1999)	29	45
Korea (1997 - 1999)	17,5	15
Mexiko (1994 - 1997)	8,4	14
Malajsie (1997 - 1999)	18	12
Švédsko (1991 - 1993) ¹	4,7	1,2 ¹
Thajsko (1997 - 1999)	32	26
Chile (1981 - 1985)	15	19 - 41
Finsko (1991 - 1993)	14,7	8 - 10
Kolumbie (1982 - 1987)	2	5 - 6
USA (1980 - 1992)	0,1	2,4

Poznámka: Odhady jsou vyjádřeny jako procento HDP

^{1/} V případě Švédska byla většina poskytnuté vládní podpory získána zpět prodejem Nordbanken/Gota Bank, Securum a Retriva. Prodejem těchto bank bylo nazpět získáno asi 73,8% poskytnuté podpory. Vzhledem k tomu, že většina poskytnuté vládní podpory byla získána zpět, nejedná se o ukázkou nohodnocení celkových nákladů.

zdroj: Frydl, Quintyn (2000)

4.2 Fiskální dopady státních zásahů

Různé druhy použitých instrumentů ke konsolidaci mohou mít přímé nebo nepřímé dopady definované výše. Náklady některých instrumentů jsou tedy zobrazeny přímo ve státním rozpočtu a rozpočtových výdajích, jiné jsou spíše mimorozpočtové nebo mají quasi-fiskální dopady.

Podpora likvidity

Podpora likvidity je většinou poskytována centrální bankou jako prvotní řešení při začínajících problémech bank. Tento fakt vede často k tomu, že quasi-fiskální náklady³⁶, které z této pomoci vznikají, nejsou zahrnuty do celkových nákladů³⁷.

Fiskální dopady podpory likvidity jsou závislé na podmínkách, za kterých byla poskytnuta. V případě, že půjčka problémové bance byla za standardních tržních podmínek, nejsou fiskální dopady žádné. V případě, že naopak centrální banka poskytuje zdroje za nižší než tržní úrokové míry, má taková pomoc dopad na její zisk a tedy i případné převedené prostředky do státního rozpočtu jsou nižší. Podobným příkladem je i případ, kdy centrální banka povolí problémové bance nižší míru rezerv (forma volnějších regulačních pravidel). To

³⁶ Náklady jsou quasi-fiskální, protože centrální banka je napojena na státní rozpočet nepřímo, přes povinnost odvádět zisk do státních příjmů.

³⁷ V případě, že je v průběhu krize rozhodnuto o splacení prostředků poskytnutých centrální bankou vládou vydanými dluhopisy, mění se quasi-fiskální náklady na přímé fiskální náklady vlády. Změní-li se pomoc centrální banky v majetkové podíly v problémové bance nebo podřízený dluh, dojde k poklesu příjmů banky a tedy i potenciálním převodům peněžních prostředků do státního rozpočtu.

vede opět ke snížení zisku centrální banky a tedy i případně převedených prostředků do státního rozpočtu. V případě, že centrální banka poskytuje zdroje v zahraniční měně dojde ke snížení devizových rezerv a stejně tak i výnosu z kapitálu.

Vládní garance

Plné vládní záruky jsou při konsolidaci bankovního sektoru používány především pro obnovení důvěry a mají často významné fiskální dopady. Záruky jsou obvykle poskytovány vládou, centrální bankou a i specializovanými institucemi (AMC). V závislosti na institucionálním uspořádání tedy závisí, do jaké míry se proplácení záruk projeví v hospodaření státu. V případě, že některá ze specializovaných institucí dostává zdroje i v podobě mimorozpočtové, mohou být celkové fiskální rozpočtové dopady nižší než odpovídá skutečnosti.

Problémem poskytovaných státních záruk vzhledem k hospodaření státu je i jejich časová neomezenost. Časová neomezenost státních záruk pak představuje nepřímý implicitní závazek státu, který může mít dlouhodobé dopady na státní rozpočet.

Rekapitalizace bank

Fiskální dopady rekapitalizace bank formou přímých kapitálových injekcí nebo odkupem klasifikovaných aktiv závisí na původu zdrojů pro tuto rekapitalizaci. V případě, že jsou použity vládní dluhopisy, fiskálním dopadem jsou úroky a později splátka jistiny. V případě, že jsou přímo použity peněžní prostředky, fiskální dopady závisí na původu těchto peněžních prostředků. Původ získaných peněžních prostředků určuje do jaké míry se rekapitalizace projeví v rozpočtu a nakolik se bude jednat o mimorozpočtové výdaje (použití příjmů z privatizace).

Rekapitalizace bank může přinést i některé výnosy pro státní rozpočet - v případě majetkové účasti v bankách přináší kapitálový podíl dodatečný příjem ve formě dividend. Nejvýznamnějším příjmem je však potenciální privatizace restrukturalizovaných bank.

Rekapitalizace bank – work-out špatných úvěrů

Vládní podpora formou odkupu klasifikovaných aktiv je financována obvykle vydáním vládních dluhopisů nebo vládou zaručených dluhopisů, které vymění klasifikovaná aktiva v portfoliích bank. Klasifikovaná aktiva jsou odkoupena za nominální hodnotu nebo procento nominální hodnoty specializovanou AMC. Celkový fiskální dopad závisí na schopnosti prodeje aktiv specializovanou společností AMC.

V některých zemích byla pomoc bankám poskytnuta formou výměny cenných papírů vydaných centrální bankou za klasifikovaná aktiva³⁸. Fiskální dopad na státní rozpočet je v tomto případě ve snížení kvality aktiv centrální banky, resp. snížení výnosů centrální banky, které vede k nižším odvodům peněžních prostředků vládnímu sektoru (quasi-fiskální náklady).

Všechna výše jmenovaná opatření a jejich fiskální dopady jsou shrnuty v následující tabulce 2.

³⁸ Frydl, Quintyn (2000)

TABULKA 2: Druhy vládních zásahů a jejich fiskální dopady

Druh vládního zásahu:	Fiskální náklady:	Fiskální příjmy:	Fiskální dopady:
Podpora likvidity:			
Půjčky centrální banky	- quasi-fiskální náklady (výdaje centrální banky nepřímo ovlivňují státní rozpočet nižším hospodářským výsledkem); - půjčky, které nejsou poskytnuty za tržních podmínek představují nižší výnos centrální banky a i nižší zisk.		- nižší zisk centrální banky představuje ušlý příjem státního rozpočtu; - při krytí deficitů vydáním vládních dluhopisů jsou nákladem placené úroky a splátka jistiny;
Pojištění vkladů			
Limitované pojištění vkladů	- fiskální náklady v případě, že vláda nebo centrální banka ručí nad limit stanovený zákonem		- nižší zisk centrální banky představuje ušlý příjem státního rozpočtu; - při výplatě vkladů ze státního rozpočtu představuje přímý výdaj státu
Státní záruka	- skrytý závazek vlády - při plnění se jedná o přímý fiskální náklad (při financování rozpočtem) nebo quasi-fiskální (při financování centrální bankou); konečný dopad je vždy na rozpočet		- podle druhu výplaty státní záruky, při použití peněžních prostředků přímo z rozpočtu bezprostřední dopad, při použití dluhopisů - splácení úroků a jistiny
Rekapitalizace bank			
Vklad kapitálu	- přímé fiskální dopady při přímé výplatě peněžních prostředků ze státního rozpočtu, dlouhodobější fiskální dopady při dluhovém financování upsaných akcií	- příjmy z privatizace kapitálově posílených bank	- při použití peněžních prostředků přímo z rozpočtu bezprostřední dopad, při použití dluhopisů - splácení úroků a jistiny; - dividendový příjem ze státního podílu při úspěšné restrukturalizaci
Rekapitalizace odkupem klasifikovaných aktiv			
Odkup bankovních aktiv soukromou AMC	- fiskální podpora založení soukromé AMC (výše záleží na formě podpory).		- podle podpory (obvykle dotace, daňové prázdny atd.)
Odkup bankovních aktiv státní AMC	- státní záruky za AMC (dlouhodobé významné fiskální dopady); - zdroje financování - dluhopisy - úroky a splátka jistiny mají dopady na státní rozpočet (či na AMC, za kterou je zaručen stát)	- prodej odkoupených aktiv (obvykle velmi nízká výnosnost)	- při použití peněžních prostředků přímo z rozpočtu bezprostřední dopad, při použití dluhopisů - splácení úroků a jistiny; - výnosy z prodeje odkoupených aktiv
Ostatní techniky			
Fúze (koordinované nebo nekoordinované)	- při koordinované fúzi stát poskytuje daňové úlevy	- při rychlém prodeji banky mohou být ušetřeny náklady na restrukturalizaci (koncept nákladů příležitosti)	- podle podpory (obvykle dotace, daňové prázdny atd.)
Převod vládních vkladů	- problémová banka nabízí nižší úrokové sazby, stát má nižší úrokový příjem		- nižší úrokový příjem státu
Tolerance nedodržování regulačních pravidel	- možnost významných fiskálních dopadů v případě restrukturalizace banky v budoucnosti	- může oddálit likvidaci banky a při úspěšné restrukturalizaci banky omezí nutnost vydání státních záruk	- nižší výnosy centrální banky, možnost velkých budoucích výdajů státu
Státní záruka za úvěry	- implicitní nepřímý závazek státu, dlouhodobé fiskální dopady, možnost nutnosti opakovaného plnění, dlouhodobé fiskální dopady při dluhovém financování plnění ze záruk	- velká variabilita možných výnosů (závisí na kvalitě zaručených úvěrů)	- při použití peněžních prostředků přímo z rozpočtu při plnění bezprostřední dopad, při použití dluhopisů - splácení úroků a jistiny;

zdroj: Frydl, Quintyn (2000) a autorovy úpravy

5. Metodika nákladů při konsolidaci v České republice

Přesné vyčíslení nebo alespoň kvalifikovaný odhad transformačních nákladů má několik metodických problémů, které je nutné v souvislosti se snahou o vyčíslení nákladů zodpovědět.

5.1 *Konsolidační transakce a konsolidační instituce*

Za konsolidační operace lze považovat pouze takové transakce, které cíleně směřovaly ke zlepšení situace jednotlivých bank nebo k zmírnění ztrát jejich věřitelů a jsou kvantifikovatelné. Nejsou tak zahrnuty operace, které primárně sledovaly cíl pomoci podnikové sféře a pozitivní dopad na banky byl pouze vedlejším efektem³⁹. Náklady je nutno dále rozdělovat na náklady pro Českou republiku a Slovensko (především v souvislosti s operacemi, které probíhaly na počátku 90. let v rámci Konsolidačního programu I). Ke konsolidačním operacím patří především již výše diskutované:

- **navyšování základního jmění bank (rekapitalizace bank);**
- **odkupy aktiv (work-out problémových úvěrů);**
- **poskytování úvěrů;**
- **výplaty nad rámec pojištění;**
- **podpora integračních procesů (příprava bank na privatizaci, fúzi);**
- **poskytování záruk za vklady či úvěry⁴⁰.**

Za transformační náklady v České republice lze považovat pouze ty, které nese veřejný sektor, tj.:

- **Státní rozpočet⁴¹;**
- **Centrální banka;**
- **Fond národního majetku;**
- **Konsolidační banka Praha, s.p.ú;**
- **Česká inkasní, s.r.o. (ČI);**
- **Česká finanční s.r.o. (ČF).**

Případně lze brát v úvahu i dceřinné společnosti Konsolidační banky (resp. České konsolidační agentury), které se na konsolidaci bankovního sektoru podílely.

³⁹ Je nutné si uvědomit, že podobné rozdělení je z velké části umělé, protože situace v podnikovém sektoru se přímo odráží v úvěrových portfoliích. Stejně tak je nutné si uvědomit závislost celé konsolidace na makroekonomické situaci České republiky v transformačním procesu.

⁴⁰ Poskytnuté záruky představují skrytý závazek státu, který zvláště v případě, že se jedná o záruky časově neomezené může mít významné fiskální dopady. Záruky beru v úvahu v jejich již čerpané podobě, v případě že již byly použity, jinak ve formě celkové zaručené hodnoty, která může být až v maximální výši čerpána.

5.2 *Duplicity mezi konsolidačními institucemi*

V rámci konsolidace bankovního sektoru došlo k vytvoření velmi složitých vztahů mezi výše uvedenými institucemi. Výjimkou není ani situace, kdy je poskytnut refinanční úvěr mezi dvěma institucemi, jehož úroky jsou však dále financovány další institucí. K velmi složitým vztahům došlo ve dvou základních rovinách. Jednak v rámci poskytovaných finančních prostředků a dále díky garancím jimiž byly instituce provázány.

Pro vyčíslení samostatné pomoci je nutné rozdělit instituce na veřejné, které jsou definovány výše, a bankovní sektor (což odpovídá všem bankám bez Kob, ČMZRB a ČEB). Prvotně náklady vznikají pouze mezi těmito dvěma celky a pomoc se proto nazývá přímou. Pro pochopení celého systému podpor bank je podstatné znát i zdroje financování v rámci jednotlivých institucí veřejného sektoru. Pouze v takovém případě lze říci, jak je daný konsolidační program financován a je možné rozlišení mezi rozpočtovým a mimorozpočtovým financováním, případně quasi-fiskálním. V následujícím grafu 1 jsou jednotlivé převody mezi bankami a finančními institucemi, případně soukromým sektorem, zjednodušeně znázorněny.

5.3 *Způsob výpočtu výše nákladů*

Za náklady jsou považovány nominální hodnoty celkových problémových půjček. Nejsou zohledněné nepřímé náklady (např. nižší daňové výnosy v souvislosti s nižšími provozními zisky bank⁴², ani potenciální výnosy).

Náklady jsou uváděny ve své hrubé podobě (např. zvyšování základního jmění, částky zaplacené za nákup aktiv, úhrady škod, poskytnuté a dosud nesplacené úvěry). Do nákladů jsou zahrnuty placené záruky v rámci celého systému, v případě, že je dostupná informace o výši čerpání ze záruky. Není brána v úvahu časová hodnota peněz.

Za náklady se nepovažují výplaty z Fondu pojištění vkladů a ani ztráty vkladů o které přišly státní instituce v souvislosti s krachem jednotlivých bank⁴³.

⁴¹ viz Státní závěrečný účet.

⁴² Nutnost tvorby opravných položek na pochybné půjčky velmi výrazně snižovala provozní zisk bank, tedy i daňové výnosy státu.

⁴³ Jedná se o náklady, které vznikají v souvislosti pomoci s likviditou přesunem státních depozit do problémových bank – viz výše.

6. Problémy bankovního sektoru (1990 – 1993)

6.1 Bankovní soustava v CPE

Bankovní systém a komerční banky hrají při finančním zprostředkování podstatnou úlohu. Komerční banky mají především tři základní funkce: shromažďování vkladů, jejich alokace s cílem zhodnotit je a zajištění platebního mechanismu v ekonomice.

V roce 1989 před zahájením ekonomických reforem byla úloha bank ve srovnání se západními tržními ekonomikami podstatně omezenější. V Československu existoval monobankovní systém ve kterém byl bankovní sektor vysoce koncentrován. Státní banka československá kromě emisní činnosti vykonávala i úvěrovou činnost typickou pro komerční banky. Samostatné banky poskytující úvěry domácím podnikům v období centrálního plánování neexistovaly. Vedle Státní banky československé fungovaly v Československu tyto banky:

- Československá obchodní banka. Poskytovala komerční služby podnikům zahraničního obchodu a sloužila rovněž jako zprostředkovatel styků se zeměmi RVHP;
- Živnostenská banka. Zabývala se finančními transakcemi soukromých osob a neziskových institucí se zahraničím;
- Investiční banka. Byla založena za účelem poskytování investičních úvěrů podnikovému sektoru.

Kromě výše uvedených bank fungovaly v Československu republikové spořitelny, které vybíraly vklady od obyvatelstva. Všechny vklady u spořitelen byly zaručeny státem. Finanční zdroje, které spořitelny získaly, sloužily k financování zvýhodněných úvěrů obyvatelstvu, zvláště na bytovou výstavbu.

Tradiční funkce bank byly v centrálně plánované ekonomice značně zjednodušené. Shromažďování vkladů nebylo problémem. Československo netrpělo na rozdíl od ostatních plánovaných ekonomik problémem vysoké inflace a peněžní nerovnováhou, obyvatelstvo mělo proto vysokou důvěru v bankovní sektor. Výsledkem byla vysoká úroveň reálných úspor. V Československu také neprodělaly úspory podniků a domácností tak výrazné znehodnocení jako u jiných transformujících se ekonomik. Při omezených možnostech alternativního uložení úspor⁴⁴ byla jejich velká část ve formě bankovních vkladů. Úrokové

⁴⁴ Vklady u spořitelen byly prakticky jedinou možností, jak mohly domácnosti uložit své úspory. Vklady v cizí měně byly minimální a ostatní finanční aktiva jako akcie nebo obligace či podílové listy neexistovaly.

míry byly určeny administrativně, odděleně pro podniky a pro jednotlivce. V 80. letech byly podnikové vklady na viděnou úročeny 0,08 % a od roku 1986 pak 0,3 %; u domácností byla úroková míra ze stejných vkladů okolo 2 %. Termínované vklady podniků byly prakticky po celá 80. léta úročeny sazbou 2,5 %, a u domácností 3-5 % (pro šestiměsíční až pětileté termínované vklady)⁴⁵.

Banky měly v podmínkách centrálně plánovaných ekonomik i zjednodušenou úlohu s alokací úspor. Rozhodnutí o objemu poskytnutých úvěrů, o podmínkách poskytnutých úvěrů a kam byly alokovány byla podřízena celkovému státnímu plánu. Banky neměly možnost ani snahu monitorovat situaci dlužníka. Výsledkem byla stabilní neefektivní alokace úspor v ekonomice.

6.2 Transformace bankovní soustavy v roce 1990

6.2.1 Rozdělení SBČS

K 1. lednu 1990 došlo k oddělení emisní a úvěrově-obchodní (resp. obchodně-podnikatelské činnosti centrální banky⁴⁶. Státní banka československé byla rozdělena na tři samostatné právní celky⁴⁷. Vznikla Státní banka československá, která se ve své činnosti profilovala na centrální banku západního typu (zaměřena především na péči o stabilitu měny a emisní činnost), a dvě obchodní banky – Komerční banka Praha a Všeobecná úverová banka Bratislava (zaměřeny na tržní úvěrově – obchodní činnost.). Další posun činnosti Státní banky československé směrem k podobě centrální banky v tržním prostředí byl zákon ze dne 20. prosince 1991.

Po rozdělení Československa dochází k rozdělení Státní banky československé a v České republice k 1. lednu 1993 vznikla Česká národní banka.⁴⁸

6.2.2 Struktura bilanční sumy nově vzniklých bank

V nových bilančních sumách obou vzniklých úvěrově – obchodních bank byla aktiva i pasiva převedená ze Státní banky československé⁴⁹. Pasivní část bilanční sumy bank byla vytvořena pomocí redistribučních úvěrů úročených diskontní sazbou od Státní banky

⁴⁵ Jonáš (1998)

⁴⁶ Podle zákona 130/1989 Sb.

⁴⁷ Oddělením emisní a obchodní činnosti a rozdělením monobanky vzniká “two-tier system” typický pro západní bankovní systémy.

⁴⁸ Na Slovensku vzniká Národní banka Slovenska z bývalého hlavního ústavu Státní banky československé.

⁴⁹ V řadě případů byla aktiva převedená na Komerční banku a Všeobecnou úverovou banku vysoce pochybné kvality – velkou část tvořily úvěry na trvale se obrácející zásoby, které bylo pak nutné řešit v rámci Konsolidačního programu I (viz dále).

československé. Komerční banka měla ve struktuře svých pasiv k 31.12.1990 od SBČS úvěry v celkové výši 54,5 mld. Kč⁵⁰, které byly rozděleny podle splatnosti na redistribuční (nad 1 rok – 37,6 mld. Kč) a refinanční (do 1 roku – 16,9 mld. Kč). Podíl těchto úvěrů v pasivech Komerční banky měly klesající tendenci. Od počátku roku 1990 se snížila jejich celková hodnota z 60,65 mld. Kč o 6,15 mld.⁵¹ Druhou nejvýznamnější položkou v pasivech Komerční banky pak tvořily vklady peněžních ústavů v celkové výši 160,16 mld. Kč.

Redistribuční úvěry dostala také Investiční banka za zvýhodněnou úrokovou míru (zhruba ½ diskontní sazby). Celková suma redistribučních úvěrů poskytnutých bankovnímu sektoru byla zhruba ve výši 106 mld. Kč.

V aktivech převedených v rámci delimitace SBČS představovaly hlavní podíl úvěry na trvale obracející se zásoby (viz dále).

Obchodní banky, které u nás působily před rokem 1990 se také transformovaly do skutečných obchodních bank. Živnostenská banka byla privatizována k 1. březnu 1992, kdy se stala akciovou společností s majoritní zahraniční majetkovou účastí (v té době 40 % německá soukromá Berliner Handels und Frankfurter Bank, 12 % International Finance Corporation – člen skupiny Světové banky a zhruba 45 % v kupónové privatizaci). Kupónovou privatizací byly částečně také privatizovány Česká a Slovenská spořitelna a Investiční a Komerční banka. V těchto bankách si stát ponechal významné účasti. Investiční banka převzala k 1. lednu 1994 Poštovní banku (zahájila činnost v dubnu 1991) s její vysoce rozvětvenou sítí obchodních míst na pracovištích České pošty.

Přes otevření bankovního systému novým bankám a omezení majetkových účastí státu byl bankovní sektor koncentrován do 4 bank. V těch si stát ponechal významnou pozici. Ještě v roce 1994 stát vlastnil v Komerční bance 44 %, v Investiční bance 45 % a v České spořitelně 40 % akcií. Stát byl v těchto bankách vždy zastoupen Fondem národního majetku. V Živnostenské bance, která byla privatizována k 1. březnu 1992, jak je popsáno výše, si stát uchoval pouze minimální vliv s podílem 5,16 % na základním jmění. V Československé obchodní bance, která nebyla zařazena do masové kupónové privatizace, si stát udržel 51% majoritu, aby ji i nadále mohl používat k podpoře exportu (zbytek akcií byl rozdělen mezi podniky specializující se na zahraniční obchod)⁵².

Přes značnou koncentraci bankovního sektoru a nepřímý vliv státu byl postupně podíl 5 největších bank na trhu snižován rychlým růstem zcela soukromých bank. V roce 1992 byl

⁵⁰ Označení Kč je použito jednotně pro koruny československé i koruny české.

⁵¹ Výroční zpráva Komerční banky 1990.

⁵² V prosinci 1993, v důsledku zvýšení kapitálu ČSOB, se podíl státu dále zvýšil až na 90 %. Stát byl v ČSOB reprezentován Ministerstvem financí a Fondem národního majetku v České a Slovenské republice.

podíl 5 největších bank na úrovni 80 % celkových aktiv bankovního sektoru, v roce 1993 již jejich bilanční sumy obsahovaly 75 % všech aktiv. Růst nových bank tedy omezoval roli státu jako hlavního věřitele v bankovním sektoru.

Podíl bank se státní účastí však i nadále dominoval bankovnímu sektoru z pohledu celkového kapitálu a primárních vkladů. Vysoký podíl na primárních vkladech měly především Česká spořitelna a Investiční a Poštovní banka. Menší nově vzniklé banky získávaly zdroje především na mezibankovním trhu.

6.3 Makroekonomická situace před konsolidací bank

6.3.1 Makroekonomická stabilita a objem úvěrů

Konsolidace a stabilizace bankovního sektoru je úzce spojená s celkovou makroekonomickou stabilizací. Konsolidace bankovního sektoru nemůže být úspěšně dokončena, případně její náklady jsou výrazně zvýšeny, jestliže je krize bankovního sektoru spojena i s makroekonomickou nestabilitou. Prohloubení bankovní krize hrozí především v případě, že je spojeno s vysokou inflací, která by narušovala vztah dlužníka a věřitele nebo s nestabilitou měnového kurzu⁵³.

TABULKA 3: Makroekonomické údaje České republiky v transformačním období

Ukazatel		1993	1994	1995	1996	1997	1998
HDP	mld. Kč., b.c.	1 020,3	1 182,8	1 381,0	1 567,0	1 679,9	1 839,1
HDP na 1 obyvatele	Kč/obyv., b.c.	98 763	114 432	133 683	151 906	163 041	178 639
HDP	%, r/r, reálně	0,1	2,2	5,9	4,3	-0,8	-1
Míra inflace	%, r/r, prosinec	18,2	10,2	7,9	8,6	10,0	6,8
M2*	%, r/r	-	20,7	20,3	9,1	10,8	5,4
Saldo státního rozpočtu (SR)	mld. Kč	1,1	10,4	7,2	-1,6	-15,7	-29,3
Saldo SR/HDP	%	0,1	0,9	0,9	-0,1	-0,9	-1,6
Státní dluh	mld. Kč	158,8	157,3	154,4	155,2	173,1	194,7
Státní dluh/HDP	%	15,6	13,3	11,2	9,9	10,3	10,6

zdroj: MF, ČNB, ČSÚ

Dva základní kroky musí být splněny, aby nehrozilo nebezpečí destabilizace ekonomiky převisem peněžní nabídky, a to především striktní monetární a fiskální politika. Jak je vidět z tabulky 3 podařilo se v první části transformace ekonomiky tato nebezpečí omezit.

⁵³ O významu nestability měnového kurzu na celkové náklady bankovní konsolidace více Hoggarth, Reis, Saporta (2002).

Míra inflace se snížila z 57 % v roce 1991 na zhruba 10 % v roce 1994. Od roku 1994 pak centrální banka prováděla politiku postupného snižování až na 6,8 % v roce 1998. Stejná situace byla i s nominálním kurzem, který v počátcích 90. let vykazoval pouze minimální výkyvy. Nestabilita kurzu tedy nepřispěla k prohloubení bankovní krize v ČR⁵⁴. Relativně stabilní makroekonomické prostředí s nízkou inflací napomáhalo rozvoji bankovního sektoru, který v ČR na rozdíl od ostatních transformujících se ekonomik, byl hlavním zdrojem firemního financování. V porovnání s Polskem hrál pro firemní financování kapitálový trh marginální úlohu⁵⁵. Význam bankovního trhu měřený poměrem celkových úvěrů k HDP, případně ukazatelem M2 k HDP, je skoro dvojnásobný v porovnání s Maďarskem nebo Polskem a odpovídá zhruba zemím EU⁵⁶. Význam úvěrů v ekonomice je dále shrnut v následujících dvou tabulkách:

TABULKA 4: Celkové stavy a růst úvěrů klientů komečních bank

		1992	1993	1994	1995
Korunové úvěry	(mld. Kč.)	576,8	672,9	776,8	825,7
přírůstek v %		14,6	18,5	15,4	6,3
Úvěry v cizí měně poskytnuté tuzemskými bankami	(mld. Kč.)	16,9	28,6	45,7	104,3
přírůstek v %		-	69,2	59,8	128,2
Úvěry poskytnuté tuzemskými bankami celkem	(mld. Kč.)	584,7	701,5	822,2	930
přírůstek v %		-	20	17,2	13,1
Úvěry poskytnuté zahraničními bankami	(mld. Kč.)	10,3	25,2	39,7	41,2
přírůstek v %		-	144,7	57,5	3,8

zdroj: ČNB

TABULKA 5: Disponibilní zdroje nefinančního podnikatelského sektoru v ČR pro rok 1994 a 1995

	1994		1995	
	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%
Použitelný zisk	76,1	25	87,6	26,3
Odpisy	100,3	32,9	110,9	33,3
Emise obligací	4,7	1,5	11,1	3,3
Dotace ze státního rozpočtu	5,1	1,7	3,5	1,1
Celkem	186,2		213,1	
Přírůstek úvěrů:				
- korunových	74,1	24,3	49,8	15
- v cizí měně	13	4,3	37,5	11,3
- zahraničních	31,4	10,3	32,3	9,7
Celkem	118,5		119,6	

zdroj: Chvojka (1997)

⁵⁴ Měnová krize, definovaná jako depreciace domácí měny až o 25 % v kombinaci se zvýšením míry depreciace během bankovní krize, je spojená s výrazně vyššími náklady měřenými jako procento HDP. Fiskální náklady spojené s bankovní konsolidací jsou při mezinárodním srovnání v průměru ve výši 23 % v případě, že je bankovní krize spojena s měnovou krizí a ve výši 4,5 % v případě, že se jedná pouze o bankovní krizi. – Hoggarth, Reis, Saporta (2002).

⁵⁵ Koleček (2003)

⁵⁶ Matoušek (1999)

Z tabulky 4 a 5 je patrné, že klasickou formou financování investičních potřeb podniků v našich podmínkách jsou bankovní úvěry a vlastní zdroje. V důsledku restriktivní, popř. sterilizační měnové politiky ČNB byla však dynamika domácích úvěrů vždy pouze pozvolná. V celém procesu transformace byla míra růstu celkových domácích úvěrů stále mírně nižší než růst nominálního HDP, tj. neočištěného od inflace.

6.3.2 Struktura bankovního sektoru

V roce 1990 až 1993 došlo v bankovním odvětví v České republice k významným změnám. Uvolněná regulační politika centrální banky udělování licencí urychlila vstup mnoha bank na trh. Vývoj bankovního sektoru podle počtu jednotlivých bank je shrnut v následující tabulce 6:

TABULKA 6: Banky v České republice

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Státní peněžní ústavy	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Banky se státní účastí	1	1	4	4	4	6	6	6	5	4	4
Banky s rozhodující českou účastí	4	15	21	28	28	25	18	15	14	10	8
Banky s rozhodující zahraniční účastí	0	4	9	12	13	13	14	15	15	17	16
Pobočky zahraničních bank	0	0	2	6	8	10	9	9	10	10	10
Banky v nucené správě	0	0	0	1	1	0	5	4	0	0	1
Celkem činných bank	9	24	37	52	55	55	53	50	45	42	40
Banky které nezahájily činnost	6	6	7	5	2	0	2	1	0	0	0
Odebrané a vrácené licence	0	0	0	0	2	5	7	11	18	21	23
Přidělené licence celkem	15	30	44	57	59	60	62	62	63	63	63
Přidělené licence v daném roce	11	15	14	13	2	1	2	0	1	0	0

zdroj: Revenda (2001)

Přes vysoký počet bank v naší ekonomice je bankovní systém silně oligopolní s převládajícím podílem několika málo velkých bank. Velké banky lze považovat banky s bilanční sumou nad 100 mld. Kč. se základním kapitálem nad 5 mld. Kč. V roce 1995, který je vrcholem v počtu činných bank na našem území, byla dominance velkých bank zcela zřejmá.

TABULKA 7: Skupiny obchodních bank v ČR k 31.12.1995

Banky	Bil. suma		Objem vkladů klientů		Objem úvěrů klientům		Splacený ZK	
	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%
1. 4 velké banky	1144,9	61,4	740	85,4	555,7	63,6	26,3	42
Z toho: KB	407,2	21,9	222,4	-	227,2	-	9,5	-
ČS	349,1	18,7	294,7	-	118,7	-	7,6	-
ČSOB	191,3	10,3	83,4	-	80,9	-	5,1	-
IPB	197,3	10,4	139,4	-	128,9	-	4,1	-
2. Agrobanka	67,6	3,6	49,7	5,8	38,7	4,4	4	6,4
3. Ostatní banky	652,6	35	75	8,8	279,7	32	32,2	51,6
Celkem ¹	1865,1	100	865,7	100	874,1	100	62,5	100
Konsolidační banka	123,3	-	73,8	-	73,1	-	5,9	-

¹ Do celkové sumy bankovního sektoru není zahrnuta Konsolidační banka, ale je v ní začleněna Česká exportní banka a Československá záruční a rozvojová banka

zdroj: Mervart (1997)

6.4 Úvěrové portfolio bankovního sektoru (1991 – 1993)

6.4.1 Struktura úvěrového portfolia na počátku 90. let

Je zřejmé, že během roku 1990 prochází výraznou změnou kromě bankovního sektoru i úvěrové portfolio bank. Banky se nově orientují především na poskytování úvěrů domácnostem a podnikovému sektoru. Role státu jako dlužníka je v porovnání s ostatními transformujícími se ekonomikami v České republice podstatně menší. Tato situace je způsobena rozpočtovou disciplínou na počátku transformace, kdy byl státní rozpočet úspěšně udržován v rovnováze bez vážnějších deficitů⁵⁷. V celkové bilanci bankovního sektoru jsou v letech 1994 a 1995 zastoupeny půjčky bank státu a státní cenné papíry pouze jako 5 % celkových aktiv⁵⁸. V porovnání s některými ostatními transformujícími se ekonomikami tedy státní rozpočtové deficity nevytlačovaly úvěry soukromým subjektům. Tento vývoj je patrný v následující tabulce 8.

TABULKA 8: Struktura úvěrů podle typů dlužníků (%)

	1990	1991	1992	1993	1994
Veřejný sektor	79,4	69,1	47,3	31,9	25,8
Úvěry fyzickým osobám	7,6	7,3	8	6,6	5,6
Podnikové úvěry ^{a)}	12,3	22,4	39,3	53,2	59,9
Nezařazené	0,7	1,2	5,9	8,3	8,6
Celkem (miliardy Kč)	417,5	495,4	584,7	701,5	822,2

^{a)} Podniky v soukromém vlastnictví

zdroj: ČNB (1994, 1995)

Z těchto dat je patrný výrazný odklon od poskytování úvěrů státním podnikům k soukromým podnikům. Tato změna byla způsobena v zásadě dvěma faktory. Za prvé, banky poskytovaly úvěry nově vzniklým podnikům. Za druhé, úvěry, které byly poskytnuty státním podnikům, byly reklasifikovány na podnikové úvěry.

Bankovní půjčky podnikovému sektoru hrály postupně stále významnější úlohu mezi aktivy bank⁵⁹. Z těchto bankovních půjček pak bylo až 39 % vedeno jako klasifikovaných. Nízká kvalita úvěrového portfolia tak zůstávala jedním z nejzávažnějších problémů českého bankovního sektoru.

⁵⁷ viz tabulka 3

⁵⁸ Celková aktiva bankovního sektoru byla v roce 1994 (resp. 9/1995) na úrovni 1 538,5 miliard Kč (resp. 1 733,5 miliard Kč).

⁵⁹ V roce 1994 dosáhly bankovní úvěry 53,7 % podílu mezi celkovými aktivy bankovní soustavy (1,538.5 miliard Kč).

V tabulce 9 pak je dále znázorněn růst úvěrů v ekonomice a růst úvěrů podle jednotlivých dlužníků v porovnání s inflací. Z této tabulky můžeme vidět, že v roce 1991 se úvěry vyvíjely podstatně pomaleji než inflace. To souviselo s celkově velmi přísnými úvěrovými podmínkami na začátku transformace. V dalších letech již růst úvěrů převyšuje inflaci, což má dvě příčiny. Za prvé došlo k výraznému snížení inflace po ukončení liberalizace a za druhé se zvýšila úvěrová aktivita bankovního sektoru. Ze změn struktury dluhů mezi jednotlivými dlužníky je patrný odklon od úvěrů státnímu sektoru k úvěrům podnikovým.

TABULKA 9: Tempo růstu úvěrů podle typů dlužníků a inflace (%)

	1991	1992	1993	1994
Veřejný sektor	3,3	-19,3	-19	-5,1
Úvěry fyzickým osobám	14,1	28,5	0	-0,2
Podnikové úvěry ^{a)}	116,2	104,9	64,1	32
Inflace	52	12,7	18,2	10,2
Celkem (miliardy Kč)	18,7	18	20	17,2

^{a)} Podniky v soukromém vlastnictví

zdroj: ČNB (1994, 1995)

V začátcích transformace i v pozdějších letech stát vždy deklaroval zájem na zdravém rozvoji bankovního sektoru⁶⁰. Tento fakt byl viditelný především z majetkové účasti, kterou si v bankách stát ponechal a dále ze snahy státu vyrovnat se s následky předlistopadového vývoje. Klíčovým problémem, který stál před bankovním sektorem na počátku 90. let bylo vypořádání se s pohledávkami a závazky z minulého období. I při zásadní systémové změně bylo nutno určitým způsobem překlenout přechod mezi jednotlivými obdobími. Celková výše jednotlivých úvěrů zděděných z předlistopadového období je v následujících tabulkách 10 a 11:

TABULKA 10: Odhad rozsahu špatných starých bankovních úvěrů (propočet z počátku roku 1991, ČSFR)

Druh úvěrů	CSK mld.
Úvěry na trvale se obracející zásoby	169
Odhadované nesplacitelné úvěry	120
Dubiózní exportní úvěry do rozvoj. zemí	27
Úvěry na bytovou výstavbu	30
Sociální úvěry	30
Úvěry na výstavbu jaderných elektráren	12
Úvěry na tzv. VIA akce v Sovětském svazu	12
Celkem	400

zdroj: Kerouš, Insel (1993)

TABULKA 11: Klasifikovaná bankovní aktiva k 31.12.1992 (ČSFR)

Klasifikovaná aktiva ¹	CSK mld.
Nestandardní aktiva	86,1
Pochybná aktiva	29,5
Ztrátová aktiva	17,5
Klasifikovaná aktiva celkem:	133,1

¹ Rozdělení podle tehdy platné metodiky

zdroj: Kerouš, Insel (1993)

Z tabulky 10 je patrné, že největším problémem byly tzv. úvěry na trvale se obracející zásoby (TOZ), které tvořily 169 mld. Kč. z celkových 400 mld. Kč. Jelikož v rámci pomoci státu, která byla poskytnuta jako první krok při konsolidaci bank, byl řešen především problém TOZ popíšeme tyto úvěry podrobněji.

6.4.2 Typy špatných úvěrů

Problémové úvěry s největším podílem mezi klasifikovanými aktivy byly úvěry na trvale obracející se zásoby. Tyto úvěry odpovídaly v centrálně plánované ekonomice provoznímu úvěru, který se neustále prodlužoval až získal charakter trvalého úvěru na běžné prostředky v podnicích. Tyto úvěry měly v rámci centralizovaného hospodářství 6% úrokovou míru a neomezenou splatnost. Na počátku transformačního období byly tyto úvěry převedeny na tržní podmínky. Při převedení na tržní úrokové míry v roce 1991, které byly v tomto období ve výši (20 – 24 %), je však nebyly podniky schopné splácet a úvěry na trvale se obracející zásoby tak tvořily ztrátové pohledávky v portfoliích bank.

Úvěry na trvale se obracející zásoby byly důsledkem dřívějšího administrativního rozhodnutí o odčerpání obrátových fondů většiny podniků do státního rozpočtu a jejich nahrazení bankovním úvěrem⁶¹. V nových podmínkách, kdy systém monobanky byl zaměněn dvoustupňovým modelem, jehož jednotlivé banky již nebyly pasivními realizátory státní politiky, ale podnikatelskými subjekty, znamenalo převzetí těchto úvěrů ohrožení stability bankovního sektoru.

Zbývající část úvěrového portfolia nebyla o mnoho lepší. Velké množství úvěrů poskytnutých podnikům bylo od počátku nekvalitní, popř. se nekvalitními staly v souvislosti s

⁶⁰ Některé kroky státu v rámci konsolidace bankovního sektoru ovšem tomuto stanovenému cíli příliš neodpovídaly.

⁶¹ Původ úvěrů na trvale obracející se zásoby je spojen s počátkem 70. let, kdy byl zahájen jaderný program. Stát potřeboval značné prostředky na stavbu jaderných elektráren v Jaslovských Bohunicích a v Dukovanech. Situace byla tedy vyřešena tak, že z podniků odčerpal jejich oběžné prostředky a nahradil je nízkouročeným úvěrem se splatností posunutou do nekonečna.

restriktivní makroekonomickou politikou ovlivňující celkovou úroveň poptávky a výroby. Významnou roli v celkovém objemu klasifikovaných aktiv hrál i rozpad vzájemného obchodu mezi státy bývalé RVHP. Značně to ovlivnilo osud mnoha investičních a vývozních transakcí a tím i příslušných podniků.

Pro celkovou výši problémových aktiv pak je nutno započítat ještě tzv. sociální úvěry a úvěry na bytovou výstavbu. Úvěry na bytovou výstavbu (zhruba za 20,9 mld. Kč) zatěžovaly především úvěrové portfolio Investiční banky. Sociální úvěry (např. novomanželské půjčky) zatěžovaly především úvěrové portfolio České spořitelny. Tyto úvěry byly poskytovány za zcela netržních podmínek. Například v závěru roku 1990 se pohybovaly úrokové sazby z úvěrů při diskontní sazbě 8,5 % v rozmezí 10,5 % - 22,5 %, ale současně byly poskytovány tyto úvěry na družstevní bytovou výstavbu a novomanželské půjčky na pořízení bytu za 1% a novomanželské půjčky na zařízení bytu za 2,5 %.

Na druhou stranu je v souvislosti s poskytovanými sociálními úvěry nutno říci, že přestože znamenaly pro banky malý výnos, platební morálka při splácení těchto úvěrů byla velmi vysoká. Při nesplácení a vypovězení nebylo možno jinde na trhu získat smlouva úvěrovou smlouvu za podobně výhodných podmínek.

6.4.3 Řešení problémových úvěrů

Problém špatných aktiv zděděných z minulosti musely v určité míře řešit všechny postkomunistické transformující ekonomiky. Existují v zásadě tři základní způsoby řešení tohoto problému. Navzájem se liší především v rozložení ztrát mezi jednotlivé účastníky.

Jako nejjednodušší se jeví odpis dlužných částek. Zvýhodňuje dlužné podniky a břímě restrukturalizace dluhů přenáší na dlužné banky, jejichž hospodaření ovlivňuje. Tento způsob vypořádání se s špatnými dluhy z minulosti může nést nebezpečí negativního ovlivnění chování podniků v budoucnosti (uvolnění platební morálky, opětovné sázení na další dluhové financování bez dostatečného krytí atd.)

Další formou je přesunutí veškeré tíže nápravy špatných dluhů na podnik formou nuceného bankrotu. Zde je ovšem otázka, jestli bankrot nemůže vyvolat systémovější krizi v celém bankovním sektoru⁶². Třetí možností je pak zapojení státu do procesu restrukturalizace dluhů, a to obvykle formou dodatečného financování ze státního rozpočtu v rámci určitých programů, kdy příslušné ztráty (či jejich část) stát převádí na sebe z bilancí komerčních bank. Tato aktivní role státu je metodou work-out, která byla diskutována v první kapitole, kdy jsou špatné dluhy od bank vyměněny za dlouhodobé státní obligace nebo

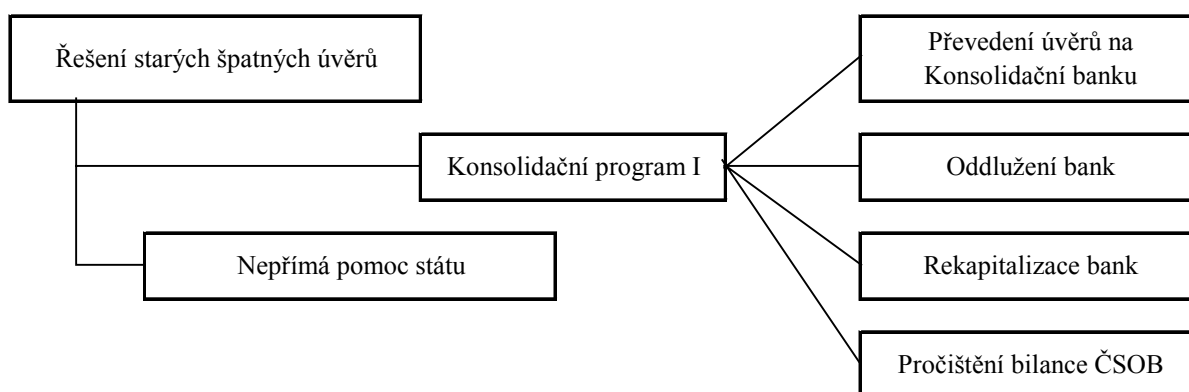
⁶² viz kapitola 1.

případně převodem těchto dluhů na speciálně vytvořenou státní agenturu, snažící se pak o záchranu maximálního rozsahu zdrojů ze zadlužených podniků. Další formou může být přesun dodatečných fondů podnikům (dodatečných úvěrů, třeba i se zvýhodněnými úrokovými sazbami, popř. státních obligací). Podobný postup ale neřeší příčiny zadlužení, které mohou vyvolat další nároky na sanaci. S poskytnutím dodatečných prostředků na sanaci je nutné banky také více monitorovat, aby nedošlo ke zneužití prostředků na jiné cíle než restrukturalizaci dluhu. Poslední možností je ponechání restrukturalizace dluhu na komerčních bankách a jejich vybavení dostatečnými finančními zdroji. Tato varianta řešení vychází ze skutečnosti, že banky o svých klientech a jejich činnosti mohou mít větší přehled, mají přístup k podrobnějším informacím a zároveň mají zájem na dobrém výsledku.

7. Restrukturalizace úvěrových portfolií bank (1991 – 1994)

Kvůli výše popsané situaci úvěrových portfolií bank přistoupil stát zcela logicky k jejich řešení. Byly zvoleny dva základní přístupy – jednak byl schválen tzv. Konsolidační program I a dále navíc ještě stát poskytl další významnou dodatečnou nepřímou pomoc mimo tento program. Angažovanost státu byla v obou případech velmi významná, neboť stát považoval situaci v bankovním sektoru především za dědictví předlistopadové ekonomiky, kterou je nutno řešit především z prostředků státu. Nesl tedy největší podíl nákladů spojených s těmito státními zásahy. Řešení starých špatných úvěrů v letech 1990 – 1994 je znázorněno v následujícím grafu 2:

GRAF 2: Řešení klasifikovaných úvěrů v letech 1990 - 1994

zdroj: Revenda (2000)

7.1. *Konsolidační program I*

7.1.1 **Převedení úvěrů na trvale obracející se zásoby**

Hlavní přímou pomocí státu problémovým bankám byl Konsolidační program I. V rámci tohoto programu se jednalo především o převedení úvěrů na trvale se obracející zásoby na specializovanou instituci pro správu problémových aktiv – státní peněžní ústav Konsolidační banka.

TABULKA 12: Úvěry na TOZ převedené na KOB v r.1991 (mil. Kčs)

Komerční banka	79 275
ČSOB	408,1
Investiční banka	377,5
SBČS	28,2
Čs. státní spořitelna	28,2
Všeobecná úvěrová banka	30 425,3
Celkem	110 542

Zdroj: ČNB (1999)

Při převádění úvěrů na trvale obracející zásoby byla vždy z příslušných bank převedena i odpovídající část redistribučních úvěrů od SBČS a vkladů od peněžních ústavů z pasivní strany bilancí bank. Zdroje financování pro převod úvěrů na trvale obracející se zásoby jsou tedy zřejmé především z bilance Konsolidační banky.

Konsolidační banka byla zaregistrována 25.2.1991 a následující den zahájila své operace. Konsolidační banka převzala pohledávky z úvěrů na TOZ v celkové hodnotě 110,8 mld. Kč, a z toho bylo 80,4 mld. Kč od bank se sídlem v České republice a 30,4 mld. Kč od bank sídlících na Slovensku. Podíly převedených úvěrů činily 80 % z celkového stavu starých úvěrů poskytnutých průmyslovým podnikům, 50 % ze starých úvěrů velkoobchodním organizacím a 16 % ze všech domácích úvěrů v ekonomice. Celkový počet klientů převedených z těchto úvěrů činí 5 500, z toho v České republice 3 703 a ve Slovenské republice 1 797.

Splatnost těchto úvěrů byla stanovena na 8 let, úroková míra byla všem klientům stanovena stejně na 13 %. Tato operace tedy výrazně ozdravila stranu aktiv největších československých bank a nadále se i snížilo úrokové a splátkové zatížení podnikové sféry.

Zdroje převedené do Konsolidační banky jako pasivní položky z bilancí bank pro financování úvěrů na trvale se obracející zásoby byly rozděleny na tři základní: za prvé to byly redistribuční úvěry od SBČS v celkové výši 61,1 mld. Kč za průměrnou úrokovou míru ve výši 9,52 %, za druhé vklady od peněžních ústavů České republiky v celkové výši 37,0 mld. Kč za průměrnou úrokovou míru 13,87 % a vklady od peněžních ústavů Slovenska ve výši

12,4 mld. Kč za úrokovou míru 16,86 %. Průměrná sazba ze zdrojů, které banka používala byla tedy 11,86 %. Z úrokové difference mezi úvěry klientům (13 %) a úrokové míry ze zdrojů (11,86 %) vytvořila za rok 1991 Konsolidační banka zisk ve výši 902 889 tis. Kč.

7.1.2 Oddlužení bank

V roce 1991 získaly banky v České republice také obligace od Fondu národního majetku, aby mohly provést oddlužení vybraných státních podniků. Tyto obligace byly splatné maximálně do pěti let s možností dřívějšího vyplacení podle finanční situace FNM. Obligace byly úročené úrokovou sazbou rovnající se diskontní sazbě plus 2 % a byly obchodovatelné mezi bankami a spořitelny.

Tento druh restrukturalizace aktiv v bilančních sumách komerčních bank výrazně zlepšil kvalitu jejich portfolia. Přidělení obligací podle jednotlivých bank je vidět v následující tabulce 13:

TABULKA 13: Obligace pro oddlužení podniků

Banka	výše obligace v mil. Kč
Investiční banka	2 649,9
ČSOB	2 200,0
Komerční banka	15 042,4
Konsolidační banka	2 307,7
Celkem	22 200,0

zdroj: FNM (1991)

Další převedení problémových úvěrů bylo provedeno v roce 1992, kdy Konsolidační banka odkoupila od Komerční banky Praha a Investiční banky úvěry v celkové nominální hodnotě 15,1 mld. Kč (Komerční banka 9,7 mld. Kč a Investiční banka 5,4 mld. Kč.). Tyto úvěry byly vykoupeny Konsolidační bankou za 80 % jejich hodnoty, celkově tedy za 12 mld. Kč. Souběžně s těmito úvěry převedly banky na Konsolidační banku část vkladů v hodnotě 12 mld. Kč jako depozita. Zbývajících 20 % z celkových 15,1 mld. Kč bylo zaúčtováno na vrub rezerv příslušných bank.

Dalšímu převedení úvěrů do portfolia Konsolidační banky pro posílení stability bank proběhlo v roce 1994. Ve dvou etapách byly převedeny pohledávky v hodnotě 1,6 mld. Kč⁶³ a 0,9 mld. Kč⁶⁴ za několika bank a dále pohledávky z České spořitelny v hodnotě 3 mld. Kč.

⁶³ Jednalo se o Investiční banku, ČSOB, Agrobanku, ČSSP a Pragobanku.

⁶⁴ Jednalo se o Investiční banku, Agrobanku a Podnikatelskou banku.

K dalšímu odlehčení od úvěrového břemena došlo na konci roku 1992, kdy stát od Investiční banky převzal garance na staré úvěry v rámci zemí RVHP v celkovém rozsahu 13 mld. Kč.

7.1.3 Rekapitalizace bank

První posílení kapitálu bank přišlo již v roce 1991, kdy Fond národního majetku vydal obligace ve výši 7,8 mld. Kč. Struktura obligací pro účely rekapitalizace bank a spořitelen je uvedena v následující tabulce 14.

TABULKA 14: Struktura obligací pro účely rekapitalizace bank a spořitelen

Peněžní ústavy	výše obligací v mld. Kč
Česká státní spořitelna	3,8
ČSOB	1,1
Komerční banka	0,6
Investiční banka	2,3
Celkem	7,8

zdroj: FNM (1991)

Tyto obligace, které banky obdržely, byly prodány následně Fondu národního majetku a utržené prostředky byly použity na zvýšení kapitálu.

Významně posílena byla i kapitálová pozice ČSOB v roce 1993 na celkovou výši 5,105 mld. Kč o 4,055 mld. Kč. Nový kapitál byl plně upsán a plně splacen 27. prosince 1993 ve výši 1 mld. Kč od České národní banky, 1 mld. Kč od Ministerstva financí, 1 mld. Kč od Fondu národního majetku České republiky a 1,1 mld. Kč od Národní banky Slovenska.

Další formou rekapitalizace byla emise obligací Fondu národního majetku, které byly prodány jako termínovaný podřízený dluh⁶⁵ v rozsahu 23,2 mld. Kč. Tento termínovaný podřízený dluh byl rozdělen mezi Komerční banku (13 mld. Kč) a Investiční banku (10,2 mld. Kč). Podkladové obligace byly bankami splaceny v roce 1993⁶⁶.

Posledním posílením bankovního sektoru z Fondu národního majetku je 1 mld. Kč poskytnutá na posílení kapitálu České spořitelny v roce 1993.

⁶⁵ Termínovaný podřízený dluh je součástí dodatkového kapitálu (Tier 2). Termínovaný podřízený dluh, který lze považovat za kapitál pouze po určitou pevně stanovenou dobu. Jednou ze základních podmínek uznání této položky za kapitál musí být tzv. klauzule podřízenosti, kdy věřitel banky musí uvést, že si je vědom, že jeho půjčka může být v případě likvidace banky splacena až po uspokojení závazků vkladatelům a dalším běžným věřitelům.

⁶⁶ Obligace ve výši 23,2 mld. Kč proto nebudou počítat do celkové pomoci v rámci Konsolidačního programu I.

7.1.4 Pročištění bilance ČSOB

Speciální pozornost v rámci státních opatření poskytovaných bankovnímu sektoru byla věnována Československé obchodní bance. Československá obchodní banka nesla nejtěžší břímě minulosti, protože byla základní smluvní stranou při poskytování vládních úvěrů rozvojovým zemím. ČSOB byla určitým agentem vlády při mezistátních platebních dohodách založených na clearingových nebo barterových systémech a stejně tak i při získávání devizových zdrojů na pokrytí platební bilance státu. I tato aktiva a pasiva vysloveně státní povahy byla zahrnuta do rozvahy ČSOB⁶⁷.

V roce 1992 schválila Ministerstva financí České republiky a Slovenské republiky převzetí závazku inkasovat a splácet určená aktiva a pasiva státní povahy k 1. lednu 1993 podle stavu k 31. prosinci 1992 v poměru 2:1. Splácení závazků v konvertibilních měnách bylo pokryto zárukou ministerstev obou republik. Čistá hodnota aktiv a pasiv státní povahy v nekonvertibilních měnách převýšila k 31. prosinci 1992 čistou hodnotu aktiv a pasiv státní povahy v konvertibilních měnách přibližně o 20,9 mld. Kč. Ministerstva souhlasila s pokrytím korunové protihodnoty tohoto čistého rozdílu ve stejném poměru. Banka obdržela asi 5,4 mld. Kč z tohoto rozdílu od federálního ministerstva financí do prosince roku 1992. V roce 1993 pak banka obdržela dalších 10,3 mld. Kč od Ministerstva financí České republiky a 2 mld. Kč od Ministerstva financí Slovenské republiky. Zbytek, do úplného vyrovnání čistého rozdílu, tvořila pohledávka ve výši 3,2 mld. Kč za Ministerstvem financí Slovenské republiky. Tím tedy došlo k vyrovnání se závazky a pohledávkami státní povahy z doby centrálního hospodářství.

Podstatnější z hlediska státní pomoci je však restrukturalizace aktiv a navýšení kapitálu ČSOB z roku 1993. V roce 1993 byla schválena tří-fázová restrukturalizace aktiv banky a její kapitálové základny s ohledem na kapitálovou přiměřenost.

Prvním bodem programu bylo zvýšení kapitálu banky jeho upsáním v celkové výši 4 055 mil. Kč. Tento bod již byl diskutován výše.

Druhým bodem programu byl převod nekvalitních aktiv z portfolia banky do speciálně vytvořených inkasních společností. Ministerstva financí České republiky a Slovenské

⁶⁷ K datu zániku ČSFR například jen závazky ve volných měnách, pro zabezpečení centrálního devizového zdroje, vzniklé do konce roku 1990 na základě mezibankovních dohod ČSOB se zahraničními bankami, či na základě emise dluhopisů, představovaly sumu 2,1 mld. USD. Devizové rezervy ČNB na přelomu roku 1992-1993 byly přitom jen 0,84 mld. USD (celkové devizové rezervy bankovní soustavy 3,58 mld. USD). Podpora pozice a důvěryhodnosti ČSOB tak měla zásadní význam pro zabránění vzniku požadavků zahraničních bank na okamžité splacení závazků a tím i kolapsu devizových rezerv ČNB.

republiky založila dvě inkasní společnosti, které plně vlastnila. Do České inkasní s.r.o.⁶⁸ byly k 31. prosinci 1993 převedeny nekvalitní úvěry, označené bankou jako ztrátové, v celkové výši zhruba 20,1 mld. Kč. Do Slovenské inkasní jednotky byly pak převedeny ztrátové úvěry v celkové výši 5,4 mld. Kč. Dále byla na Českou inkasní jednotku převedena povinnost vyplatit záruky vystavené ČSOB za její klienty. Na Českou inkasní s.r.o. tak byly převedeny pohledávky v celkové hodnotě 6,9 mld. Kč a na Slovenskou inkasní s.r.o. pohledávky ve výši 3,5 mld. Kč.

Zdroje na převod pohledávek poskytla sama ČSOB, od které získaly inkasní společnosti dlouhodobý refinanční úvěr v celkové výši 25,5 mld. Kč v roce 1993. Tento refinanční úvěr byl poskytnut za pohyblivou tržní sazbu a měl dohodnutý splátkový kalendář. Splacení těchto pohledávek nebylo závislé na výnosech z převedených aktiv a bylo zaručeno příslušnými Ministerstvy financí České a Slovenské republiky⁶⁹.

Dalším převodem do České inkasní z ČSOB, v rámci Konsolidačního programu I, pak bylo převzetí 3,8 mld. Kč nebonitních pohledávek v roce 1994.

Třetím bodem restrukturalizačního plánu ČSOB bylo v roce 1993 vytvoření opravných položek a rezerv. Byly vytvořeny opravné položky a rezervy na úvěrová rizika ve výši 18,9 mld. Kč, což vedlo ke ztrátě 10,7 mld. Kč.

Jako podpůrné opatření pro zlepšení situace banky byl ještě přijat plán na postupné zvyšování kapitálové přiměřenosti banky. Kapitálová přiměřenost banky měla dosáhnout k 31. prosinci 1993 nejméně hodnoty 6,25 %, k 31. prosinci 1994 hodnoty 7 % a k 31. prosinci 1996 hodnoty 8 %. V roce 1993 banka tuto podmínku splnila.

Na hospodaření České inkasní lze pohlížet ze dvou úhlů pohledu. Jednak z hlediska celkových pohledávek, které byly na tuto společnost převedeny (viz níže), a nebo z hlediska celkových dotací Fondu národního majetku, které vynaložil na pokrytí ztrát České inkasní, plynoucích z rozdílu mezi hodnotou převedených pohledávek a výnosy z nich. Celková výše dotací Fondu národního majetku je v následující tabulce 15. Z této tabulky je patrné, že

⁶⁸ Společnost Česká inkasní s.r.o. byla založena 23. prosince 1993 s cílem odkupu a správy pohledávek ČSOB za subjekty v zemích s vysokým politickým rizikem. Na oplátku měla ČSOB poskytovat České inkasní zdroje až ve výši převedených aktiv. Česká finanční se lišila v několika směrech od standardní společnosti – nevlastnila žádný hmotný ani nehmotný majetek, její operační náklady hradila ČSOB a hlavně aktivity České inkasní byly zajištěny zdroji Fondu národního majetku, který měl Českou inkasní dotovat až do výše mezi hodnotou pohledávek a výnosu z nich, a to až do roku 2003.

⁶⁹ Vzhledem ke státním garancím vypadalo celé řešení jako bezrizikové. Československá obchodní banka ale 7. srpna 1997 podala u Mezinárodního střediska pro řešení sporů z investic (ICSID) ve Washingtonu žalobu pro neplnění závazků Slovenské inkasní jednotky. Na pohledávky vůči Slovenské inkasní jednotce vystavila vláda České republiky v dubnu roku 1998 vládní garance v celkové výši 31 mld. Kč, to je 90 % hodnoty pohledávek, včetně sankcí. Slovenská inkasní jednotka skončila v roce 1998 a tím se částečně vyhnula placení úrokových sankcí.

celkem Fond národního majetku do roku 2002 poskytl na krytí ztrát České inkasní celkem 40,4 mld. Kč.

TABULKA 15: Dotace FNM na ztráty České inkasní, s.r.o (mld. Kč.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Dotace FNM:	3,4	10,3	5,5	6	5,4	3,3	3,7	2,8
Celkem kumulativně:	3,4	13,7	19,2	25,2	30,6	33,9	37,6	40,4

zdroj: Výroční zprávy FNM

7.2 Nepřímá pomoc státu

Kromě výše popsaných druhů pomoci poskytoval stát pomoc i nepřímou formou. Jednalo se například o vklady prostředků Fondu národního majetku získaných z privatizace do obchodních bank. Tím došlo k výraznému posílení jejich zdrojové základny. Například v roce 1993 měl FNM uloženo v České spořitelně zhruba 20 mld. Kč na dlouhodobých termínovaných vkladech a 10,3 mld. Kč v 30 ostatních peněžních ústavech na termínovaných vkladech se splatností 0,5 až 1 rok.

Nepřímou pomocí Investiční bance byly také redistribuční úvěry od České národní banky. Investiční banka převedla pouze minimální část úvěrů na TOZ (viz výše) a obdržela redistribuční úvěry přímo v celkové hodnotě 31,5 miliard Kč na úvěry pro bydlení. Z poskytnutých redistribučních úvěrů mělo 20,9 miliard preferenční úrokovou míru (diskontní sazba minus 2%)⁷⁰. Tento zvýhodněný redistribuční úvěr byl Investiční bankou a posléze Investiční a poštovní bankou postupně splácen. Jeho vývoj je v následující tabulce 16:

TABULKA 16: Redistribuční úvěry poskytnuté Investiční bance (mil. Kč.)

Redistribuční úvěry	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Česká národní banka	68 125	65 020	61 774	56 489	52 985	32 442	28 315	12 800
z toho: Konsolidační banka	38 761	38 761	38 761	36 761	36 761	32 442	28 315	12 800
Investiční banka*	29 364	26 259	23 013	19 728	16 224	15 181	13 926	12 800

* Redistribuční úvěr Investiční banky je spočítán jako rozdíl mezi celkovými úvěry České centrální banky a Konsolidační banky do roku 1998. Od roku 1998 byly úvěry na bytovou výstavbu z Investiční a poštovní banky převedeny na Konsolidační banku.

zdroj: Výroční zprávy ČNB a Konsolidační banky

Dalším způsobem státní pomoci byly dotace Investiční bance a České spořitelně na úrokové rozdíly mezi tržní sazbou a sazbou pro úvěry na individuální a družstevní bytovou výstavbu. Tento druh státní pomoci představoval zhruba 2 – 3 mld. Kč ročně. Další formou

⁷⁰ Anderson, Keagels (1998).

státní pomoci byla úhrada ztráty z devalvace v rozsahu 10 mld. Kč a poskytnutí prostředků na konverzi zbrojního průmyslu ve výši 3 mld. Kč⁷¹.

7.3 Zhodnocení bankovní restrukturalizace (1991 – 1994)

7.3.1 Přímé náklady Konsolidačního programu I

Z výše popsaného Konsolidačního programu I vyplývaly pro transformační instituce významné náklady. Tyto náklady byly neseny jednotlivými transformačními institucemi podle systému vztahů mezi nimi a soukromým bankovním sektorem, jak znázorňuje graf 3.

V rámci jednotlivých transformačních institucí je patrné, že největší část nákladů Konsolidačního programu I nesla Konsolidační banka, která poskytla v letech 1991 – 1994 pomoc soukromému bankovnímu sektoru v celkové nominální hodnotě zhruba 100,7 mld. Kč. Jedná se o celkovou nominální hodnotu převedených úvěrů, která se skládá z 80,1 mld. Kč převedených úvěrů na TOZ, 15,1 mld. úvěrů převedených z portfolia Komerční a Investiční banky (Investiční banka 5,4 mld Kč. a Komerční banka 9,7 mld. Kč.) a 5,5 mld. Kč špatných úvěrů převedených z České spořitelny (3 mld. Kč.) a několika dalších bank v roce 1994. Náklady celkové pomoci, co se týká skutečně vydaných zdrojů Konsolidační bankou, pak představují zhruba **97,6 mld. Kč.**⁷²

V rámci převedených úvěrů na TOZ se v průběhu 90. let ukázalo, že jejich návratnost je poměrně vysoká, případně se je podařilo úspěšně restrukturalizovat. Podobný vývoj měly pak i úvěry převedené z Investiční a Komerční banky v roce 1992. Vývoj celkové nominální hodnoty úvěrů na TOZ a úvěrů převedených v roce 1992 a jejich restrukturalizovaných částí uvádí tabulka 17. Z této tabulky je patrné, že výše nákladů Konsolidační banky v rámci Konsolidačního programu I se výrazně měnila v čase.

TABULKA 17: Úvěry převedené do Konsolidační banky (mld. Kč.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Úvěrové portfolio KoB											
Úvěry na TOZ	80,1	66,1	62,3	55,7	49,7	42,3	39,4	37,7	33	29,5	25,9
Odkoupené (KB,IB)	-	15,1	12,3	12,2	11,4	9,9	9,2	9,1	8,4	8	6
Restrukturalizované	-	-	-	-	2,7	8,6	10,8	11,2	11,9	11	10,1
Celkem	80,1	81,2	74,6	67,9	63,8	60,8	59,4	58	53,3	48,5	42

zdroj: Výroční zprávy Konsolidační banky

⁷¹ Revenda (2001).

⁷² Celková hodnota nominální pomoci snižena o 20% - tedy o 3,1 mld. Kč z 15, 1 mld. Kč – z převedených z Komerční a Investiční banky, které zaúčtovaly banky při převodu na vrub svých rezerv.

Dalším významným poskytovatelem státní pomoci bankám byl Fond národního majetku, který poskytoval své obligace pro kapitálové posílení bank. Celková pomoc Fondu národního majetku přímo bankovnímu sektoru v letech 1991 – 1994 dosáhla výše **29,7 mld. Kč**. Tato pomoc se skládala z 19,9 mld. Kč vydaných obligací FNM použitých k odepsání nebonitních pohledávek v portfoliích bank, 7,8 mld. Kč vydaných obligací použitých k přímému kapitálovému posílení bank, 1 mld. Kč použitá ke kapitálovému posílení ČSOB a ve stejné výši i České spořitelny. FNM vydal také obligace ve výši 23,2 mld. Kč, prodané Komerční a Investiční bance formou termínovaného podřízeného dluhu, které však byly splaceny již v roce 1993 a nejsou proto započítány.

Třetím nejvýznamnějším poskytovatelem přímé státní pomoci bankovnímu sektoru byla Česká inkasní, s.r.o., která vznikla za účelem oddlužení ČSOB. Na Českou inkasní byly převedeny úvěry v celkové hodnotě **30,8 mld. Kč**. Celková výše této pomoci se skládala z 20,1 mld. Kč nebonitních pohledávek převedených v roce 1993 a 3,8 mld. Kč nebonitních pohledávek převedených v roce 1994 a z 6,9 mld. Kč v rámci převzetí povinností proplácet poskytnuté záruky.

Další instituce, které poskytly pomoc bankovnímu sektoru jsou Ministerstvo financí České republiky a Státní banka československá, které obě poskytly **1 mld. Kč** na posílení kapitálu ČSOB. Ministerstvo financí dále převzalo od Investiční banky záruky za zeměmi RVHP v celkové výši **13 mld. Kč**.

Celkově náklady spojené s přímými zásahy státu do bankovního sektoru v rámci Konsolidačního programu I pro Českou republiku v letech 1991 – 1994 byly ve výši **176,2 mld. Kč** (jejich celková výše se ale významně měnila v čase).

Celkové přímé náklady spojené s Konsolidačním programem I rozdělené podle jednotlivých bank uvádí (tabulka 18).

TABULKA 18: Konsolidační program I podle bank v nom. hodnotě (k 31.12.1993)

Konsolidační program I:	mld. Kč
Komerční banka	104,6
ČSOB	47,5
Investiční banka	23,8
Česká spořitelna	7,8
Oddlužení bank v roce 1994	2,5
Celkem	186,2
Celkem v českých transformačních institucích	176,2*

*Rozdíl je způsoben náklady slovenských transformačních institucí

zdroj: Výroční zprávy FNM, KoB, Česká inkasní

7.3.2 Vztahy mezi transformačními institucemi

Pro určení zdrojů pro náklady spojené se státní pomocí bankovnímu sektoru jsou důležité i vztahy mezi finančními institucemi. Nejvýznamnější je odepsání úvěrů a posílení kapitálu a rezervních fondů Konsolidační banky. I když se nejedná o peněžní prostředky, které by byly převedeny mezi bankovním a veřejným sektorem, jak bylo definováno výše, je její rekapitalizace důležitá především z pohledu toho, kdo v konečné podobě nese náklady konsolidace bankovního sektoru.

Na základě rozhodnutí Finanční rady z října 1991 byly Konsolidační bance odepsány úvěry poskytnuté podnikům a nahrazeny obligací ve výši 2,3 mld. Kč.

V roce 1992 došlo k významnému zvýšení základního kapitálu Konsolidační banky na 1 mld. Kč a to především ze zůstatku v rezervním fondu a ze zisku společnosti. Ani to však dostatečně nevyřešilo problémy banky s kapitálovou přiměřeností a úvěrovou angažovaností. Koncem roku vykázala banka kapitálovou přiměřenost 2,56 %. Limit úvěrové angažovanosti byl překročen u 10 klientů.

V roce 1993 byl kapitál Konsolidační banky dále zvýšen o 3 mld. Kč. na 4 mld. Kč pomocí obligací Fondu národního majetku a poté byl kapitál doplněn na základě rozhodnutí Ministerstva financí z rozpočtových fondů na celkovou výši 5 mld. Kč. V roce 1993 došlo také k posílení rezervního fondu ve výši 15,8 mld. Kč ze zdrojů Fondu národního majetku. Tento druh pomoci se ještě opakoval v únoru 1995 ve výši 15 mld. Kč opět formou dotace Fondu národního majetku.

Celkově získala Konsolidační banka v letech 1991 – 1994 37,1 mld. Kč. Z toho bylo 36,1 mld. Kč od Fondu národního majetku a 1 mld. Kč ze státního rozpočtu. Fond národního majetku pak získal fondy především z malé a velké privatizace a dále z privatizace státních podílů.

Státní rozpočet nesl v Konsolidačním programu I 13 mld. Kč za převzetí záruk z Investiční banky, 1 mld. Kč za zvýšení kapitálu Československé obchodní banky, 1 mld. Kč za posílení kapitálu Konsolidační banky a záruku za úvěr ČSOB České inkasní⁷³. Významný byl podíl státu především při převzetí státních aktiv a závazků z rozvahy Československé obchodní banky.

Z daného podílu státu na nákladech Konsolidačního programu I vyplývá, že většina poskytnutých fondů nebyla tedy zobrazena ve státních financích a jednalo se o fondy mimorozpočtové. Velký význam mělo především hospodaření Konsolidační banky a její

⁷³ Tato záruka se ukázala jako velmi nákladná především v pozdějších letech.

získané úvěry od finančních institucí a ČNB a dále příjmy z privatizace Fondu národního majetku. V souvislosti s poskytováním redistribučních úvěrů Konsolidační bance centrální bankou je nutno podotknout, že se jedná také o druh fiskálních nákladů, resp. quasifiskálních nákladů, které vzniknou nižším výnosem centrální banky a tedy i nižším potenciálním ziskem, který by byl odveden do státního rozpočtu.

7.3.3 Zhodnocení Konsolidačního programu I

Důsledkem Konsolidačního programu I v letech 1991 – 1994 bylo výrazně lepší finanční zdraví podniků v počátečních fázích transformace.

Hlavními zdroji pro financování Konsolidačního programu byly především zdroje od FNM z privatizace podniků v menší míře pak zdroje státního rozpočtu. Restrukturalizace bankovní sféry byla pokračováním využití výnosů z první vlny kupónové privatizace a prostředků z druhé vlny kupónové privatizace na celkové ozdravení podnikového sektoru. Prostředky byly do podnikového sektoru vloženy přímo u státních podniků nebo nepřímo přes restrukturalizaci bank a jejich úvěrových portfolií. Dalším významným zdrojem Konsolidačního programu I byla dotace centrální banky na úrokové sazby, neboť Konsolidační banka platila ČNB za dlouhodobé redistribuční úvěry nižší úrokovou sazbu než tržní. Zde vznikaly státu quasifiskální náklady, které souvisely s nižší mírou zisku centrální banky, který by byl jinak odveden do státního rozpočtu.

Cíle bankovní restrukturalizace v letech 1991 – 1994 a Konsolidačního programu byly především dva. Za prvé - zbavit komerční banky zátěže úvěrů tzv. starého bloku, tedy úvěrů poskytnutých před obdobím transformace. Za druhé - zvýšit kapitálovou přiměřenost bank, aby dosahovala hodnot, které jsou obvyklé u bank v zahraničí. Druhý cíl velmi úzce souvisel s prvním a měl být dosažen jednak vyváděním problémových aktiv z portfolií bank a jednak přímými kapitálovými injekcemi. Míru, do jaké se podařilo tyto cíle naplnit můžeme vidět v následujících tabulkách 19 a 20.

TABULKA 19: Klasifikované pohledávky českého bankovního sektoru (mld. Kč)

	1.12.1991	1.12.1992	1.12.1993	1.6.1994	1.6.1994	1.12.1995
Klasifikované úvěry	13,4	112	154	180,4	315,4	346,9
- v % celkových aktiv	1,16	10,38	10,52	11,29	20,1	20
Rezervy	12,8	16,5	49,5	60,4	78,5	74,5
Rezervní fondy	22,3	28,4	48,7	41,5	55,4	74,5
Oprávký	0	11,3	20,4	20,9	n/a	n/a

zdroj: Anderson, Kegels (1998)

Tabulka 19 ukazuje vývoj klasifikovaných úvěrů v českém bankovním sektoru včetně Konsolidační banky. Po stabilizaci zhruba na 10 % celkových aktiv z počátku roku 1994 dochází k prudkému nárůstu na konci roku. Tento nárůst souvisí se splatností úvěrů poskytnutých nově vzniklými menšími bankami se 100 % českým kapitálem a dále se změnou v klasifikaci pohledávek. Srovnáme-li bilanci Konsolidační banky s těmito celkovými klasifikovanými úvěry na konci roku 1994, zjistíme, že přes značnou pomoc státu jsou problémová aktiva stále velmi závažným problémem českého bankovního sektoru. Tento závěr plyne z postupné splatnosti nových úvěrů. Konsolidační program I řešil problém úvěrů tzv. starého bloku, ale problémové se stávají i úvěry poskytnuté po roce 1989.

TABULKA 20: Bankovní zdroje a kapitálová přiměřenost bankovního sektoru ČR (mld. Kč)

	1992	1993	1994
Základní kapitál	54,4	80,1	96,7
Vlastní kapitál	60,7	93,7	107,6
Kapitálová přiměřenost (%)	6,39	10,21	10,54

Zdroj: Anderson, Kegels (1998)

O míře splnění druhého cíle vypovídá tabulka 20. Cíl zvýšení kapitálové přiměřenosti pomocí kapitálových injekcí do rekapitalizace bank se podařilo naplnit, protože v roce 1994 dosahuje kapitálová přiměřenost již více než 10 %. To přesahuje minimální požadovanou hranici 8 %, která byla určena jako standard centrální bankou v roce 1996. Na druhou stranu je zřejmé i to, že v souvislosti se stále stoupající mírou klasifikovaných pohledávek byla pro zvýšení kapitálové přiměřenosti potřeba vysoká úroveň kapitálu.

V roce 1994 se objevují známky toho, že pouze vysoká úroveň kapitálu není dostačující pro vyřešení problému s klasifikovanými úvěry. Konsolidační program I byl zaměřena především na řešení úvěrů starého bloku. Ukazuje se však, že je nutné vyřešit problém i úvěrů nově poskytnutých na počátku transformačního období. V roce 1996 je schválen Konsolidační program II.

8. Restrukturalizace bankovního sektoru (1993-1997)

8.1 Vznik subsektoru malých bank

Po roce 1989 se otevřel prostor pro rychlou přeměnu velkých bank na standardní univerzální komerční banky, které byly přetvořeny na akciové společnosti s účastí státu. Tyto banky měly určité zkušenosti s bankovními transakcemi a využívaly je již od počátku transformačního procesu. Průběh tohoto procesu však nastartoval také další poptávku po těchto bankovních službách, která překročila kapacitu velkých bank a iniciovala tak vznik nových soukromých bank a zakládání poboček a dceřinných společností zahraničních bank.

Vznik nových bank byl všeobecně považován jako prospěšný, protože panovalo přesvědčení, že menší koncentrace bankovního sektoru a větší konkurence zlepši kvalitu nabízených bankovních služeb a urychlí privatizační proces, ve kterém hrál bankovní sektor klíčovou úlohu. Tento názor se projevil v benevolentnějším posuzování bankovních licencí již od počátku transformačního procesu až do roku 1993, kdy se objevily první příznaky krizových situací v některých bankách. Rychlý nárůst počtu nových bank po roce 1990 je zachycen v následující tabulce:

TABULKA 21: Počty licencí udělovaných centrální bankou v letech 1990 - 1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Banky jen s českou účastí	2	9	3	3	0	1
Banky s část. zahr. účastí	7	2	3	2	0	0
Stavební spořitelny	0	0	0	4	2	0
Banky se 100% zahr. účastí	0	4	6	6	3	2

zdroj: Mervart (1997)

Nejrychlejší dynamiku, jak je patrné z tabulky, vykazovaly banky s českou účastí. Přes rychlý růst to však byly především banky, u kterých se objevily problémy již v letech 1992 až 1993, jež vyústily do zavedení nucené správy u 11 bank a do odebrání licence u 6 bank v letech 1993 – 1996.

V rámci Konsolidačního programu I bylo pomocí rekapitalizace bank a převedení problémových úvěrů na konsolidační instituce částečně očištěno především bankovní portfolio velkých bank od špatných úvěrů zděděných z komunistického systému. Stabilní nárůst klasifikovaných úvěrů ale ukazoval, že se nejedná pouze o úvěry zděděné z minulosti. Významnou část nebonitních aktiv bankovní soustavy tvořily úvěry, poskytnuté nově vzniklými bankami na podporu privatizace podnikové sféry, nebo na její případnou

restrukturalizaci. Vývoj klasifikovaných úvěrů v letech 1993 – 1995 je shrnut v následující

TABULKA 22: Kvalita úvěrového portfolia komerčních bank v ČR (stav koncem roku)

Konsolidační program I:	banky	stát	klienti	celkem
standardní	19 407 496	12 798 079	537 540 497	569 746 072
1 993 klasifikované	824 762		140 872 623	141 697 385
celkem	20 232 258	12 798 079	678 413 120	711 443 457
podíl klasifikovaných	4,1%	0,0%	20,8%	19,9%
standardní	131 031 757	14 626 247	504 307 886	649 965 890
1 994 klasifikované	12 193 576		291 177 374	303 370 950
celkem	143 225 333	14 626 247	795 485 260	953 336 840
podíl klasifikovaných	8,5%	0,0%	36,6%	31,8%
standardní	133 314 940	15 880 660	586 867 462	736 063 062
1 995 klasifikované	10 333 609	319 308	282 801 992	293 454 909
celkem	143 648 549	16 199 968	869 669 454	1 029 517 971
podíl klasifikovaných	7,2%	2,0%	32,5%	28,5%

zdroj: Chvojka (1997)
tabulce 22:

8.2 Příčiny vzniku problémů malých bank

Vysoký podíl klasifikovaných úvěrů po roce 1993 již tedy byl ve velké míře výsledkem vlastního rozhodování komerčních bank. Při rozhodování o poskytnutí úvěru pak často nebyly dodržována pravidla úvěrové politiky z hlediska kritérií a kvality hodnocení žadatelů o úvěr, ale spíše s ohledem na udržení podniků v provozuschopném stavu, který by zajistil splacení případných dříve poskytnutých úvěrů. Významným faktorem pak byla v tomto období i snaha menších bank obstát v konkurenci větších bank za každou cenu.

Obecně byly nově vznikající banky charakteristické tím, že neměly úvěry starého bloku (a neměly tedy ani možnost získat státní pomoc v rámci Konsolidačního programu I), ale – s výjimkou bank, které neměly za sebou dostatečné množství zahraničního kapitálu⁷⁴ – se potýkaly s problémem splacení upsaného základního kapitálu⁷⁵ a dále s problémem získání dostatečného množství finančních zdrojů pro provozování bankovních obchodů. Malé banky měly nevýhodu proti velkým bankám se státní účastí, protože jim chyběla rozsáhlá pobočková síť a tedy i významnější vlastní báze primárních vkladů. Zásadním zdrojem proto byl mezibankovní trh nebo případně nabídka depozit s nadprůměrnou úrokovou sazbou, která měla přivést střadatele i z tradičních bankovních domů.

⁷⁴ Toho nebylo v českém bankovním sektoru mnoho.

⁷⁵ V rámci zpříšňování vstupu do bankovního odvětví se minimální výše základního kapitálu postupně zvyšovala z 50 mil. Kč na 300 mil. Kč a poté na 500 mil. Kč.

Struktura zdrojů, které banka byla schopna získat, však významně ovlivňovala i úvěrovou aktivitu subsektoru malých bank. Musely úvěrovat i projekty s vyšší mírou rizika, které by přinesly dostatečné výnosy pro provoz banky. Problémem portfolií malých bank byla i likvidní struktura jejich bilanční sumy. Zatímco zdroje získávaly malé banky především z krátkodobého refinancování na mezibankovním trhu a z krátkodobých depozit, v rámci aktiv měly v bilančních sumách především nelikvidní cenné papíry a nedostatečně bonitní cenné papíry. Tím nutně vznikalo nebezpečí ohrožení likvidity banky v případě, že by byla tahle nestabilní struktura ohrožena. Pokles důvěry vkladatelů v dané banky mohl mít velmi výrazný

TABULKA 23: Průměrné úrokové míry z krátkodobých termínovaných depozit (1994)

dopad na celkovou situaci banky. Vývoj úrokového rozdílu mezi získanými depozity a poskytnutými úvěry mezi subsektorem malých bank se 100% českým kapitálem na ostatní částí bankovního sektoru je patrný z následujících třech tabulek 23, 24 a 25.

Typ banky/Typ klienta	Banky celkem	Banky bez zahr. kapitálu	Banky se zahr. kapitálem do 50%	Banky se zahr. kapitálem nad 50%
Celkem	9,23%	11,43%	8,73%	10,13%
Soukromý podnik	9,84%	11,32%	9,16%	10,24%
Podnik se zahr. kapitálem	9,38%	12,40%	8,83%	9,43%
Soukromé osoby	8,78%	12,43%	8,50%	11,01%

zdroj: Čapek (1995)

TABULKA 24: Úrokové míry z úvěru poskytnutých ve 3. čtvrtletí 1994

Typ banky/Typ klienta	Banky bez zahr. kapitálu	Banky se zahr. kapitálem do 50%	Banky se zahr. kapitálem nad 50%
Celkem			
- krátkodobý úvěr	15,29%	13,87%	9,44%
- střednědobý úvěr	16,01%	15,11%	9,05%
- dlouhodobý úvěr	15,24%	14,22%	10,34%
Státní podnik			
- krátkodobý úvěr	14,46%	14,35%	9,95%
- střednědobý úvěr	15,48%	14,91%	-
- dlouhodobý úvěr	12,73%	13,99%	-
Soukromý podnik			
- krátkodobý úvěr	15,52%	14,10%	9,44%
- střednědobý úvěr	16,24%	15,00%	13,48%
- dlouhodobý úvěr	15,63%	15,62%	10,79%
Podnik se zahr. kapitálem			
- krátkodobý úvěr	14,75%	12,99%	9,28%
- střednědobý úvěr	16,50%	21,20%	8,46%
- dlouhodobý úvěr	17,00%	15,50%	9,70%

zdroj: Čapek (1995)

TABULKA 25: Úrokový spread mezi úrokovou mírou na úvěry a vklady bank (1994)

Typ úvěru/depozita	Banky bez zahr. kapitálu	Banky se zahr. kapitálem do 50%	Banky se zahr. kapitálem nad 50%
Celkem	3,14%	8,73%	10,13%
Krátkodobé*	4,43%	9,37%	9,57%

* Úroková sazba z depozit byla spočítána jako vážený průměr z běžných a termínovaných účtů

zdroj: Čapek (1995)

Jakmile došlo ve skupině malých bank k prvním selhání roce 1993, došlo k narušení důvěry v tyto banky a omezil se v celém subsektoru růst vkladů, což velmi výrazně zasáhlo hospodářské výsledky malých bank. V roce 1995 začaly depozitní vklady u těchto bank dokonce klesat. Na přelomu roku 1995 a 1996 již řada malých bank nebyla s to čelit poklesu vkladů. Rozdělení vkladů a poskytnutých bankovních úvěrů je zobrazeno v následující tabulce 26:

TABULKA 26: Skupiny obchodních bank v ČR k 31.12.1995

Banky	Bil. suma		Objem vkladů klientů		Objem úvěrů klientům		Splacený ZK	
	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%	mld. Kč.	%
1. 4 velké banky	1144,9	61,4	740	85,4	555,7	63,6	26,3	42
Z toho: KB	407,2	21,9	222,4	-	227,2	-	9,5	-
ČS	349,1	18,7	294,7	-	118,7	-	7,6	-
ČSOB	191,3	10,3	83,4	-	80,9	-	5,1	-
IPB	197,3	10,4	139,4	-	128,9	-	4,1	-
2. Agrobanka	67,6	3,6	49,7	5,8	38,7	4,4	4	6,4
3. Ostatní banky	652,6	35	75	8,8	279,7	32	32,2	51,6
Celkem ¹	1865,1	100	865,7	100	874,1	100	62,5	100
Konsolidační banka	123,3	-	73,8	-	73,1	-	5,9	-

¹ Do celkové sumy bankovního sektoru není zahrnuta Konsolidační banka, ale je v ní začleněna Česká exportní banka a Československá záruční a rozvojová banka

zdroj: Mervart (1997)

Z uvedených údajů je jasně patrné, že 4 velké banky dokázaly získat výrazně více vkladů od klientů než činil objem jimi poskytnutých úvěrů. Základními faktory, které zajistily tak příznivý poměr celkových depozit k celkovým úvěrům jsou především rozsáhlá pobočková síť Investiční a Poštovní banky a České spořitelny a dále značná důvěra vkladatelů ve velké banky. Příznivý poměr vkladů a úvěrů vykazovala i Agrobanka jako nově vzniklá banka střední velikosti. Malé banky, které jsou zahrnuty pod položkou ostatní, naproti tomu vykazovaly množství úvěrů vysoce překračující objem vkladů klientů.

S výjimkou Agrobanky, jako střední banky nově vzniklé po roce 1989, a jediné zahraniční Interbanky patřily všechny krizové banky v letech 1993 – 1997 do skupiny ostatních bank. V rámci této skupiny ostatních bank je ještě vhodné uvést 4 banky, které lze v komparaci s ostatními bankami považovat za střední. Jednalo se o Živnostenskou banku, Banku Haná, Union Banku a Foresbanku.

Struktura zdrojů bank a nekvalitní úvěrové portfolio vytvářely výrazný tlak na likviditu bank, kterou nebyly banky schopné překlenout vlastními likvidními aktivy. Přes úsilí bankovního dohledu a nápravných opatření a prosazení konsolidačních programů bank, se ve většině případů nepodařilo negativní vývoj zastavit. Úsilí centrální banky bylo v mnoha

případech omezováno i neochotou vlastníků banky radikálně řešit její problémy, příp. založené problémy z počátku činnosti přesahovaly možnosti banky k jejich nápravě.

Revenda (2001) považuje za hlavní příčiny vzniku a nárůstu klasifikovaných úvěrů poskytnutých po roce 1989 malými bankami následující faktory:

- nedostatek zkušeností nových bankéřů a podvodná činnost;
- setrvačnost z předchozího období v podobě přesvědčení, že nakonec vždy zasáhne stát (zejména u úvěrů poskytovaných neprivatizovaným podnikům či podnikům s významným podílem státu);
- jistý politický tlak na „úvěrování privatizace“, především u bank se státním podílem;
- nejistota v transformačním období a z toho plynoucí těžká odhadnutelnost reálnosti podnikatelských záměrů;
- teprve postupné vytváření pravidel regulace činnosti bank (pravidla kapitálové přiměřenosti, likvidity a úvěrové angažovanosti, klasifikace úvěrů aj.);
- subjektivní příčiny na straně bankéřů, například v podobě snahy nových (malých) bank proniknout na úvěrový trh, která vedla k úvěrování vysoce rizikových subjektů (morální hazard bank);
- nedostatečná kontrola bank ze strany jejich vlastníků, zejména u bank se státním podílem;
- a příčiny na straně dlužníků, včetně jejich „nevůle“ splácet úvěry, která je podporována slabší právní ochranou věřitelů.

Zhodnotíme-li výše citované důvody, lze je vlastně rozdělit na dva základní druhy. Jednak je důvodem vzniku problémů specifická situace bankovního sektoru v transformačním období a nebo jsou to standardní tržní důvody, které by vznikly i ve standardním bankovním prostředí.

Za tržní příčiny vzniku bank (především subsektoru malých bank) lze považovat především vyšší úrokové náklady, které tyto banky nesou při vstupu na trh a stejně tak jako rizikovější úvěrové portfolio. Tato situace pravděpodobně nesouvisí s transformačním obdobím, ale byla by více méně podobná i při vstupu některých bank na rozvinutý bankovní trh.

Za příčiny související s transformací lze naopak považovat faktory jako nedostatek zkušených bankéřů, očekávání významné pomoci státu při problémech, větší vliv státu na politiku jednotlivých bank, nedostatečná minulost úvěrovaných podniků, nedostatečný institucionální rámec (nedostatečná pravidla regulace, nefunkční zákon o konkurzu a vyrovnání atd.) či roztříštěné vlastnictví vzniklé z kupónové privatizace.

Kombinace těchto příčin pak vytvořila specifickou situaci, které čelily banky (především banky se 100% českým kapitálem) v letech 1993 – 1997.

9. Řešení problémů bankovního sektoru (1993 – 1997)

9.1 Význam subsektoru malých bank

V souvislosti s pomocí subsektoru malých bank vzniká základní otázka, zda byla tato pomoc nutná. Celková výše podílu malých bank, kterým byla pomoc v rámci Konsolidačního programu poskytnuta, na bilanční sumě dosahovala v roce 1995 jen 5,78 %. Zánik jednotlivých problémových bank a ani celého subsektoru nemohl tedy v žádném případě ohrozit funkčnost české bankovní soustavy. Státní pomoc v tomto případě nemohla být obhajitelná ani nebezpečím systémové krize, ani celkovým poklesem důvěry obyvatelstva v bankovní systém a ani nemohla být argumentem, že jde o pomoc se starými zděděnými úvěry z centrálně plánované ekonomiky. Zásadním důvodem pro zásah v bankovním sektoru tedy byly politické důvody, především přesvědčení, že vyšší počet bank může zvýšit kvalitu služeb efektivním konkurenčním tlakem⁷⁶.

Mervart (1997) pak uvádí i další věcné důvody pro státní pomoc poskytnutou subsektoru malých bank. Jednak je to snaha zabezpečit akceschopnost bankovního sektoru ve všech lokalitách a udržení dostatečného konkurenčního tlaku na kvalitu a sortiment poskytovaných služeb. Pro velké banky nemusí být objemově některé lokality dostatečně atraktivní. Druhým důvodem je pak snaha státu přenést z bank břemeno, které na sebe malé banky vzaly v rámci procesu privatizování a restrukturalizace ekonomiky v transformačním období. Vývoj úvěrů na privatizaci je shrnut v následující tabulce 27. Z uvedené tabulky je patrné, že úvěry na privatizaci tvořily v rámci celkového množství poskytnutých úvěrů menší část. Významnější podíl na úvěrovém portfoliu bank tvořily úvěry na rozvoj podnikového sektoru. V některých dalších případech se stát snažil připravit banku na vstup strategického investora, především se zahraničním kapitálem.

TABULKA 27: Úvěry na malou a velkou privatizaci (v mld. Kč, stav koncem roku)

	1991	1992	1993	1994	1995
na malou privatizaci	10,2	15,9	11,7	4,9	2,5
na velkou privatizaci		10,4	16,2	19	16,5
na privatizaci celkem	10,2	26,3	27,9	23,9	19,0
korunové úvěry komerčních bank celkem	422,5	567,8	672,9	776,8	825,7

zdroj: Chvojka (1997)

9.2 *Formy řešení problémů malých bank*

Špatné úvěry a špatnou situaci malých bank řešila v letech 1993 – 1997 především Česká národní banka. Souviselo to i se vznikem problémů malých bank, které se objevily i díky nedostatečnému dohledu ze strany centrální banky⁷⁶. Následkem nedostatečného bankovního dozoru tedy nesla centrální banka určitý díl zodpovědnosti.

V zásadě mělo řešení situace v subsektoru malých bank tři základní podoby. V první fázi to byl zvýšený dohled v podobě zavedení nucené správy a s tím související doprovodná opatření. Zavedení nucené správy v této fázi skončilo v několika případech i odebráním licence problémové banky. Další formou pomoci byl schválený Konsolidační program II, který byl prioritně zaměřen na subsektor malých bank a třetí významnou pomocí, která souvisela s pomocí bankovnímu sektoru byl Stabilizační program. Mimo tyto tři formy řešení lze oddělit rozdělení a následný prodej Agrobanky, které mělo z hlediska nákladů státní pomoci bankovnímu sektoru významný dopad na celkové fiskální výdaje.

Instituce, které se na Konsolidačním programu podílely byly následující. Primárně to byla Česká národní banka, která celkově program pomoci subsektoru malých bank organizovala. Institucionálně významná část pomoci centrální banky šla přes společnost Česká finanční, s.r.o. Dalšími subjekty, které se podílely na Konsolidačním programu II byla Konsolidační banka (poskytující zdroje pro financování Stabilizačního programu), Fond národního majetku (nesoucí úrokové náklady spojené s poskytnutím půjčky České finanční Konsolidační bankou) a byl to i přímo státní rozpočet (v souvislosti s poskytnutím záruk za výplaty vkladů klientů).

Instrumentů, které se používaly pro pomoc bankovnímu sektoru, bylo několik. Jednak to opět bylo převádění a odkup problémových pohledávek z portfolií malých bank. V rámci zlepšení kapitálového postavení pak docházelo k rekapitalizaci, případně i následném převzetí kontroly nad bankami a restrukturalizace. Další formou byly garance České národní banky a státu za vklady klientů některých z malých bank a jejich výplata nad rámce pojištění vkladů. Nicméně nejednalo se o plošnou systémovou pomoc, ale o podporu pouze vybraných bank. Instrumentem státní pomoci bankám byly i garance případnému strategickému investorovi na

⁷⁶ Za ukázkou takové politické vůle lze označit oblíbený výrok bývalého guvernéra České národní banky Josefa Tošovského, že malé banky jsou tu od toho aby „šlapaly těm velkým na paty.“

⁷⁷ Centrální banka měla na počátku 90. let ztíženou situaci pro monitorování bank a jejich úvěrových portfolií, protože neexistoval jednotný systém klasifikace. Významnou změnou byla nová klasifikace pohledávek vydaná v červenci 1994. Tato klasifikace stanovila základní zásady klasifikace pohledávek z úvěrů a tvorby rezerv a opravných položek k těmto pohledávkám. Od srpna 1995 nabyla účinnosti novela zákona č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, která nově definovala kategorii opravných položek a stanovila limity jejich tvorby zvlášť podle klasifikace jednotlivých pohledávek.

potenciální ztráty, které mu mohly vzniknout v souvislosti s vybranou bankou (významné fiskální dopady zde měl především případ Agrobanky). Centrální banka poskytla podporu zahraničním investorům i přímo v podobě poskytnutí úvěru strategickým investorům, kteří vstupují do bank.

9.3 Nucená správa bank a odebrání licencí (1993 – 1995)

Zavedení nucené správy centrální bankou v letech 1993 – 1995 bylo používáno v případě, že určitá banka měla rozsáhlé portfolio nebonitních úvěrů, které již nebyla schopna kapitálově unést, nebo když byla situace banky negativně ovlivněna podvodným chováním vedení banky nebo jejích akcionářů.

Nucené správy, v rámci našeho bankovního systému, si jako zásadní cíle kladly obnovení likvidity, posílení kapitálové pozice a zajištění celkové stability banky. Nucená správa byla časově omezena (obvykle 2 roky) a za všechny rozhodovací procesy v bance během ní zodpovídal nucený správce, jmenovaný Českou národní bankou. Omezeny byly rozhodovací pravomoci managementu banky, i výkon práv akcionářů. Následným krokem po zavedení nucené správy v bance, v případě, že se nepodařilo obnovit stabilitu banky, byla likvidace, resp. vyhlášení konkurzu. Celkově se zavedení nucené správy a odebrání licence v letech 1993 – 1996 týkalo 4 bank a to Kreditní a průmyslové banky, Banky Bohemia, České banky a AB Banky. První bankou, v které byla zavedena nucená správa, byla Kreditní a průmyslová banka Praha (30. září 1993) a první likvidovanou bankou po 2.světové válce se stala Banka Bohemia (její likvidace byla zahájena 18. července 1994)⁷⁸.

Kreditní a průmyslová banka

Prvním případem odebrání licence skončila **Kreditní a průmyslová banka**, kde objem klasifikovaných úvěrů dosáhl 90 % na celkovém úvěrovém portfoliu. Nápravná opatření České národní banky usilovala o zlepšení úvěrového portfolia. Přes snahu ČNB, která zahrnovala zlepšení úvěrového portfolia, převod některých vybraných aktiv do likvidní podoby a splacení upsaného základního kapitálu banky v hotovosti a doplnění rezerv, se však nepodařilo banku stabilizovat. Dne 27. září 1993 na ní musela být uvalena nucená správa.

Při jejím výkonu došlo k odhalení příčiny nezákonného hospodaření banky, které vzniklo nelegální činností některých jejích akcionářů. Nelegální činnost byla prováděna formou poskytování nadlimitních úvěrů společností, které patřily generálnímu řediteli společnosti a majiteli banky. Trvalá platební neschopnost banky a ztráta její důvěryhodnosti

⁷⁸ Revenda (2001).

(klíčové vlastnosti pro jakýkoliv bankovní ústav) – po předchozím neúspěšném pokusu o mimokonkurzní vyrovnání - pak způsobily vyhlášení konkurzního řízení hlavními věřiteli banky v říjnu roku 1995 a odebrání licence k 31. srpnu 1995.

AB Banka

V roce 1992 se dostaly do problémů ještě další tři banky ze subsektoru malých bank. Jednalo se o **AB banku**, jejíž situace však byla v roce 1992 ještě stabilizována kapitálovou injekcí jejího největšího věřitele – České spořitelny⁷⁹. Tento krok však banku zachránil od uvalení nucené správy a odejmutí licence pouze dočasně, protože, vlivem přetrvávajících problémů s platební neschopností (související s vysokým podílem klasifikovaných úvěrů) a nedostatečnou kapitálovou vybaveností, došlo k těmto krokům pouze o něco později.

V souvislosti s AB Bankou se Česká národní banka a stát reprezentovaný Ministerstvem financí zavázaly uhradit ztráty a náklady České spořitelny z této operace. Ministerstvo financí v této souvislosti poskytlo nestandardní záruku⁸⁰, která byla udělena České spořitelně v souvislosti z úhradou ztrátových pohledávek za AB Bankou a výplatou jejích klientů. V případě AB Banky byly vkladatelé vypláceni až do výše 100 tis. Kč. Limit až do 100 tis. Kč. převyšoval zákonem stanovenou hranici. Důvodem poskytnutí státní záruky České spořitelně byla obava státu a centrální banky před ohrožením stability bankovního sektoru v případě, že by vyšly najevo problémy České spořitelny jako největšího věřitele v AB Bance.

Poskytnutá státní záruka za AB Bankou, a.s., Mladá Boleslav byla udělena České spořitelně v celkové výši 4,1 mld. Kč. Daná záruka byla odsouhlasena usnesením vlády č. 370/98 a po odpočtu diskontu byla na konci roku 1998 uhrazena ze státního rozpočtu v celkové výši 4, 063 mld. Kč. AB Banka byla tedy první malou bankou na jejíž sanaci se podílel přímo i státní rozpočet.

Banka Bohemia

Další problémovou banku představovala **Banka Bohemia**. Její krizová situace byla důsledkem činnosti managementu banky, který vydával garanční listy na dolarové výnosy, které několikanásobně (asi 30x) převyšovaly základní jmění banky. Tento postup byl zcela v rozporu s platným devizovým zákonem a způsobil tak bance značné ztráty, které musely být poté hrazeny ČNB.

⁷⁹ Velké banky měly obecně při krachu malých bank velký podíl pohledávek vůči těmto ztrátovým bankám. Souviselo to především s názorem centrální banky, že malé banky jsou na našem bankovním trhu potřeba pro vytvoření dostatečně konkurenčního prostředí.

⁸⁰ Nestandardní záruky nesplňují zákonem stanovená rozpočtová pravidla.

Banka Bohemia byla druhým nejvýznamnějším příjemcem přímé státní pomoci. Klienti banky byli vyplácní bez limitu. Výplatní institucí byla v tomto případě ČSOB, která vyplácela samostatně klienty Bohemia Banky z důvodu neexistence pojištění vkladů. V rámci této pomoci uzavřela ČSOB tripartitní smlouvu mezi ČNB, Ministerstvem financí a ČSOB. V rámci této smlouvy měla ČNB a Ministerstvo financí zřídit u ČSOB vkladové záruční účty z kterých bude později čerpáno ve prospěch ČSOB na její odškodnění za Bohemia Banku. Původně se měly na výplatě pasiv Banky Bohemia podílet Ministerstvo financí a Česká národní banka rovným dílem, ale později, v souvislosti s poskytnutou zárukou státu České národní bance v celkové výši 22,5 mld. Kč za konsolidaci bankovního sektoru, se stát podílel pouze ve výši 1,7 mld. Kč a 2,5 mld. Kč. Celkem tedy 4,2 mld. Kč., což nepředstavovalo tedy plnou polovinu ze zhruba 11,8 mld. Kč., které byla ČSOB nucena vkladatelům Banky Bohemia zaplatit.

Česká banka

Další bankou, která se dostala do problémů byla **Česká banka**. Příčinou její špatné finanční situace byly opět určité nestandardní kroky managementu banky, které nebyly v souladu se základními pravidly obezřetnosti. Základní kapitál banky činil 1,2 mld. Kč a přesto banka poskytla jedné fyzické osobě z řad akcionářů banky úvěry, jejichž suma dosáhla celkově zhruba 1 mld. Kč. (bez dlužných úroků a penále), a to jenom na záruku vlastní směnky dlužníka⁸¹. Dalších asi 600 mil. Kč poskytl management společností, v nichž dlužník, zmíněný výše, měl vlastnické podíly a vliv na řízení.

V České bance byla zavedena nucená správa dne 15 října 1995 a již za dva měsíce po zjištění podvodné činnosti banky jí byla odebrána licence (dne 15. prosince 1995). V souvislosti s Českou bankou je zajímavá situace se soudním sporem, který vedli vkladatelé banky proti státu a Fondu pojištění vkladů. Klienti České banky byli vyplácní ke konci roku 1995 po odebrání licence podle tehdy platného zákona o Fondu pojištění vkladů. Fyzické osoby byly vyplácní do výše 80% jejich vkladů s maximálním možným limitem výplaty ve výši 100 tisíc korun. Klienti České banky vedli po výplatě více než dvouletý boj za zvýšení této částky. Argumentem bylo, že přestože byli vyplácní podle tehdy platného zákona, klienti později zkrachovalých bank, především v rámci Konsolidačního programu II byli vyplácní vysoko nad zákonem stanovenou částku a to do výše až 4 mil. Kč. Soudní spor vkladatelů

⁸¹ Situace se jeví o to paradoxnější dnes, kdy banky většinou například samotné směnky při výpočtu své úvěrové angažovanosti vůči jednotlivým dlužníkům ani neberou v potaz jako formu za zmínku stojícího zajištění pohledávky. Jiná situace je samozřejmě v případě, že by se jednalo o směnku některé z významných bankovních institucí.

banky byl nakonec úspěšný a došlo ještě ke zvýšení částky placené fondem. Celková výše vyplacená z Fondu pojištění činila zhruba 0,95 mld. Kč⁸². Výplatní institucí byla u České banky IPB, která pak uplatnila svou pohledávku v rámci likvidace České banky.

Celkově jsou všechny podstatné informace v rámci pomoci bankám při nucených správách v letech 1993 – 1995 shrnuty v následující tabulce 28:

TABULKA 28: Banky v nucené správě v letech 1993 - 1995

Název banky	ZK mld. Kč.	Nucená správa	Odebrání licence	Další osud	Výplata vkladů		Výplatní instituce
					Celkem mld. Kč	Limit na klienta	
Kreditní a průmyslová banka, a.s. Praha	0,8	30.9.1993	31.8.1995	2.10.1995 konkurz	-	-	-
AB Banka, a.s.	1,2	13.5.1994	15.12.1995	v likvidaci 1996	2,6	100 mil. Kč	ČS - FPV
Banka Bohemia, a.s.	-0,8	31.3.1994	neodebrána	v likvidaci 1994	11,8	bez omezení	ČSOB
Česká banka, a.s.	1,2	15.10.1995	14.12.1995	28.6.1996 konkurz	0,96	původně 100 tis. Kč (zvýšen)	IPB - FPV

zdroj: Mervart (1997), Revenda (2001), Bankovní dohled (1997)

Z tabulky 31 je patrné, že v počátku problémů malých bank měl stát společně s centrální bankou významnou úlohu a to až již v případě AB Banky nebo Bohemia Banky. Stát poskytl jednak rozsáhlé záruky a také klienti těchto dvou bank byli vyplaceni vysoko nad zákonem dané pojištění vkladů. Z uvedených faktorů je zřejmé, že v počátcích krize subsektoru malých bank byla ještě snaha zabránit poklesu důvěry vkladatelů tohoto druhu bank, která byla pro malé banky klíčová. Přes částečnou stabilizaci subsektoru malých bank v roce 1995 se však pokles důvěry se však nepodařilo zastavit a v roce 1996 zažil subsektor malých bank významnou krizi.

9.4 Konsolidační program II

S ohledem na zhoršující se situaci malých bank použila centrální banka v roce 1995 několik základních nástrojů, které měly napomoci konsolidaci bankovního sektoru:

- ukončila alespoň dočasně udělování bankovních licencí⁸³;

⁸² Původní výše výplat z Fondu pojištění vkladů činila 0,7 mld. Kč. Výplata dodatečných náhrad byla zahájena 8.6.1998.

⁸³ V roce 1995 bylo vydáno pouze jedno povolení působit jako banka a to České exportní bance, která byla zřízena státem na základě zvláštního zákona.

- zintenzivnila kontrolní činnost bankovního dohledu⁸⁴;
- vydala opatření o obezřetném chování bank, ke kterému byla zmocněna zákonem č. 21/1993 o ČNB⁸⁵.

Na základně zhodnocení vývojových tendencí v bankovním sektoru za tři čtvrtletí roku 1995, zejména v subsektoru malých bank, pak bankovní rada ČNB projednala a odsouhlasila základní principy Konsolidačního programu II. Tento program znamenal významné zpřísnění postupu bankovního dohledu k těm bankám, které nesplňovaly základní obezřetnostní pravidlo v hospodaření – parametr reálné kapitálové přiměřenosti 8 %. Dále tento program vyžadoval realizaci ozdravných programů podpory akcionářů ohrožených bank. Tabulka 29 uvádí banky, jejichž situace byla v rámci Konsolidačního programu II řešena a jejich základní výkonové ukazatele (bez Agrobanky).

TABULKA 29: Hospodářské výsledky bank v roce 1995

	ROA	EPS*
Bankovní dům Skala	n/a	n/a
COOP banka	-9,45%	-1324
Ekoagrobanka	-26,25%	-5854
Evrobanka	-2,02%	-335
Kreditní banka Plzeň	-24,32%	-3210
Podnikatelská banka	-19,72%	-1564
První slezská banka	n/a	n/a
Realitbanka	n/a	n/a
Velkomoravská banka	-8,92%	-914

* EPS je přepočítáno na teoretickou nominální hodnotu akcie 1000 Kč

zdroj: Chmelík (1997)

Základním východiskem pro zavedení Konsolidačního programu bylo promítnutí potenciálních rizik z aktivních operací do reálné ztráty bank, a to na základě výsledků externích auditů účetních závěrek za rok 1995. V tomto roce provedl bankovní dohled historicky první souhrnné zhodnocení spolupráce s auditory bank. Výsledky externího auditu za rok 1995, kdy v souladu s opatřením ČNB auditoři provedli zásadní kontrolu portfolií bank z hlediska jejich kvality a vymezili potřebný objem opravných položek a rezerv a vytvořili tak podmínky pro důraznější postup při řešení situace bank, které vykázaly nedostatečné rezervy a ani jejich kapitál nepostačoval k pokrytí vyčíslených ztrát. Snahou centrální banky při

⁸⁴ V roce 1995 provedla centrální banka 15 komplexních a dílčích kontrol v bankách a 17 informačních návštěv. Tyto kontroly ukázaly především nedostatečné hodnocení kvality úvěrového portfolia a potřebu výrazného navýšení opravných položek.

⁸⁵ V rámci obezřetného podnikání bank se jednalo především o opatření stanovující omezení a podmínky pro nezajištěné devizové pozice bank, opatření o kapitálové přiměřenosti bank, opatření o úvěrové angažovanosti bank a opatření ke zprávě o hospodaření banky.

poskytování pomoci bylo především zapojení stávajících akcionářů, případně nových investorů, do adekvátního navýšení kapitálu bank a jejich následné oživení.

Vzhledem k zrealnění účetních záznamů došlo téměř u všech malých bank k poklesu kapitálové přiměřenosti. Banky u kterých nedosahovala kapitálová přiměřenost potřebných 8 % pak byly vyzvány, aby navrhly řešení, která by dostatečnou kapitálovou přiměřenost zajistila nejpozději k 31. prosinci 1996. Předložená řešení pak byla posuzována vzhledem k jejich realnosti a projednávána s jednotlivými bankami. Přijímaná opatření důsledně vycházela z individuální situace v každé bance podle rozsahu ztráty, možností dalšího rozvoje, ochoty akcionářů a managementu banky účastnit se na ozdravném procesu.

V zásadě lze rozdělit přijatá opatření v rámci Konsolidačního programu II na několik základních druhů:

- Snížení základního jmění banky a zavedení nucené správy.

Snížení základního jmění bylo použito v případě, že banka vykazovala velkou ztrátu ze své činnosti. Částka o kterou se základní jmění snížilo se pak použila k pokrytí této ztráty případně byla převedena do rezerv banky. Nucená správa byla zaváděna v případě, že existovala alespoň minimální šance na ozdravení banky, ale management nebo rozhodující akcionáři nebyli schopni při tomto procesu spolupracovat, či samotné jejich působení ohrožovalo pozici banky. Na dalším jednání se pak projednávala možnost navýšení základního jmění novým investorem nebo silnější bankou. Jestliže se oživení banky nepodařilo, byla její činnost ukončena formou konkurzu nebo likvidace.

Během 1995-1996 byla uvalena nucená správa na 5 malých bank - COOP banku, Velkomoravskou banku, Podnikatelskou banku, Ekoagrobanku a Realitbanku.

- Ukončení činnosti banky.

Licence byly odebírány v případě, že banka měla rozsáhlé ztráty a management či akcionáři banky byli neochotní nebo neschopní podílet se na krytí ztrát z dřívější činnosti banky. Ukončení činnosti banky bylo zvoleno u První slezské banky a Kreditní banky Plzeň.

- Odprodej banky s předpokladem budoucí fúze.

U třech bank existoval zájem Union banky na převzetí obchodní sítě a rozhodující části aktiv i pasiv. ČNB podpořila odprodej těchto bank Union bance dlouhodobým úvěrem. Jednalo se o Ekoagrobanku, Bankovní dům Skala a Evrobanku.

- Navýšení základního jmění stávajícími akcionáři nebo novým investorem.

Způsob zvolený především v případech, kdy stávající hlavní akcionáři nebo noví investoři vyjádřili ochotu realizovat konsolidaci banky a navýšit základní jmění bank k pokrytí identifikovaných ztrát. K navýšení základního kapitálu došlo u Universal banky

(noví investoři), u Moravia banky (stávající akcionáři), u banky Haná (kombinované navýšení), Pragobanky (stávající akcionáři), Zemské banky (složitá restrukturalizace), Plzeňské banky (stávající akcionáři), Foresbanky (stávající akcionáři) a Union banky (podle potřeby navrhovaných fúzí).

9.4.1 Nástroje České národní banky a České finanční

V rámci Konsolidačního programu poskytovala Česká národní banka, případně její dceřinná společnost Česká finanční, s.r.o. několik druhů pomoci. Prvním nástrojem pro zlepšení situace malých problémových bank byl převod nebonitních aktiv a kapitálové injekce. Převod nebonitních aktiv měl za cíl především ozdravení úvěrového portfolia banky. Kapitálové injekce pak byly použity především s cílem převzít kontrolu nad bankou a provést její restrukturalizaci. V případě, že se ani pomocí těchto nástrojů nepodařilo danou banku stabilizovat a bylo nutno ji prodat, poskytovala Česká národní banka pomoc v podobě určité formy dotace případnému zájemci o banku (ať již to bylo formou půjčky kupující bance či formou záruky). V případě, že možnost záchrany banky selhala⁸⁶, podílela se v několika případech Česká národní banka na výplatě vkladatelů a to ve výši nad 80% z limitu 125 tis. Kč pro fyzické osoby. V rámci Konsolidačního programu II byla stanovena výplata vkladů v plné výši všem vkladatelům (tedy fyzickým i právnickým osobám) do celkové částky 4 mil. Kč⁸⁷.

Česká finanční, s.r.o.

Institucionálně Konsolidační program probíhal především přes Českou národní banku a Českou finanční, s.r.o. Česká finanční, s.r.o. byla 100% dceřinnou společností České národní banky od roku 1997, kdy byla odkoupena za účelem provedení Stabilizačního programu pro subsektor malých bank, který byl schválen vládou, usnesením č. 539, ze dne 16. října 1996 (viz dále). Již od roku 1997 se však Česká finanční, s.r.o. podílela významně i na Konsolidačním programu II. V rámci tohoto programu participovala v roce 1997 především na odkupu některých aktiv z bank, které následně fúzovaly a na řízení likvidace Ekoagrobanky, a.s., Banky Bohemia a na navýšení kapitálu v COOP Bance ve výši 500 mil. Kč.

⁸⁶ Například v případě, že její situace byla důsledkem podvodného jednání vedení nebo akcionářů.

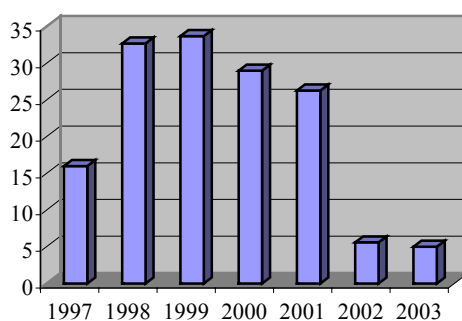
⁸⁷ Povinné pojištění vkladů bylo v České republice zavedeno zákonem 156/1994 Sb., který zavedl povinné pojištění neanonymních vkladů fyzických osob v domácí měně u všech bank na našem území, včetně poboček zahraničních bank. Limit pojištěných vkladů činil pro jednoho vkladatele u jedné banky 125 tis. Kč. s pojistnou náhradou 80%, to je maximálně 100 tis. Kč. Od výsledné částky se odečítaly splatné závazky vkladatelů v českých korunách vůči bance, součástí úhrady byly úroky ke dni zahájení výplat vkladů. Roční příspěvek bank byl pak stanoven ve výši 0,5% z celkového objemu pojištěných vkladů fyzických osob.

Česká finanční se tedy měla starat především o administrativní správu úvěrových pohledávek a odkup některých cenných papírů, na jejichž základě pak vykonává akcionářskou správu. Celkové financování Konsolidačního programu zůstalo na České národní bance, která na základě Dohody o úhradě ztrát ze dne 3. února 1998 ručila za všechny ztráty, které České finanční vznikly⁸⁸. V souvislosti s tímto opatřením pak tedy Česká finanční nevytvářela rezervy ani opravné položky na aktiva převzatá v rámci Konsolidačního programu II (kromě daňově uznatelných).

Celková hodnota pohledávek (cena pořízení) pro rok 1997 a 1998, převzatých Českou finanční v rámci Konsolidačního programu II, byla 8,82 mld. Kč (resp. 23,32 mld. Kč.). Celková hodnota cenných papírů převedených na Českou finanční s.r.o. dále byla ve výši 2,59 mld. Kč (resp. 2,9 mld. Kč.). Celková účetní hodnota aktiv (zahrnující i rozdíl mezi cenou pořízení a reálnou hodnotou v okamžiku převzetí, o kterém účtuje Česká finanční na podrozvahových pohledávkách) pak podle výkazů centrální banky byla k 31.12.1998 ve výši 32,7 mld. Kč.

Významný nárůst pohledávek mezi 31.12.1997 a 31.12.1998 souvisí u České finanční především s převzetím dvou pohledávek za Agrobanku Praha, a.s. v likvidaci. Celkem se jednalo o dvě pohledávky – první ve výši 13,31 mld. Kč. a druhá ve výši 1,3 mil. DEM. Významným faktorem pak byla i pohledávka ve výši 9 mld. Kč, kterou za Agrobanku vykazovala Česká finanční v ostatních aktivech. Jednalo se o částku převedenou na účet Agrobanky za účelem navýšení základního jmění. Navýšení základního jmění však bylo příslušným soudem zamítnuto, proto k 31.12.1998 vykazovala společnost Česká finanční tuto částku v rámci krátkodobých pohledávek⁸⁹.

GRAF 4: Účetní hodnota aktiv v České finanční (mld. Kč)

■ Účetní hodnota aktiv
České finanční s.r.o.

⁸⁸ Účetními ztrátami, za n, jsou především provozní hospodářský výsledek, hospodářský výsledek z finančních operací, mimořádný hospodářský výsledek, daň z příjmů za běžnou a mimořádnou činnost a také nerealizované ztráty aktiv, tedy rozdíl mezi účetní hodnotou aktiva a hodnotou aktiva ověřenou auditorem České finanční, s.r.o.

⁸⁹ Těchto 9 mld. Kč. mělo být poskytnuto Agrobance až po rozdělení této banky na dvě části – zdravou a tu s problémovými aktivy. Navýšení základního kapitálu nebylo schváleno v důsledku žaloby sdružení malých akcionářů Agrobanky, kteří považovali toto navýšení za skrytý způsob vyvlastnění.

Celkově je vývoj pohledávek ve správě České finanční, s.r.o. v rámci Konsolidačního programu II uveden na grafu 4. Z grafu je patrné, že v roce 2002 došlo k výraznému snížení celkových aktiv, která jsou v rámci Konsolidačního programu II spravována Českou finanční, s.r.o. Tento pokles opět souvisí s převodem pohledávek za Agrobanku Praha, a.s. zpět do ČNB. Společnost Česká finanční, s.r.o. vykázala s převodem těchto pohledávek účetní ztrátu ve výši 12,2 mld. Kč, která byla převážně pokryta z rezervního fondu společnosti. Z daného vývoje je patrné, že v rámci České finanční a i celého Konsolidačního programu II byla velmi významným příjemcem pomoci Agrobanka. Jednalo se o největší banku, která byla v rámci Konsolidačního programu II řešena. Velikost státní pomoci u Agrobanky byla významná nejen z hlediska převzatých celkových úvěrů, ale také z hlediska poskytnutých záruk strategickému investorovi vstupujícímu do banky.

Agrobanka Praha, a.s.

Agrobanka byla nejvýznamnější nestátní banka v České republice. Ke konci roku 1995 vykazovala kapitál ve výši 3,9 mld. Kč a její podíl na celkové bilanční sumě bankovního sektoru dosahoval 3,8 %. Vysoko tedy svým významem převyšovala ostatní banky, které byly společně s ní zařazeny do Konsolidačního programu II.

Agrobanka Praha, a.s. se významně angažovala v transformačním procesu. Poskytovala úvěry na malou i velkou privatizaci, podporovala drobné podnikání a poskytovala široké služby i obyvatelstvu. Dlouho figurovala tato banka na 3. místě žebříčku oblíbenosti, přestože jejímu potenciálu odpovídalo spíše 5. – 6. místo.

V závislosti na vcelku volnější úvěrové politice banky není proto překvapující, že v bance postupně vzrůstal podíl problémových úvěrů. Klienti dostávali v Agrobance úvěry i několikrát krátce za sebou, řešily se problémy úhrady úroků z předcházejících úvěrů, problémy nedostatečnosti záruk, problémy kvality a vymahatelnosti jištění, návratnosti úvěrů, jednostranného zvýhodňování dlužníků atd. V počátcích banka nebyla orientována na důraznější řízení likvidity, efektivnosti a rentability.

Nejvýznamnějším faktorem pro pozdější špatnou situaci Agrobanky bylo pravděpodobně kapitálové propojení s Kreditní bankou Plzeň. Krach této banky významně oslabil likvidní situaci Agrobanky. Významným faktorem pro zavedení nucené správy v bance byla také skutečnost, že po ovládnutí banky skupinou Motoinvest došlo k významnému zhoršení spolupráce mezi Agrobankou a centrální bankou na eliminaci 3 mld. Kč ztráty z roku 1993, která vznikla v souvislosti s tvorbou rezerv na problémové úvěry. Po ovládnutí Agrobanky skupinou Motoinvest byla významně ovlivněna také likviditní struktura

aktiv a pasiv banky. Na základě příkazu Motoinvestu Agrobanka např. prodala vysoce likvidní státní poukázky za akcie České spořitelny⁹⁰.

Vyhlášení nucené správy v Agrobance 17.9.1996 přesto bylo chápáno centrální bankou především jako preventivní opatření vydané v souvislosti s obavou, aby nedošlo díky spojení se skupinou Motoinvest (a jejího vedení, na které bylo v souvislosti s Kreditní bankou Plzeň podáno trestné oznámení) k destabilizaci banky⁹¹. Pro udržení důvěry vkladatelů byla poskytnuta centrální bankou záruka na vklady a ostatní pohledávky klientů Agrobanky. Platnost záruky měla být ukončena jeden rok po ukončení nucené správy v Agrobance.

Po vyhlášení nucené správy provedla mimořádný audit účetní závěrky Agrobanky za období 1.1.1996 – 16.9.1996 společnost Pricewaterhouse. Tento mimořádný audit odhalil nutnost tvorby opravných položek, který by pro Agrobanku znamenal ztrátu ve výši 8,7 mld. Kč a tím tedy záporné vlastní jmění ve výši 4,8 mld. Kč⁹².

Významným zlomem v kauze Agrobanky bylo převedení výkonu práv a později veškerých práv z Motoinvestu na Českou finanční. Tento převod se uskutečnil v roce 1997 a konkrétně se jednalo o 511 980 akcií odkoupených od skupiny Motoinvest za 75,8 mil. Kč. V důsledku tohoto převodu stáhl Motoinvest žádost u soudu na svolání valné hromady Agrobanky za účelem její likvidace.

Po převzetí akcionářských práv k Agrobance rozhodla centrální banka o nutnosti nalezení strategického investora pro Agrobanku. Vlastní proces prodeje Agrobanky měl probíhat jejím rozdělením na dvě části. V jedné byla ponechána bonitní aktiva a v druhé klasifikované úvěry. Zdravá část byla následně prodána v roce 1998 finanční divizi GE Capital⁹³. Za prodej části s bonitními aktivy obsahující i síť zhruba 300 poboček zaplatila GE

⁹⁰ Ovládnutí České spořitelny bylo jedním z dalších cílů skupiny Motoinvest. Snahy o ovládnutí některých velkých bank na českém trhu přes investiční fondy ovlivnila přísun likvidity pro Agrobanku na mezibankovním trhu.

⁹¹ Skupina Motoinvest ovládala banku od prosince 1995, kdy vrcholil mezi skupinou Motoinvest a Investiční a poštovní bankou boj o rozhodující vliv v Agrobance. IPB nakonec ustoupila a nabídla svůj podíl 17,5 % Motoinvestu k odkoupení. Tento prodej IPB podměnila i odkupem dalšího balíku akcií mezi nimiž bylo i více než 15 % problémové Kreditní banky Plzeň.

⁹² V této souvislosti je zajímavé, že ten samý auditor neměl rok předtím téměř žádné výhrady, kromě započtení odložené daňové pohledávky ve výši 1,07 mld. Kč.

⁹³ Před vlastním prodejem Agrobanky GE Capital uplynula relativně dlouhá doba, kdy ČNB na tuto privatizační nabídku neodpovídala. Souviselo to především s žalobou minoritních akcionářů, kteří napadli vyhlášení nucené správy v Agrobance a také s tím, zda bylo v souladu se zákonem vydání záruky na veškeré závazky banky.

Capital 500 mil. Kč., které byly dodatečným příjmem Agrobanky⁹⁴ a současně vložila do základního jmění Agrobanky 2 mld. Kč.

Záruka poskytnutá klientům Agrobanky na vklady a ostatní pohledávky vypršela tedy v září 1999. V této souvislosti přijala Česká národní banka záruku od majoritního vlastníka Agrobanky GE Capital, zajišťující případné plnění za vklady, ale nikoliv za ostatní pohledávky klientů Agrobanky. V roce 1999 tak byla z podrozvahových účtů odúčtována přijatá záruka v plné výši 29,6 mld. Kč. od GE Capital a současně s tím byla snížena poskytnutá záruka ČNB o 28,7 mld. Kč, odpovídající zaručeným vkladům klientů Agrobanky po zohlednění stále platné záruky na ostatní pohledávky Agrobanky.

Státní pomoc v případě Agrobanky lze rozdělit na několik druhů. První je poskytnutí nezajištěné půjčky ve výši 13,3 mld. Kč., která byla poskytnuta Agrobance na zvýšení likvidity ČNB v době nucené správy. Další významnou formou státní pomoci byl pokus o neúspěšné zvýšení základního kapitálu Agrobanky ve výši 9 mld. Kč. plus příslušenství.

V rámci státní pomoci lze také započíst záruky, které poskytla centrální banka novému vlastníku Agrobanky – GE Capital. Jednak to byla poskytnutá státní záruka ve výši 2 mld. Kč s napadením právní způsobilosti prodeje Agrobanky Sdružením menšinových akcionářů a pak záruka představující kompenzaci vydanou v souvislosti s nezapsaným zvýšením kapitálu ze strany GE Capital ve výši 19,7 mld. Kč. Kromě toho ještě drží také GE Capital opci do roku 2008 na vrácení Agrobanky do rukou České národní banky. Poslední formou státní pomoci, kterou stát GE Capital poskytl byly daňové úlevy. Ty velmi příznivě ovlivnily její finanční výsledky.

Česká národní banka

Česká národní banka poskytovala svou pomocnou ruku v několika formách. Jednak to byly poskytnuté půjčky na vylepšení likvidity, dále převod nebonitních aktiv (významná role České finanční), kapitálové injekce do bank (poskytnuté prostředky České finanční na posílení kapitálu Agrobanky, posílení kapitálu COOP Banky Českou finanční atd.), pak také různou formou poskytovaných výhod strategickým investorům, kteří do problémových bank mohou potenciálně vstoupit (v případě Agrobanky již byla tato pomoc rozebírána) a jako poslední je to výplata vkladů problémových bank nad rámec pojištění.

⁹⁴ Zhruba měsíc před prodejem Agrobanky byla hodnota její zdravé části včetně leasingové společnosti neoficiálně odhadována na 2,1 mld. Kč. GE Capital převzala veškeré závazky vůči vkladatelům a dalším věřitelům ve výši 30 mld. Kč a vybranou část aktiv ke krytí těchto závazků (čistá hodnota aktiv převzatých z Agrobanky je záporná). ČNB v rámci prodeje byla nucena přistoupit na požadavek GE Capital a vytvořit k úvěrovému portfoliu zdravé části rezervu ve výši 50% (zhruba 10 mld. Kč.) a poskytnout překlenovací úvěr ve

Výplata nad rámec pojištění vkladů byla Českou národní bankou v roce 1996 u 4 bank. Jednalo se o První slezskou banku, Podnikatelskou banku, Velkomoravskou banku a Realitbanku. U První slezské banky se jednalo o 0,35 mld. Kč, u Podnikatelské banky 1 mld. Kč, u Velkomoravské o 1 mld. Kč a u Realitbanky o 0,15 mld. Kč. Celkem se tedy jednalo pro rok 1996 zhruba o 2,5 mld. Kč. Zbytek vyplatil klientům bank, které se dostaly do likvidace, Fond pojištění vkladů. Fond vyplatil vklady klientů až do výše pojištění a v případě nedostatku peněz čerpal Fond pojištění vkladů bezúročný úvěr z rozpočtové rezervy (např. u Kreditní banky Plzeň). Na základě vládních usnesení č. 412/96 a č. 492/96 bylo uvolněno 0,65 mld. Kč na půjčky právě Fondu pojištění vkladů, které však byly splaceny již v prosinci roku 1996. Celkové výplaty fondu včetně výplatních institucí jsou uvedeny v následující tabulce 30:

výši 12,7 mld. Kč. Převod zdravé části AGB se uskutečnil podle přesného seznamu s tím, že pokud se objeví ještě po prodeji některý závazek mimo tento seznam, zúčtuje se na vrub zrátkové části.

TABULKA 30: Problémové banky řešené v rámci Konsolidačního programu II (bez Agrobanky)

Název banky	ZK mld. Kč.	Nucená správa	Odebrání licence	Další osud	Výplata vkladů		Výplatní instituce*
					Celkem mld. Kč	Limit na klienta	
Bankovní dům Skala	0,57	Od 1.12.1996 fúzoval Bankovní dům Skala s Union bankou.					
COOP Banka	0,5	23.4.1996	6.5.1998	v likvidaci od roku 1996	-	-	-
Ekoagrobanka	0,8	Od 1.12.1996 fúzovala Ekoagrobanka s Union bankou.					
Evrobanka	1,07	Od 1.12.1996 fúzovala Evrobanka s Union bankou.					
Kreditní banka Plzeň	1,8	20.7.1996	8.8.1996	21.12.1998 konkurz	2,079	do 4 mil. Kč	Pragobanka - FPV, Česká pojišťovna
Podnikatelská banka	0,7	6.6.1996	-	převzata J&T bankou	2,2	do 4 mil. Kč	ČSOB - FPV, ČNB
První slezská banka	0,5	-	13.5.1996	20.11.1997 konkurz	0,7	do 4 mil. Kč	ČSOB - FPV, ČNB
Realitbanka	0,3	10.7.1996	17.4.1997	24.3.1997 konkurz	0,3	do 4 mil. Kč	ČS - FPV, ČNB
Velkomoravská banka Hodonín	0,5	10.7.1996	10.7.1998	2.7.1998 konkurz	2	do 4 mil. Kč	VMB - FPV, ČNB

* Výplaty zajišťovaly banky uvedené v řádku jako první. Staly se věřiteli problémové banky a své pohledávky uplatnily při její likvidaci.

zdroj: Mervart (1997), Revenda (2001), Bankovní dohled (1997)

Pro přesnější představu uvedme ještě do jaké míry se na výplatách klientů bank podílel Fond pojištění vkladů. K 31.12.2003 to bylo u Kreditní banky Plzeň ve výši 0,58 mld. Kč., u Podnikatelské banky pak 1,073 mld. Kč., u První slezské banky provedl Fond pojištění vkladů výplatu ve výši 0,217 mld. Kč., u Realitbanky ve výši 0,023 mld. Kč. a u Velkomoravské banky Hodonín ve výši 1 mld. Kč. Celkem tedy vyplatil Fond v rámci Konsolidačního programu II klienty sumou v celkové výši 2,9 mld. Kč.

V rámci řešení situace u Bankovního domu Skala, Ekoagrobanky a Evrobanky poskytla Česká národní banka pomoc Union bance. Union banka odkoupila v březnu 1996 více než 90% akcií Bankovního domu Skala a dvoutřetinový podíl v Evrobance. Od listopadu 1996 pak převzala Union banka veškeré závazky vůči klientům, pobočkovou síť a standardní aktiva od Ekoagrobanky. Union banka převzala v rámci fúze i veškeré závazky vůči klientům těchto bank. Centrální banka podpořila tyto fúze formou dlouhodobé půjčky Union bance ve výši 10 mld. Kč. Největší část této pomoci, zhruba ve výši 6 mld. Kč čerpala Ekoagrobanka, která byla z těchto tří největší – k 31. prosinci 1995 měla zhruba 0,91% podíl na celkové

bilanční sumě bankovní soustavy (pro porovnání Bankovní dům skála měl 0,42% podíl, Evrobanka 0,59% podíl na bilanční sumě bankovního sektoru).

9.4.2 Náklady Konsolidačního programu II

V souvislosti s náklady Konsolidačního sektoru je nutné nejdříve zmínit instituce, které se na něm podílely. Jednak to byl přímo státní rozpočet. Ten se podílel na výplatě klientů Banky Bohemia ve výši 4,2 mld. Kč., pak to bylo na výplatu záruky České spořitelně v souvislosti s likvidací AB Banky ve výši 4,063 mld. Kč a konečně je to celková záruka za Konsolidační program II malých bank, který vydal stát ve prospěch České národní banky na pokrytí alespoň části nákladů s tímto programem. Záruka byla vydána ve výši 22,5 mld. Kč. na základě usnesení vlády č. 51/97. Vydaná záruka je na pohledávky, vystavené záruky a převzatá aktiva v souvislosti s konsolidací a stabilizací bankovního sektoru. Uvedená záruka může eventuálně být realizována po deseti letech v případě, že by centrální bance nepostačovala k pokrytí čistých nákladů konsolidace a stabilizace bank tvorba jejich oprávek a rezerv. Celkem se tedy státní rozpočet podílel na konsolidaci bankovního sektoru ve výši **8,263 mld. Kč** a potenciálně při uplatnění udělené záruky (což je vysoce pravděpodobné) se může podílet až ve výši **30, 763 mld. Kč**.

Další institucí je Česká finanční. Ta se podílela na Konsolidačním programu odkupem některých aktiv od problémových bank a na jejich kapitálovém posílení s případnou restrukturalizací. Celkové náklady, které Česká finanční s Konsolidačním programem II nesla, jsou však kryty Českou národní bankou. Jsou tedy zobrazeny v tvorbě rezerv a opravných položek České národní banky. Česká národní banka poskytovala České finanční celkově i financování Konsolidačního programu II a nese tak plně náklady, které vznikly (na rozdíl od České finanční nese i ztrátu, která jí vznikla v souvislosti s rozdílem mezi cenou pořízení aktiv za kterou byly Českou finanční odkoupeny a jejich nominální hodnotou). Kromě nákladů na správu aktiv a cenných papírů, pak poskytovala Česká národní banka i potřebný kapitál na provoz České finanční. Při odkoupení České finanční v roce 1997 to bylo kapitálové posílení v celkové hodnotě 2,48 mld. Kč, dále byl kapitál zvýšen v roce 1998 o 13,3 mld. Kč. ČNB dále zajišťovala financování Konsolidačního programu poskytováním krátkodobých půjček, které byly postupně prodlužovány. Tyto krátkodobé půjčky byly poskytovány za tržní míry a nepředstavovaly tedy pro Českou národní banku náklad spojitelný přímo s Konsolidačním programem II.

Celkové náklady spojené s Konsolidačním programem II je možné sledovat především v rámci hospodaření České národní banky. Náklady jí vznikaly nejen s přímým odkupem

aktiv bank, výplatou klientů bank a jejich rekapitalizací, ale také v souvislosti s financováním České finanční a to jednak zárukou na ztráty, které převýší základní jmění společnosti, jednak i dodáním potřebného kapitálu této společnosti a jednak i tvorbou rezerv a opravných položek na pohledávky, které byly odkoupeny Českou finanční (kromě daňově uznatelných opravek na pohledávky bank, které byly v konkurzu, které vytvořila sama Česká finanční).

V roce 1998 byl přímý odhad nákladů spojených s Konsolidačním programem II ve výši **87,3 mld. Kč**. Z této celkové částky měla Česká národní banka vytvořené rezervy a opravné položky ve výši 60,6 mld. Kč. (z nichž 34,5 mld. Kč bylo vytvořeno již před rokem 1998). Další část této částky představovala ztráta, kterou Česká národní banka utrpěla v souvislosti s rozdílem mezi nominální hodnotou a cenou pořízení pohledávek, které v rámci Konsolidačního programu II převáděla na Českou finanční. Česká finanční vykazovala tuto ztrátu jako podrozvahové aktivum. Zbytek z celkových nákladů na Konsolidační program II měl být pak pokryt ze státní záruky ve výši 22,5 mld. Kč., kterou vydalo Ministerstvo financí ve prospěch České národní banky v roce 1997. Skutečnost, že se jí centrální banka chystá využít v plné výši, vyplývá i z faktu, že od roku 1999 vytváří opravné položky k aktivům včetně započítání dané záruky.

Struktura opravných položek a rezerv, které byly vytvořeny Českou národní bankou v souvislosti s Konsolidačním programem II, a která nám nejvíce osvětluje, jaké byly všechny zdroje nákladů České národní banky, je v následující tabulce 31:

TABULKA 31: Rezervy a opravné položky ČNB na Konsolidační program II (mil. Kč.)

	31.12.1998	31.12.1999	Změna
Pohledávky za bankami	2 930	6 239	3 309
Aktiva odkoupená od bank	374	169	-205
Záruky	8 740	1 424	-7 316
Majetkové újmy	20 540	19 717	-823
Česká finanční	28 030	31 375	3 345
Celkem	60 614	58 924	-1 690

zdroj: Zpráva o hospodaření ČNB (1999)

V obou letech je patrné, že nejvýznamnější položkou z rezerv a opravných položek je částka vytvořená na pokrytí ztrát, které vzniknou České finanční v souvislosti s její účastí v Konsolidačním programu. Druhou nejvýznamnější položkou tvoří v rámci vytvořených rezerv a opravných položek majetkové újmy. V této souvislosti se jedná především o majetkovou újmu spojenou s nezapsaným zvýšením základního kapitálu GE Capital. Tato ztráta souvisí s řešením situace v Agrobance Praha, a.s (částka ve výši 19,7 mld. Kč. od roku 1999 již odpovídá zcela této majetkové újmě). Vytvořené rezervy a opravné položky na pohledávky za bankami, záruky a aktiva odkoupená od bank pak již přímo souvisí s činností centrální banky v rámci Konsolidačního programu II.

Vývoj aktiv, která souvisí s tvorbou opravných položek na pohledávky za Českou finanční, je pak jsou shrnut v následujících tabulkách 31 a 33:

TABULKA 32: Kalkulace rezervy ČNB na Českou finanční, s.r.o. (mil. Kč)

	31.12.1998	31.12.1999	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003
Poskytnuté úvěry ²	18 567	17 324	15 161	14 026	5 542	5 060
Majetková účast ¹	15 814	15 814	-	-	-	-
Ztráty k pokrytí na základě Dohody ³	2 330	5 982	-	-	-	-
Celkem	36 711	39 120	15 161	14 026	5 542	5 060
Minus očekávaná návratnost						
- pohledávek	8 318	7 637	4 173	3 334	510	170
- cenných papírů	363	109	121	105	116	120
Celkem	8 681	7 746	4 294	3 439	626	290
Výše vytvořené rezervy	28 030	31 374	10 867	10 587	4 916	4 770

¹ Částka v hodnotě 15 814 mld. Kč představuje celkový kapitál vložený ČNB do České finanční. V roce 2000 prodala ČNB svůj podíl v České finanční za 1 Kč Konsolidační bance (ČKA).

² Poskytnuté úvěry jsou krátkodobé úvěry, které každý rok byly Českou národní bankou prodlužovány.

³ Po prodeji svého podílu v České finanční podepsala ČNB novou aktualizovanou smlouvu o úhradě ztrát v souvislosti s Konsolidačním programem II s Konsolidační bankou (ČKA). Na základě této smlouvy musela vyrovnat ČNB ztráty České finanční, které přesáhnou celkovou částku rezervního fondu.

zdroj: Finanční výkazy ČNB (1999 - 2003)

TABULKA 33: Aktiva v převzatá ČNB v souvislosti s Konsolidačním programem II.

	31.12.1998	31.12.1999	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003
Pohledávky za bankami	13 007	28 471	27 851	27 480	27 175	26 971
Odkoupené pohledávky od bank	271	437	410	308	308	223
Záruky a přísliby	16 350	525	553	582	598	467
Majetkové účasti	20 540	19 717	19 717	19 717	19 717	-
Celkem	50 168	49 150	48 531	48 087	47 798	27 661
Vytvořené opravné položky a rezervy	32 210	26 650	26 031	25 587	25 298	5 161
- z toho na majetkové účasti	20 540	19 717	19 717	19 717	19 717	-
Účetní hodnota krytá státní zárukou	17 958	22 500	22 500	22 500	22 500	22 500

zdroj: Finanční výkazy ČNB (1999 - 2003)

V tabulce 32 je patrné, jakým způsobem byla financována Česká finanční v letech 1998 – 2003 a jaká byla návratnost převzatých pohledávek. Například v roce 1998 byla celková výše převzatých a odkoupených aktiv Českou finanční v rámci Konsolidačního programu II 28,9 mld. Kč. Očekávaná návratnost ČNB v tomto roce byla zhruba 30 %. Jak je patrné z tabulky, postupně však byla snižována, aby byla vytvořena dostatečná výše rezerv na potenciální ztráty České finanční.

V rámci tabulky 32 je také patrné, že rezervy byly významně sníženy po odprodeji České finanční Konsolidační bance (resp. ČKA). Celkově se jednalo o částku 21,8 mld. Kč. Do celkových nákladů by však měla pravděpodobně vstupovat nepřímo i částka, kterou poskytla ČNB na kapitálové posílení České finanční, i když není splněna základní podmínka a nejedná se o pomoc mezi soukromým bankovním sektorem a veřejnou institucí. Česká finanční ovšem po svém prodeji Konsolidační bance použila tohoto poskytnutého kapitálu k vytvoření speciálního rezervního fondu, který byl poté používán na krytí ztrát v souvislosti s Konsolidačním programem II.

Tabulka 33 ukazuje celkové množství aktiv převzatých Českou národní bankou v letech 1998 – 2003. Na daná aktiva jsou pak vytvořeny opravné položky a rezervy a to ve výši, která pro jednotlivé roky není kryta poskytnutou státní zárukou z roku 1997. Nejvýznamnější položkou je zde především majetková účast v GE Capital, která vznikla v souvislosti s řešením situace v Agrobance. V roce 2003 tato položka ve finančních výkazech České národní banky poklesla v souvislosti se změnou účetních metod a vykazováním majetkových účastí v reálných hodnotách. Další významnou položkou jsou zde pohledávky za bankami, vzniklé z poskytnutých prostředků a případně vyplacených vkladů klientů. Třetí nejvýznamnější položkou jsou pak poskytnuté záruky a přísliby v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru. V roce 1998 došlo k jejich znatelnému snížení v souvislosti se snížením záruk poskytnutých Agrobance.

V roce 2000 vydala ovšem centrální banka předběžnou kalkulaci nákladů Konsolidačního programu II. K 31.12.1999, tedy poslednímu roku, kdy byly Česká finanční 100% dceřinnou společností ČNB byly celkové náklady⁹⁵ z Konsolidačního programu odhadovány ČNB v hodnotě **102,2 mld. Kč** v rámci rozvahy a **3,3 mld. Kč** v rámci podrozvahy⁹⁶. Tento odhad počítal modelově zhruba s 10% výnosností převzatých aktiv v případě, že neexistoval kvalifikovanější odhad.

Podle finančních výkazů měla centrální banka v roce 1999 vytvořeno opravných položek a rezerv v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru v celkové hodnotě 59 mld. Kč⁹⁷ a to jak za Českou finanční tak v rámci svých pohledávek a majetkových účastí v bankách. K této částce je nutno připočíst celkové výdaje státu ve výši zhruba 30,3 mld. Kč. (již vydané za Bohemia Banku a AB banku a záruku ve výši 22,5 mld. Kč.) a dále minimálně ztrátu, kterou centrální banka realizovala v souvislosti s Konsolidačním programem v roce 1998 ve výši 8,8 mld. Kč. Z roku 1999 je pak ještě nutné započíst náklad ve výši 1,9 mld. Kč, které zaplatila centrální banka Union bance⁹⁸. Celkem tedy zhruba 100 mld. Kč.

9.5 Stabilizační program pro subsektor malých bank

Konsolidační program II přinesl zásadní změnu struktury subsektoru malých bank. Z bankovní soustavy byly vyloučeny banky, které byly na základě rozhodnutí bankovního dohledu, případně na základě podkladového auditu shledány nesolventními. Počet bank, které se staly nesolventními, pak způsobil pokles důvěry veřejnosti v malé banky a způsobil postupný odliv vkladů. To ovlivňovalo i stabilitu bank, jejichž situace nebyla v rámci Konsolidačního programu II řešena. Pro stabilizaci těchto bank a pro omezení likvidní krize těchto malých bank a destabilizaci bankovního sektoru přijala vláda svým usnesením č. 539 ze dne 16. října 1996 „Program pro posílení stability bankovního sektoru České republiky“, určený pro malé a střední banky – zkráceně Stabilizační program.

Základní myšlenkou Stabilizačního programu byl odkup nebonitních pohledávek od bank za nominální hodnotu Českou finanční, s.r.o. a to maximálně do výše 110 % jejich základního jmění, a to na základě jejich návratnosti. Banky měly povinnost vystavit ve

⁹⁵ Náklady byly v této studii stanoveny jako čisté – tedy celkové hrubé náklady v podobě odkupu pohledávek a cenných papírů bez výnosů z odkoupených pohledávek a cenných papírů. Náklady zahrnovaly i účast, kterou se na Konsolidačním programu II podílel státní rozpočet.

⁹⁶ Transformační náklady na ozdravení a konsolidaci bankovního sektoru – ČNB (1999)

⁹⁷ Opravné položky a rezervy byly vytvořeny v souvislosti s očekávaným výnosem aktiv s ohledem na všechna pravidla obezřetnosti.

⁹⁸ ČNB zaplatila Union bance 1 913 mil. Kč. na základě rozhodnutí rozhodčího soudu a podle dohody o narovnání mezi Union bankou a ČNB ze dne 27. prosince 1999 a to jako dodatečné odškodnění smluvně definované majetkové újmy, která vznikla ze Smlouvy o spolupráci při převzetí Bankovního domu Skala mezi ČNB a Union bankou.

prospěch České finanční záruku zajišťující dobytnost daných pohledávek a po 7 letech uhradit České finanční část pohledávek, kterou se nepodařilo České finanční získat. Pro zajištění toho, že banky budou mít na splacení převedených pohledávek po sedmiletém období, byly banky dále povinny vytvářet každoroční rezervu ve výši 1/7 převedených pohledávek. Základní prostředky pro realizaci odkupu pohledávek z bank, které se přihlásily do Stabilizačního programu, získala Česká finanční od Konsolidační banky, s tím, že úroky z poskytnuté půjčky České finanční bude Konsolidační bance hradit Fond národního majetku.

Předpokládaný rozsah programu vycházel především z limitu 110 % základního jmění jednotlivých malých bank. K 31. srpnu 1996 představovalo 110 % základního jmění těchto bank 13,7 mld. Kč. V rámci zhoršení situace ekonomiky a tedy i podnikové sféry byla ještě tato poskytnutá částka na základě rozhodnutí vlády ze dne 29. ledna 1998 zvýšena o dalších 5 mld. Kč. Celkový objem prostředků schválených vládou na Stabilizační program tedy činil 18,7 mld. Kč. Na základě zhodnocení první fáze Stabilizačního programu byl tento program dne 24. června 1998 ukončen, stejně jako čerpání dalších prostředků. V rámci stabilizačního programu tak bylo schváleno čerpání v celkové výši 14,9 mld. Kč.

Zájem o vstup do Stabilizačního programu projevil celkem 6 z 13 malých bank, z jejichž bilančních sum byla odvozena částka poskytnutá České finanční k čerpání, a to Banka Haná, Zemská banka, Pragobanka, Moravia banka, Universal banka a Foresbanka. Ty následně předložily své individuální plány pro svou stabilizaci a postupně se do programu zapojily, včetně zahájení prodeje aktiv České finanční, s.r.o.

Banky v rámci Stabilizačního programu musely kromě obecných pravidel obezřetnosti splňovat v rámci programu i dodatečné cíle. Tyto cíle měly usměrnit hospodaření bank a zároveň jejich sledování pomohlo kontrolovat, do jaké míry plní banky záměry Stabilizačního programu. Základní ukazatele, které byly centrální bankou sledovány, jsou:

- Kapitálová přiměřenost: min. 8%, do dvou let 10%, cílově 12%.
- Poměr rizikově vážených aktiv k aktivům celkem: maximálně 75%.
- Podíl cenných papírů s proměnlivým výnosem na aktivech: maximálně 5%.
- Podíl rychle likvidních aktiv na aktivech celkem: minimálně 15%.
- Podíl aktiv a pasiv se splatností do 1 měsíce: minimálně 60%.
- Podíl výdělečných aktiv na aktivech celkem: minimálně 60%.
- Podíl provozních nákladů na aktivech: maximálně 3%.
- Podíl provozních nákladů na zisku z bankovní činnosti: maximálně 60%.
- Tvorba rezervy na záruku vůči České finanční 1/7 ročně.

V podstatě byl stabilizační program schválen, aby pomohl překlenout bankám kritické období jejich vývoje z hlediska likvidity a vytvořit časový prostor pro obnovení finanční stability. Základním cílem v rámci Stabilizačního programu bylo zajištění nezbytné dokapitalizace banky v podobě stávajících nebo nových akcionářů.

9.5.1 Česká finanční, s.r.o. a Stabilizační program v prvním roce

Česká finanční byla v roce 1997 odkoupena Českou národní bankou především pro realizaci Stabilizačního programu. Stabilizační program pro jednotlivé banky byl však schvalován ČNB, Česká finanční ho pouze prováděla. Po dobu působení banky ve Stabilizačním programu byla převedená aktiva v majetku České finanční. Pohledávky byly po dobu programu spravovány bankami na základě komisionářských smluv s tím, že tato správa znamenala především soudní, nebo mimosoudní vymáhání pohledávek komisionářem pro komitenta, vlastním jménem a na účet komitenta, s cílem dosažení maximální návratnosti těchto aktiv. Česká finanční pak nad způsobem a efektivností správy pohledávek vykonávala kontrolu a měla právo se rozhodovat v zásadních věcech.

O Stabilizační program projevilo tedy v roce 1997 zájem šest bank. Celkové základní jmění těchto 6 bank a jejich podíl na bankovní soustavě je uveden v následující tabulce 34:

TABULKA 34: Banky ve Stabilizačním programu v roce 1997

Název	ZK mld. Kč.	Podíl na BS
Banka Haná*	1	1,23%
Zemská banka	0,5	0,10%
Pragobanka	1,36	1,10%
Moravia banka	0,65	0,60%
Universal banka	0,6	0,20%
Foresbanka	1,01	0,63%
Celkem	5,12	3,86%

* Kapitál Banky Haná byl navýšen v únoru 1997 na celkovou výši 2,7 mld. Kč

zdroj: Mervart (1998)

Celkově Česká finanční nakoupila aktiva v celkové nominální hodnotě 10 634 mil. Kč. Z těchto aktiv bylo za 7 537 mil. Kč pohledávek a za 3 097 mil. Kč. cenných papírů. Celkově pak odkoupené pohledávky a cenné papíry můžeme rozdělit podle bankovních záruk, které byly jednotlivými bankami poskytnuty na krytí převzatých pohledávek. Celkové poskytnuté záruky jsou v následující tabulce 35:

TABULKA 35: Bankovní záruky poskytnuté České finanční, s.r.o.

Druh podrozvahového závazku	Částka (v tis. Kč)	Bankovní záruky
Pragobanka, a.s. I.	2 041 790	7 bankovních záruk
Pragobanka, a.s. II. tranže	1 426 645	2 bankovní záruky
Banka Haná, a.s. I. tranže	1 954 548	3 bankovní záruky
Banka Haná, a.s. II. tranže	858 766	3 bankovní záruky
Expandia banka, a.s.	545 639	2 bankovní záruky
Moravia banka, a.s.	879 875	4 bankovní záruky
Universal banka, a.s.	1 260 515	5 bankovních záruk
Foresbank, a.s.	1 665 846	2 bankovní záruky
Celkem	10 633 624	28 bankovních záruk

zdroj: Výroční zpráva České finanční (1997)

Z uvedených bankovních záruk je patrné, že nejvýznamněji se na Stabilizačním programu podílela v roce 1997 Pragobanka. Česká finanční od ní převzala do správy pohledávky v celkové hodnotě 3 468 435 tis. Kč.

V rámci udělených záruk, které byly České finanční poskytnuty na financování Stabilizačního programu, je podstatná především smlouva o spolupráci ze dne 3. února 1997, podepsaná mezi Českou národní bankou a Konsolidační bankou, o financování Stabilizačního programu a dále smlouva o úhradě ztrát Konsolidační banky, souvisejících se zabezpečením Stabilizačního programu mezi Konsolidační bankou a Fondem národního majetku, podepsaná dne 4. února 1997⁹⁹. V návaznosti na podepsanou smlouvu mezi Fondem národního majetku o úhradě ztrát v souvislosti se Stabilizačním programem Česká finanční netvoří opravné položky k převedeným pohledávkám, kromě daňově uznatelných.

Na financování Stabilizačního programu v roce 1997 poskytla na základě těchto smluv Konsolidační banka 6 úvěrů v celkové výši 12,3 mld. Kč. se splatností vždy v roce 2004. Úrokové míry jednotlivých smluv a jejich splatnosti jsou uvedeny v následující tabulce 36:

⁹⁹ V této smlouvě se Fond národního majetku zavázal uhradit Konsolidační bance ztráty spojené s realizací Stabilizačního programu. Za ztráty jsou pak považovány především: úroky, sankční úroky a další příslušenství a poplatky spojené s poskytnutím úvěrů České finanční, s.r.o. a jistiny úvěrů poskytnutých Konsolidační bankou České finanční, pokud nebyly splaceny ve lhůtách stanovených ve smlouvách o poskytnutí úvěru k zajištění programu, uzavřených mezi Konsolidační bankou a Českou finanční, s.r.o.

TABULKA 36: Úvěry poskytnuté Konsolidační bankou České finanční, s.r.o.

Úroková sazba	Stav k 31.12.96	Stav k 31.12.97	Splatno v násled. letech
11,48%	0	5 000 000	5 000 000,00 (15.4.2004)
3m PRIBOR+0,6%	0	990 000	990 000,00 (18.8.2004)
3m PRIBOR+0,6%	0	549 000	549 000,00 (1.9.2004)
3m PRIBOR+0,6%	0	1 410 000	1 410 000,00 (15.9.2004)
3m PRIBOR+0,6%	0	2 146 100	2 146 100,00 (14.11.2004)
3m PRIBOR+0,6%	0	2 205 000	2 205 000,00 (1.12.2004)
Celkem	0	12 300 100	12 300 100

zdroj: Výroční zpráva České finanční (1997)

Celková hodnota úvěrů, které byly poskytnuty České finanční Konsolidační bankou, resp. Českou konsolidační agenturou, se dále v roce 1998 zvýšila z původních 12 300 mil. Kč. V roce 1998 byl dlouhodobý úvěr Konsolidační banky se splatností mezi roky 2004 a 2005 již 14,940 mld. Kč. V roce 1999 pak došlo k jeho mírnému snížení na 14,777 mld. Kč., což byla hodnota platná i pro rok 2000. V roce 2001 celková hodnota poskytnutého úvěru klesla na 12,476 mld. Kč a v roce 2002 byla jeho významná část splacena a celková poskytnutá částka již byla ve výši pouze 4,135 mld. Kč.

Ztráty České finanční ze stabilizace bankovního sektoru pak tedy pokrýval Fond národního majetku. Pro 1997 činila dotace FNM 573 mil. Kč, v roce 1998 to již bylo 1 764 mil. Kč., v roce 1999 1 601 mil. Kč, v roce 2000 1 339 mil. Kč., v roce 2001 již 3 369 mil. Kč. a v roce 2002 byla úhrada ztráty České finanční ve výši 8 893 mil. Kč. Tento výrazný nárůst v roce 2002 souvisel především se splátkou části jistiny úvěru poskytnutého Českou konsolidační agenturou ve výši 8 180 mil. Kč. Od vyhlášení Stabilizačního programu tedy Fond národního majetku poskytl na krytí jeho ztrát částku ve výši 17 539 mil. Kč.

9.5.2 Vývoj Stabilizačního programu po roce 1997

V roce 1998 Česká finanční odkoupila další pohledávky a cenné papíry od bank vstupujících do Stabilizačního programu, ale zároveň došlo již v průběhu roku k ukončení tohoto programu u dvou bank. Celková hodnota pohledávek a cenných papírů v ceně pořízení

se v České finanční zvýšila mezi roky 1997 a 1998 z 10 819 mil. Kč. na 15 147 mil¹⁰⁰. Kč. V roce 1998 byla tato částka tvořena 13 012 mil. Kč pohledávek a 2 135 mil. Kč. cenných papírů.

V průběhu roku byly však z programu vyřazeny na základě rozhodnutí České národní banky Pragobanka, jako nejvýznamnější účastník Stabilizačního programu, a Universal banka.

Pragobanka

Po vstupu do programu v roce 1997 byla Pragobanka ze Stabilizačního programu vyřazena na základě rozhodnutí bankovní rady dne 13. srpna 1998. Na základě tohoto rozhodnutí bylo dále zahájeno správní řízení o odebrání licence Pragobanky a jejího povolení působit jako banka. Po tomto oznámení ze dne 13. srpna 1998 uplatnila Česká finanční veškeré bankovní záruky vystavené Pragobankou v celkové výši 4 359 mil. Kč. Jednalo se o částku, která zahrnovala nominální hodnotu pohledávek spolu s příslušnými úroky, s náklady na soudní vymáhání bez splátek jednotlivých pohledávek. Ukončena byla rovněž komisionářská smlouva o správě těchto pohledávek. Bankovní licence byla odebrána Pragobance dne 24. října 1998 a dne 19. listopadu 1998 byl na majetek Pragobanky vyhlášen konkurz. Společnost Česká finanční přihlásila v rámci konkurzního řízení v roce 1998 svou pohledávku ve výši 4 396 mil. Kč¹⁰¹. Rozdíl mezi celkovou výší bankovních záruk a přihlášených pohledávek vytvořily úroky od 31. července 1998 do 2 prosince 1998¹⁰². Celková hodnota pohledávky pak byla na základě soudního smíru snížena na 784 mil. Kč. (viz poznámka).

¹⁰⁰ Částka pro rok 1997 se liší od výše uvedené o rozdíl mezi cenou pořízení a nominální hodnotou. Bankovní záruky byly vystaveny bankami ve prospěch České finanční na celkovou nominální hodnotu. V účetnictví České finanční jsou tyto pohledávky vedeny v ceně pořízení.

¹⁰¹ Celková výše pohledávky, kterou přihlásila Česká finanční, s.r.o. v rámci konkurzního řízení pak byla ještě dne 15. dubna 2000 aktualizována na částku 4 376 mil. Kč a to v souvislosti s realizací některých pohledávek společnosti.

¹⁰² Dne 11. ledna 1999 byla svolána první schůze konkurzních věřitelů během níž byl zvolen tříčlenný věřitelský výbor, kterému předsedal zástupce České finanční. V průběhu roku 1999 pak došlo k postupnému odprodeji nemovitostí a movitých i nemovitých věcí Pragobanky. V zpracování přihlášek do konkurzního řízení došlo mezi správcem konkurzní podstaty a Českou finanční ke sporu o vlastnictví pohledávek, které byly převedeny Pragobankou ve dvou kolech. Správce konkurzní podstaty zapsal tyto pohledávky do konkurzní podstaty Pragobanky, tedy jako v případě, kdy by vlastníkem těchto pohledávek byla Pragobanka. V návaznosti na to podala Česká finanční žalobu o vyloučení pohledávek ze soupisu konkurzní podstaty Pragobanky. V roce 2000 pak správce konkurzní podstaty popřel pohledávku v plné výši a to pro právní důvod pohledávky. Na tomto základě podala Česká finanční žalobu o určení právního důvodu ve výši 4 376 mil. Kč. Věc byla vyřešena tak, že správce konkurzní podstaty navrhl uzavření soudního smíru tak, že bude uznána pohledávka České finanční ve výši 784 mil. Kč., která vznikla z titulu nároku na kompenzaci realizovaných ztrát z prodeje a správy aktiv a bude po právu ve druhé třídě pohledávek bez nároku na oddělené uspokojení. Společnost Česká finanční tento soudní smír přijala dne 5. září 2000.

Celkové náklady, které v souvislosti s Pragobankou musela Česká finanční nést představují v roce 2000 tedy 4,396 mld. Kč. (celková hodnota odkoupených pohledávek a příslušenství bez výnosu z některých realizací). V rámci konkurzního řízení lze očekávat, že Česká finanční získá výše zmíněných 784 mil. Kč¹⁰³ a dalších případných 85 mil. Kč¹⁰⁴. Celková výše ztráty v souvislosti s Pragobankou bude tedy pro Českou finanční, s.r.o. minimálně ve výši 3 527 mil. Kč.

Universal banka

Další bankou, která byla vyloučena ze Stabilizačního programu byla Universal banka. Universal banka byla z programu vyřazena na základě rozhodnutí ČNB ze dne 23. listopadu 1998. V návaznosti na toto rozhodnutí uplatnila Česká finanční bankovní záruky vystavené v její prospěch Universal bankou (v roce 1998 činila celková výše bankovních záruk 1 261 mil. Kč.). Tato částka se skládala ze stejných položek jako v případě Pragobanky, tedy z nominální hodnoty pohledávek s příslušnými úroky, náklady na soudní vymáhání postoupených pohledávek bez jednotlivých splátek. V případě Universal banky existovala ještě dále pohledávka České finanční z titulu převodů cenných papírů na třetí osoby.

Dne 12. února 1999 byl na Universal banku prohlášen konkurz. V rámci konkurzního řízení přihlásila Česká finanční svou pohledávku v celkové výši 1 406 mil. Kč¹⁰⁵. Komisionářská smlouva, kterou měla společnost Česká finanční uzavřenou s Universal bankou v rámci převzatých aktiv byla ukončena 30. června 1999.

V rámci konkurzního řízení byla však významná část pohledávky České finanční za Universal bankou v celkové výši 1 383 mil. Kč popřena a to na základě právních vad poskytnutých záruk. Dne 3. dubna 2001 se tedy uskutečnilo přezkumné jednání ve věci konkurzního řízení Universal banky. I na tomto soudním jednání byla pohledávka České finanční ve výši 1 383 mil. Kč zcela popřena. Společnost v návaznosti na to podala žalobu o určení existence pohledávky dne 3. července 2001. Dne 2. října 2002 pak byla tato žaloba příslušným soudem zamítnuta. Společnost se odvolala, a o tomto odvolání nebylo do konce roku 2002 rozhodnuto.

¹⁰³ V roce 2001 došlo již k částečnému plnění ve výši 204 mil. Kč.

¹⁰⁴ V roce 2001 podal správce konkurzní podstaty návrh požádat soud o schválení druhého částečného rozvrhu výplat konkurzních věřitelů, kterým by bylo uspokojeno zhruba 11% nominální výše přihlášených pohledávek. Výnos pro Českou finanční by činil zhruba 85 mil. Kč.

¹⁰⁵ Rozdíl mezi bankovní zárukou a pohledávkou v konkurzním řízení tvoří naběhlý úrok.

Foresbank

Účast Foresbank na Stabilizačním programu byla ukončena dne 19. listopadu 1998. V rámci ukončení účasti Foresbank byla uzavřena smlouva o postoupení pohledávek, které byly dříve do České finanční převedeny. Tato smlouva nabyla účinnosti dne 1. ledna 1999. Česká finanční tedy následně převedla cenné papíry a pohledávky, které měla ve svém portfoliu v rámci Stabilizačního programu. Za tyto pohledávky a cenné papíry zaplatila Foresbanka České finanční diskontovanou cenu ve výši 947 mil. Kč. V rámci převodu cenných papírů vznikla společnosti ztráta ve výši 672 mil. Kč, které byly roku 1998 zaúčtovány v rámci opravných položek na cenné papíry. V rámci převedení pohledávek pak České finanční vznikla ztráta ve výši 220 mil. Kč., která byla také zohledněna v rámci opravných položek vytvořených k předmětným aktivům¹⁰⁶. Celková suma, kterou pak Foresbanka České finanční zaplatila byla deponována u Union banky.

Banka Haná (později Moravská spořitelna, divize IPB, a.s.)

Po vstupu Banky Haná do Stabilizačního programu v roce 1997 a převedením pohledávek a cenných papírů v celkové nominální výši 2 814 mil. Kč, došlo v roce 1998 na základě Rámcové smlouvy, Smlouvy o postoupení a Komisionářské smlouvy mezi Českou finanční a Bankou Haná ze dne 28. července 1998 k dalšímu postoupení pohledávek a cenných papírů v celkové hodnotě na dalších 2,64 mld. Kč. Česká finanční z této částky převzala pouze 2,6 mld. Kč. z toho důvodu, že 40 mil. Kč pohledávek bylo vráceno.

Dne 31. prosince 1998 pak byla mezi Českou finanční a Investiční a Poštovní bankou podepsána Smlouva o správě pohledávek a Smlouva o postoupení pohledávek s odloženou účinností. Obě tyto smlouvy se týkaly aktiv převedených na Českou finanční z původní Banky Haná (v průběhu roku přejmenované na Moravskou spořitelnu, divizi IPB, a.s.) v rámci Stabilizačního programu a převedly správu pohledávek na Investiční a Poštovní banky s tím, že vlastníkem zůstala stále Česká finanční. V návaznosti na tyto smlouvy obdržela také Česká finanční dopis od IPB, jímž vyjádřila úmysl odstoupit od Smlouvy o postoupení pohledávek. Česká finanční na to reagovala žalobou IPB pro nenaplnění podmínek umožňujících odstoupení od smlouvy. Tento soudní spor nebyl dosud ukončen¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Ztráty v souvislosti s pohledávkami a cennými papíry vznikají především z rozdílu mezi jejich účetní hodnotou a jejich čistou současnou hodnotou v případě, že by byly zpětně odprodány v r. 2004.

¹⁰⁷ Dne 17. října 2000 došlo ze strany České finanční k podání návrhu na přistoupení dalšího účastníka do řízení na straně žalovaného s ohledem na skutečnost, že mezi IPB a ČSOB došlo k uzavření smlouvy o prodeji podniku. V současnosti soud stále nerozhodl, do jaké míry převzala ČSOB na základě smlouvy o prodeji podniku závazky k České finanční.

Celkové náklady, které v roce 2003 Česká finanční musí nést, jsou tedy minimálně ve výši celkových bankovních záruk, které byly Bankou Haná poskytnuty. Celkové záruky, které byly České finanční poskytnuty, jsou ve výši 5 414 mil. Kč. Minimálně tato pohledávka České finanční vznikla.

eBanka, a.s. (dříve Expandia banka a Zemská banka)

eBanka, jako nástupce Zemské banky, která vstoupila do Stabilizačního programu v roce 1997, plnila cíle tohoto programu až do roku 2001. V prosinci 2001 pak uzavřela Česká finanční s eBankou Dohodu o ukončení stabilizačního programu. eBanka tedy nebyla ze Stabilizačního programu vyřazena na základě rozhodnutí bankovní rady. Na základě této dohody byly domluveny podmínky a cena za jakou budou pohledávky převedené na Českou finanční postoupeny zpět na eBanku. Dne 31. prosince 2001 uhradila eBanka a.s. na účet České finanční postupní cenu ve výši 450,339 mil. Kč a náklady ve výši 1,716 mil. Kč související se správou pohledávek. Aktuální výše bloku pohledávek k datu zpětného postupu činila 509,8 mil. Kč.

Celkové náklady, které tak Česká finanční nesla v souvislosti s eBankou (dřívejší Expandia bankou a Zemskou bankou) tedy představovaly zhruba 59,461 mil. Kč.

Moravia Banka, a.s.

Moravia banka se Stabilizačního programu od roku 1997 účastnila až do září 1999. Dne 2. září 1999 oznámila ČNB České finanční rozhodnutí bankovní rady, které vyřadilo Moravia Banku ze Stabilizačního programu. V návaznosti na toto rozhodnutí Česká finanční uplatnila poskytnuté záruky v souvislosti se smlouvou o postoupení pohledávek z roku 1997. Pohledávka České finanční se skládala z celkové hodnoty převedených pohledávek bez části, kterou se již podařilo realizovat. V souvislosti s vyloučením Moravia banky ze Stabilizačního programu došlo také k vypovězení komisionářské smlouvy o správě pohledávek mezi Moravia bankou a Českou finanční.

Dne 8. prosince 1999 došlo také k prohlášení konkurzu na majetek Moravia banky. V souvislosti s tím přihlásila Česká finanční svou pohledávku ve výši 820 807 tis. Kč do tohoto konkurzního řízení¹⁰⁸ dne 6. ledna 2000. Až do roku 2002 nedošlo z této pohledávky k žádnému plnění a veškerá ztráta plynoucí z této pohledávky je kryta Českou konsolidační agenturou jako celý Stabilizační program. Společnost proto nevytváří žádné opravné položky.

¹⁰⁸ Původní výše bankovní záruky poskytnuté Moravia bance činila 879 875 tis. Kč. Rozdíl mezi těmito dvěma částkami tvoří realizovaná část pohledávek.

9.5.3 Náklady Stabilizačního programu

Celkově lze tedy rozdělit náklady na dva druhy – jednak jsou to celkové prostředky, které byly na jeho financování (resp. na krytí ztrát Českou finanční) poskytnuty Fondem národního majetku na základě smlouvy mezi Fondem národního majetku a Konsolidační bankou o krytí ztrát z tohoto programu. Ty tedy dosáhly celkové výše 17,539 mld. Kč. a ještě je nutné počítat i s dosud nesplacenou půjčkou, která byla poskytnuta České finanční od Konsolidační banky, ve výši zhruba 4,135 mld. Kč. Rok 2002 naznačil, že její splacení pravděpodobně opět ovlivní významnou měrou celkovou ztrátu České finanční a lze ji tedy do celkových nákladů měřených z hlediska nákladů financování připočíst. Celkové náklady lze tedy určit zhruba na 21,674 mld. Kč.

Druhý přístup, který lze v souvislosti se Stabilizačním programem použít pro určení celkových nákladů, jsou pohledávky přihlášené v rámci jednotlivých konkurzních řízení. Celkové přihlášené pohledávky a výnosy z konkurzní podstaty ke konci roku 2002 jsou shrnuty v následující tabulce 37:

TABULKA 37: Pohledávky přihlášené do konkurzních řízení za banky ve Stabilizačním programu

Banka	Celková hodnota pohledávky (mil. Kč.)	Výnosy do roku 2002 (mil. Kč.)	Celkové náklady do roku 2002 (mil. Kč.)
Pragobanka	4 359	204	4 155
Universal banka	1 406	-	1 406
Foresbanka	-	-	892
Banka Haná	5 414	-	5 414
eBanka	-	-	59
Moravia banka	821	-	821
Celkem	12 000	204	12 747

zdroj: Výroční zprávy České finanční (1997 - 2002)

Jak je patrné z tabulky 37 jsou celkové náklady vyplývající z výše pohledávek přihlášených do konkurzních řízení a ze ztrát, které Česká finanční nesla v souvislosti s se zpětným odkupem aktiv, ve výši 12,747 mld. Kč. V rámci vyčíslení transformačních nákladů Českou národní bankou, v souvislosti se Stabilizačním programem k 31. prosinci 1999, se jednalo o částku ve výši 14,7 mld. Kč. Rozdíl vznikne pravděpodobně především rozdílem mezi cenou odkupu a nominální hodnotou jednotlivých pohledávek. V rámci vyčíslení ztráty Českou národní bankou pak také nemohlo dojít k započtení ztráty ze zpětných odkupů u Foresbanky a eBanky.

9.6 Zhodnocení Konsolidačního programu II a Stabilizačního programu

Základním cílem obou programů byla především stabilizace subsektoru malých bank. Tento cíl se nepodařilo splnit. Z celkového subsektoru malých bank zůstaly aktivní pouze banky, které byly převzaty silnější bankou. Po krizi subsektoru malých bank tedy došlo ke koncentraci bankovního sektoru a nadále se zvýšil význam velkých bank.

Konsolidační program byl pak financován ze zdrojů České národní banky, technicky byl prováděn částečně centrální bankou a částečně společností Česká finanční, s.r.o. Stabilizační program byl financován úvěrem od Konsolidační banky a Fondu národního majetku, který pokrýval ztráty České finanční z tohoto programu.

Z hlediska zobrazení Konsolidačního programu II a Stabilizačního programu ve státním rozpočtu se jednalo především o použití mimorozpočtových fondů. Ve státním rozpočtu byly zobrazeny především výplaty záruk nebo potenciální záruky, které stát poskytl. Jednalo se jednak o záruky poskytnuté v souvislosti s Bohemia Bankou ve prospěch ČSOB a AB bankou vydané ve prospěch České spořitelny. V rámci potenciálních záruk pak byla státem vydána záruka ve prospěch České národní banky na pokrytí ztrát z obou programů ve výši 22,5 mld. Kč.

10. Privatizace velkých bank

Forma privatizace bank proběhla v České republice v zásadě dvěma způsoby. První proběhla již na počátku 90. let a jednalo se o kupónovou privatizaci. Stát si ponechal v největších bankách strategický podíl a zbytek byl rozdělen mezi minoritní akcionáře. Pozice státu zajišťovala částečný vliv na činnost banky. To státu umožňovalo používat banky pro financování transformace.

Druhá forma privatizace je strategická. Jako první strategickou privatizaci lze označit prodej Živnostenské banky v roce 1992. Podíl ve výši 40 % byl prodán německé bance Berliner Handels-und-Frankfurter Bank a podíl ve výši 12 % byl prodán International financial corporation. Při strategické privatizaci stát ztratil celkově možnost ovlivňovat řízení banky.

Po prodeji Živnostenské banky, který měl z hlediska corporate governance pozitivní dopady, se dále s privatizací velkých bank nepokračovalo až do roku 1996.

10.1 Státní podíl v bankovním sektoru

Na konci roku 1996 byl stát jako vlastník, příp. spoluvlastník, přítomen v sedmi z celkového počtu 61 bank (celkové číslo zahrnuje i šest stavebních spořitelen, které jsou také zřizovány podle zákona 21/1992 o bankách). Tento stav byl prakticky shodný s tím, který charakterizoval závěr etapy bankovního sektoru na přelomu let 1992 a 1993.

Státní podíl v těchto sedmi bankách představoval v roce 1996 67 % na všech aktivech bankovního sektoru. Podíl státu na nominální výši základního kapitálu všech bank v České republice pak činil 28,6 %. Z hlediska potenciální privatizace byl nejvýznamnější podíl státu v největších 4 bankách. Skupinu velkých bank tvořily v roce 1996 Komerční banka, Česká spořitelna, Investiční a Poštovní banka a Československá obchodní banka. Podíl státu v těchto bankách je znázorněn v následující tabulce 38:

TABULKA 38: Rozdělení státního podílu na jednotlivé banky velké čtyřky (k 30. červnu 1996).

Banka	Základní kapitál banky v nominální hodnotě (mil.Kč)	Podíl státu v nominální hodnotě (mil. Kč)	Tržní hodnota podílu státu (mil. Kč.)	Bilanční suma banky (mil. Kč)
Komerční banka	6 502	4 631	22 000	444 727
Česká spořitelna	7 600	4 522	10 700	349 655
IPB	5 681	2 042	5 100	225 712
ČSOB	5 105	3 318	16 500	197 933

zdroj: Rosa (1999)

Tyto banky vysoce převyšovaly svým významem další subjekty v bankovním sektoru, a to jak podílem na celkových aktivech, tak i podílem na celkových depozitech. Nejvýznamnější v tomto směru byla Česká spořitelna a Investiční a poštovní banka. Rozhodnutí privatizovat státní podíly v těchto bankách padlo v roce 1996. Prodlení, které při privatizačním procesu nastalo lze pravděpodobně připočítat k nechuti vlády přijmou značné fiskální náklady na restrukturalizaci bank v předprivatizačním období a její počáteční averze k velkým zahraničním investorům¹⁰⁹ a také odmítání přiznat si, že kupónová privatizace byla z hlediska správy společností vysoce neúčinná.

10.2 Výhody a nevýhody privatizace velkých bank

Proces privatizace je obvykle vnímám jako na jedné straně prospěšný z hlediska corporate governance, efektivity i konkurence, ale na druhé může přinést významnou změnu ve strategické pozici státu v bankovním sektoru. V tomto případě je pak rozhodnutí o privatizaci i značnou měrou politické.

Výhod, které jsou s privatizací spojené, je hned několik. Především je to efektivnost banky. Soukromým vlastníkem privatizovaných bank se stávají renomované zahraniční banky. Ty přinášejí se svým strategickým vstupem know-how, rozšiřují služby pro klienty, které by se jinak na trh dostávaly pomaleji, sledují čistě ekonomické cíle a jsou odolné vůči politickým tlakům. Vstupem zahraničního strategického investora však dochází také k narušení vztahů s některými preferovanými podniky, které mohou ztratit úvěrové kanály. Změna strategického vlastníka banky může mít tedy i dopad na finanční zdraví některých jiných podniků. Důležitým faktorem, který strategický investor také přináší, je kapitál, který může výrazně pomoci bankám čelit nebonitním aktivům v rámci jejich portfolií. Vstup zahraniční banky má také dopad na corporate governance, neboť vstupující zahraniční banka získává majoritní podíl a může tedy výrazně omezit případné obstrukce minoritních akcionářů

Pravděpodobně nejvýznamnějším dopadem vstupu strategického vlastníka do banky pak je obvyklá změna přístupu k dlužníkům. Zahraniční banky mají obvykle tvrdší přístup, který může vést k odmítání celé řady úvěrů, což může mít zase přeneseně dopad na ekonomiku a podniky. Tento dopad je také daleko významnější v ekonomice, v které je dluh základním zdrojem podnikového financování.

¹⁰⁹ Například při vstupu do IPB Nomura deklarovala, že nemá s bankou strategické zájmy, ale jde jí pouze o krátkodobý výnos z této operace. Negativním příkladem strategického vstupu zahraniční banky může být koneckonců i privatizace Živnostenské banky, která ukázala, že jakmile se banka začne chovat podle standardních tržních měřítek, je úvěrování podniků v transformačním procesu značně omezeno.

10.3 Privatizace a restrukturalizace bank

Před započítáním samotné privatizace je obvyklé, že stát musí určitým způsobem banku určenou k privatizaci restrukturalizovat, aby byla pro strategického investora dostatečně zajímavá a především, aby banka nenesla příliš velká rizika. Vstup strategického investora do významné banky ovlivňuje i jeho výsledky a jeho ceny akcií a proto je třeba, aby převzetí některé z bank bylo z budoucího hlediska pro investora přínosné. Takto je třeba se dívat i na potenciální náklady, které jsou s restrukturalizací jednotlivé banky vynaloženy. Investor vstupuje do banky a je ochoten nést pouze určitou míru rizika, jestliže by pak např. udělení některé formy státní záruky znamenalo přesun přes tuto hranici, je taková záruka jistě potřeba. V souvislosti s privatizací bank je nutné si uvědomit, že každá záruka či oddlužení banky od některých nebonitních aktiv se odrazí na prodejní ceně. Tento přístup je významný i při posuzování celkových nákladů, které s procesem privatizace určité banky souvisí.

Privatizační transakce může být strukturována třemi hlavními způsoby, z nichž každý má jiný dopad na celkovou nákladnost pro stát. V procesu privatizace se používají tři hlavní způsoby pro sterilizaci klasifikovaných aktiv – transakce „as is and where is“, transakce „ring-fencing“ a nebo transakce „carve-out“¹¹⁰. Základní odlišnost těchto transakcí je v míře, v jaké má nový strategický investor kontrolu nad klasifikovanými aktivy v portfoliu původní banky.

10.3.1 Transakce „as is and where is“

Transakce „as is and where is“ je privatizační transakce, která znamená prodej banky tak, jak je, bez jakékoli pomoci státu. V rámci této metody provede kupující banky rozsáhlou due dilligence, aby mohl ohodnotit všechna aktiva o nichž si myslí, že by mohla potenciálně znamenat pro investora riziko ztráty. Kupující se snaží v tomto případě zjistit, zda riziko, které podstupuje, je v rámci hranice, kterou si investor stanoví. Na základě identifikace aktiv, která by mohla pro investora znamenat potenciální ztrátu, pak banka odepíše své rezervy proti těmto možným ztrátám. Je-li po vytvoření rezerv jmění společnosti negativní, stát přispěje dostatečnými prostředky, které kapitál dostanou minimálně na nulovou čistou hodnotu. Kupující pak převezme kontrolu upsáním nového kapitálu. Po ukončení privatizace má pak nový majitel banky možnost maximalizovat hodnotu odepsaných aktiv. Pokud se mu podaří z těchto aktiv získat vyšší hodnotu, než byla jejich nákupní cena, jedná se o nečekaný zisk z transakce.

¹¹⁰ World Bank (2000).

Z pohledu státu má tato struktura své negativní stránky i pozitivní. V případě transakce „as is and where is“ je možné, že nakupující banka zahrne část hodnoty klasifikovaných aktiv do ceny zaplacené za banku. Pro omezení nákladů pro stát je při této transakci především důležité, do jaké míry se podaří správně ohodnotit klasifikovaná aktiva. Pozitivní stránkou této transakce privatizace je, že administrativně je pro stát velmi jednoduchá. Po ohodnocení aktiv se stát nemusí již dále zabývat jejich správou. Jedná se tedy o decentralizované řešení klasifikovaných aktiv. Navíc při této transakci se banka přebírající klasifikovaná aktiva zaměří na jejich řešení a vede to tedy k pozitivní restrukturalizaci v podnikové sféře.

Za negativní stránku tohoto procesu lze označit, že při ohodnocení klasifikovaných pohledávek má kupující banka možnost významně podhodnotit tato aktiva a získat tak dodatečné ekonomické zisky. Potenciální změna institucionálního prostředí po vstupu strategického investora pak může také z klasifikovaných pohledávek přinést dodatečné zisky (např. zlepšení věřitelské pozice ve vztahu k dlužníkovi). Za negativní lze označit i to, že v případě, že některé klasifikované pohledávky nemají očekávaný žádný výnos, může se strategický investor vyhýbat jejich řešení. Za poslední negativní faktor lze označit, že pro ohodnocení klasifikovaných aktiv je potřeba rozsáhlá due diligence, která ovlivňuje a zpomaluje proces privatizace. Náklady na due diligence mohou také odradit ostatní potenciální zájemce, kteří mohou být odrazeni nejistotou, zda se jim vyplatí je nést, jestliže by neměli zajištěno, že jim daná banka bude skutečně prodána.

10.3.2 Transakce „ring-fencing“

Tento druh transakce spočívá v tom, že klasifikovaná aktiva banky zůstanou v účetnictví, ale je na ně vydána státní záruka. Obvykle jsou s již poskytnutou zárukou přidány i opce, které umožní investorovi do státní záruky zahrnout nebo z ní naopak vyjmout některá klasifikovaná aktiva během stanoveného časového období. Kupující banka také obdrží po prodeji smlouvu o správě klasifikovaných aktiv a za jejich administraci stát zaplatí odpovídající poplatky.

Výhodou této struktury je, že strategický investor kupuje banku bez klasifikovaných aktiv a ještě může mít výnosy za správu těchto pohledávek. Správa pohledávek může být pro investora zajímavá i z daňového pohledu. Z pohledu státu je výhodou, že jsou omezeny počáteční výdaje a dále, že stát si zachovává pro sebe jakýkoliv prospěch, který z klasifikovaných aktiv získá.

Negativním faktorem této struktury je, že velmi závisí na struktuře smlouvy o správě aktiv. V případě, že není správně strukturovaná, může být strategický investor motivován k maximálnímu prodlužování doby, po kterou spravuje aktiva bez toho, aby se snažil o jejich konečné řešení.

10.3.3 Transakce „carve-out“

Transakce s vyvedením aktiv je nejpoužívanější technikou v předprivatizačním období pro vyčištění portfolií bank od nebonitních pohledávek. Při této transakci jsou klasifikovaná aktiva převedena na státní instituci za hotovost, vládní obligace nebo kombinace obojího. Strategický investor již tedy kupuje banku, která není zatížena klasifikovanými úvěry, nezabývá se jejich správou a nemá z nich ani žádné výnosy. Při prodeji je také strategickému investorovi případně prodána put opce, která umožňuje prodat státu další aktiva.

Z pohledu strategického investora je tato metoda velmi atraktivní, neboť kupuje od nebonitních aktiv očištěnou banku a nemusí na jejich řešení vynakládat vůbec žádné prostředky. Všechny prostředky se tak mohou zaměřit na rozvoj nové banky. Z hlediska vyčíslení celkových nákladů spojených s privatizací se jedná o velmi transparentní řešení, neboť je spojeno výhradně s převodem aktiv, nad kterými má kontrolu stát. Pro stát může být také výhodou, že vyvedení úvěrů je proveden mimo samotný proces privatizace a není tedy brán v potaz v průběhu jednání o privatizačních výnosech.

Na druhou stranu, v souvislosti s transparentností celé operace, jsou náklady přesně stanovené a přiznané ještě před samotnou transakcí. To je z politického hlediska jasná nevýhoda při privatizačním procesu. Důležitou podmínkou pro zajištění maximálních výnosů z převedených klasifikovaných aktiv je také podstatné, aby byla dostatečně kapacitně zajištěna instituce na kterou byla aktiva převedena. Klasifikovaná aktiva mohou rychle ztratit svoji hodnotu, což by mohlo významně zvýšit nákladnost transakce. Posledním nebezpečím, které může nastat při poskytnutí put opce státem, jsou nedostatečně strukturována práva s touto put opcí spojená.

10.4 *Strategická privatizace bank v letech 1998 - 2003*

Strategická privatizace bank proběhla v České republice u čtyř největších bankovních domů – Investiční a Poštovní banky, České spořitelny, ČSOB a Komerční banky. V souvislosti se strategickou privatizací je z hlediska fiskálních nákladů státu podstatná přípravná předprivatizační fáze, ve které byly banky očištěny od klasifikovaných úvěrů, případně stát vydal v jejich prospěch garance za úvěry. Strategická privatizace přináší nejen fiskální náklady, ale je také zdrojem nejvýznamnějších příjmů v rámci konsolidace

bankovního sektoru. Celková úroveň nákladů, které byly vynaloženy při privatizaci výše zmíněných bank, souvisí ve velké míře na formě privatizace, která byla zvolena. Transakce „as is and where is“ nemá významné fiskální dopady, naopak transakce „ring-fencing“ a „carve-out“ znamená velké výdaje státu. V České republice byly při privatizaci bank použity všechny tyto varianty, případně některá jejich kombinace.

Původní privatizace českých bank proběhla jako součást kupónové privatizace. Kupónová privatizace pěti státem vlastněných bank (Komerční banka, Živnostenská banka, Česká spořitelna, Investiční a poštovní banka a ČSOB) nevyústila ovšem v převod státního vlastnictví těchto bank do soukromého sektoru. Stát během kupónové privatizace zachoval svou strategickou pozici v těchto bankách. První státem vlastněnou bankou, nad kterou získal plnou kontrolu soukromý sektor, byla v roce 1992 Živnostenská banka, kterou odkoupila Berliner Handels und Frankfurter Bank a International Finance Corporation. Do pokračování privatizace Investiční a poštovní banky v roce 1996 si ovšem stát zachovával nad čtyřmi největšími bankami kontrolu, která byla vnímána jako důležitý nástroj pro financování podnikového sektoru a pro zajištění podpory transformace ekonomiky.

Podrobným popisem privatizačního procesu v České republice se zabývá hned několik prací – Bauer (2000), Rosa (1999) a Kafková (2003). Jednou z nejdůležitějších otázek samotné privatizace jsou její fiskální dopady. Z hlediska fiskálních nákladů byla stěžejní transformační institucí v privatizačním procesu Konsolidační banka, která odkupovala problémové úvěry. Fiskální náklady tedy budou určeny z pohledu této instituce v jednotlivých letech.

10.4.1 Konsolidační banka v roce 1998

Privatizační proces byl v plné míře zahájen až v roce 1998. V tomto roce dochází k dokončení privatizace Investiční a poštovní banky z roku 1996 a dále je v rámci přípravy na strategickou privatizaci částečně očištěna Česká spořitelna.

Pro strategickou privatizaci Investiční a poštovní banky v roce 1998 byla použita transakce „as is and where is“. Volba privatizační transakce souvisela s velikostí státního podílu v Investiční a Poštovní bance, který byl vůbec nejmenší ze všech privatizovaných bank. Stát se v tomto případě tedy významně nepodílel na očištění banky, protože nedošlo k prodeji kontroly nad IPB, ale pouze k posílení již existující vlastnické pozice investora¹¹¹.

¹¹¹ Významný podíl Investiční a Poštovní banky ovládal investor (japonská Nomura) již prostřednictvím firmy Nutshell. V rámci posilování své pozice v Investiční a Poštovní bance se Nomura chtěla díky možnému zvýšení základního kapitálu banky dostat i do pozice, že by odkoupit státní podíl nepotřebovala. Zvýšení základního kapitálu banky bylo ovšem zablokováno státem.

Na druhou stranu zvolená privatizační strategie se odrazila i v celkové ceně za kterou byl podíl státu prodán. Stát prodal neočištěnou banku za pouhé 3,031 mld. Kč s příslibem investora, že dojde ke kapitálovému posílení banky a bance bude poskytnut podřízený dluh zhruba ve výši dvanácti miliard Kč.

V souvislosti s privatizací Investiční a Poštovní banky byly na Konsolidační banku převedeny pouze úvěry na bytovou výstavbu. Toto očištění Investiční a Poštovní banky od úvěrů na bytovou výstavbu bylo bráno především jako odlehčení od úvěrové zátěže, která vznikla v předtransformačním období.

Odkoupení úvěrů na družstevní bytovou výstavbu proběhlo na základě usnesení vlády České republiky č. 206 ze dne 23. března 1998. Konsolidační banka převzala na základě tohoto usnesení dne 1.4.1998 od Investiční a Poštovní banky úvěry v celkové výši 16,1 mld. Kč. Do Konsolidační banky tak bylo převedeno celkem 22 079 úvěrů poskytnutých celkem 530 bytovým družstvům. K 31. prosinci 1998 činil stav těchto úvěrů 15 mld. Kč, tzn. že bytovými družstvy bylo pololetními anuitními splátkami uhrazeno 1,1 mld. Kč. Správu těchto úvěrů pro Investiční a Poštovní banku vykonávala Konsolidační banka na základě mandátní smlouvy. Do konce roku 1999 pak již byly splaceny úvěry v celkové výši 2,4 mld. Kč.

Vysoká návratnost úvěrů na bytovou výstavbu byla způsobena především poskytnutými podmínkami. Pro banku znamenaly tyto úvěry nižší než tržní úrok a tedy úvěrovou zátěž. Na druhou stranu pro bytová družstva byly tyto úvěry poskytnuty za takových podmínek, které byly mnohem výhodnější než tržní. Případné nesplácení takového úvěru by pro tyto družstva mohlo znamenat jeho restrukturalizaci, tedy výrazné zhoršení podmínek. Splácení těchto úvěrů tedy probíhalo bez větších problémů.

V České spořitelně proti Investiční a Poštovní bance byla použita privatizační transakce „carve-out“. Cílem bylo především špatnou hospodářskou situaci České spořitelny a dále učinit ji atraktivnější pro potenciální investory. Na základě usnesení vlády ČR č. 834 ze dne 9. prosince 1998 odkoupila Konsolidační banka v prosinci vládou vybrané klasifikované pohledávky České spořitelny za podnikatelskými subjekty v celkovém nominálním objemu 10,4 mld. Kč. Celková cena za kterou Konsolidační banka pohledávky od České spořitelny odkoupila byla 6,9 mld. Kč. V rámci výše uvedeného usnesení došlo také ke kapitálovému posílení České spořitelny. Pokud by nedošlo k schválení této pomoci České spořitelně, neměla by banka šanci udržet kapitálovou přiměřenost nad 8% hranicí a pohybovala by se zhruba na úrovni 4,4 %. Pokud by se tak stalo, musela by Česká národní banka zahájit se spořitelnou správní řízení, v němž by jí byla nucena uplatnit opatření k nápravě a případně

uložit sankce. Tyto kroky jsou umožněny centrální bance v případě, že kapitálová přiměřenost klesne pod dvě třetiny 8% hranice.

Dne 18. prosince 1998 dále podepsala Konsolidační banka smlouvu s Českou spořitelnou o poskytnutí dlouhodobého podřízeného dluhu ve výši 5,5 mld. Kč. se splatností 10 let. Cílem podřízeného dluhu bylo především posílení kapitálu České spořitelny v souladu s opatřením České národní banky o kapitálové přiměřenosti bank. Finanční prostředky pro poskytnutí tohoto dluhu získala Konsolidační banka ze střednědobého úvěru poskytnutého ABN AMRO Bank, N.V., Erste Bank Sparkassen (CR), a.s. a ING Barings. Uvedeným podřízeným dluhem byla vyčerpána možnost České spořitelny posilovat kapitál (TIER 2) tímto způsobem, který je použitelný pouze do výše 50% vlastního kapitálu banky (TIER 2).

Rozdíly v celkové kapitálové přiměřenosti České spořitelny s provedením výše zmíněných opatření a bez nich je uveden v následující tabulce 39:

TABULKA 39: Varianty výše kapitálové přiměřenosti České spořitelny (mil. Kč.)

	31.12.1997	31.12.1998 bez opatření	31.12.1998 s opatřeními
vlastní kapitál	18 370	19 395	19 395
odečitatelné položky (ztráta a nehmotná aktiva)	-771	-11 700	-8 200
vlastní kapitál celkem (TIER 1)	17 599	7 695	11 195
dodatkový kapitál celkem (TIER 2)	2714	2 625	7 431
kapitálová přiměřenost v %	8,97	4,39	8,3

zdroj: Rosa (1999)

Nezajištěná rizika byla u České spořitelny a Konsolidační banky rozdělena 1:1 a případné ztráty, spojené s poskytnutím podřízeného dluhu a náklady a ztráty spojené s převzetím klasifikovaných úvěrů, budou uhrazeny Konsolidační bance ze státního rozpočtu.

V roce 1998 také došlo ke zvyšování základního jmění České spořitelny Fondem národního majetku, které dosáhlo 4,5 mld. Kč.

Z hlediska fiskálních dopadů konsolidace bankovního sektoru nastaly v roce 1998 pro Konsolidační banku ještě dvě významné události. Vláda České republiky usnesením č. 27 ze dne 14. ledna 1998 odsouhlasila úhradu ztráty Konsolidační banky za rok 1996 ve výši 5,059 mld. Kč a dále vláda svým usnesením č. 835 ze dne 9. prosince 1998 rozhodla o úhradě ztráty Konsolidační banky za rok 1997 ve výši 10,4 mld. Kč. Došlo tedy k prvnímu uplatnění garance, kterou stát poskytl Konsolidační bance na případné ztráty z finančních operací. Částečně byly tedy fiskální náklady v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru zobrazeny přímo do státního rozpočtu.

10.4.2 Konsolidační banka v roce 1999

V roce 1999 byla tedy, v souvislosti s dalším kolem přípravy na privatizaci České spořitelny a se započatou privatizací Komerční banky převedena, do Konsolidační banky další aktiva v celkové hodnotě 56,4 mld.

Česká spořitelna

Převod pohledávek v druhém kole přípravy na privatizaci České spořitelny byl uskutečněn na základě usnesení vlády č. 1178/1999. V rámci tohoto usnesení bylo rozhodnuto o převodu problematických pohledávek v nominální hodnotě 33,3 mld. Kč. Celková částka, kterou Konsolidační banka za převedené pohledávky zaplatila, dosáhla 20 mld. Kč. Po přecenění převedených pohledávek však Konsolidační banka vykázala ztrátu z této operace ve výši 16,1 mld. Kč.

Komerční banka

Struktura privatizace Komerční banky byla dána především jejími problémy s klasifikovanými aktivy. Již v roce 1998 dali privatizační poradci jasně najevo, že vzhledem k výsledkům banky (k 31. červenci 1998 ohlásila Komerční banka ztrátu 9,5 mld. Kč. za první pololetí roku 1998, v důsledku vysoké tvorby opravných položek a rezerv vyžadovaných v rámci opatření ČNB) bude moci být Komerční banka prodána pouze zcela očištěná, nebo bude vyžadovat pouze rozsáhlé garance státu.

Převod pohledávek z Komerční banky v roce 1999 pak proběhl na základě usnesení vlády č. 820/99, na jehož základě byly do Konsolidační banky převedeny problematické pohledávky v nominální výši 23,1 mld. Kč. za cenu 13,6 mld. Kč. Transakce převedení těchto pohledávek proběhla dne 31. srpna 1999. Tento krok měl výrazně pozitivní dopad na hospodářský výsledek Komerční banky.

Stejně jako Česká spořitelna se i Komerční banka dostala v roce 1999 do problémů kvůli své kapitálové situaci. A stejně jako v případě České spořitelny bylo rozhodnuto o navýšení základního jmění Komerční banky. Fond národního majetku se tohoto navýšení účastnil v celkové výši 6,8 mld. Kč.

Celkově tedy stát zaplatil za odkup pohledávek České spořitelny a Komerční banky 33,6 mld. Kč. Tím došlo k další koncentraci problémových aktiv, přičemž ke konci roku 1999 představoval spravovaný objem zhruba 15% HDP České republiky. Výše převedených úvěrů velmi výrazně ovlivnila hospodaření Konsolidační banky v roce 1999. Ztráta Konsolidační banky za rok 1999 dosáhla 36 mld. Kč a pramenila především z nutnosti tvorby opravných

položek k převedeným úvěrům v souvislosti s příslušnými opatřeními ČNB pro krytí budoucích ztrát.

ČSOB

Rok 1999 byl z hlediska privatizačního procesu významným také pro ČSOB. Tato banka však, po odstranění zátěže nebonitních aktiv v roce 1993, již neobdržela žádnou další pomoc na úhradu ztrát vzniklých chybami při úvěrování podniků. Ve finále se při privatizaci této banky střetly dvě banky – německo-americká Deutsche bank a belgická KBC. Nakonec KBC překvapila výší své nabídky a zaplatily celkem 40,047 mld. Kč. Ministerstvo financí České republiky, které bylo největším akcionářem tak získalo 23,8 mld. Kč a ČNB 16,2 mld. Kč.

Za jediný potenciální fiskální náklad, který je nutné započíst v rámci privatizace ČSOB, je poskytnutá státní záruka na 90% nesplácené pohledávky Československé obchodní banky vůči Slovenské inkasní¹¹². K 31. prosinci 1999 tvořila pohledávka za Slovenskou inkasní 17 535 mil. Kč. V roce 2000 pak vzrostla výše této poskytnuté garance díky jejímu zvýšení až na 19 258 mil. Kč. V roce 2001 pak výše záruky již byla 20 223 mil. Kč. a konečně k 31. prosinci 2002 a stejně tak v roce 2003 byla tato záruka ve výši 21 331 mil. Kč. Pravděpodobnost splacení pohledávky za Slovenskou inkasní je díky mezinárodnímu arbitrážnímu řízení vysoce pravděpodobná¹¹³, a proto nelze tuto poskytnutou záruku považovat za jednoznačný fiskální náklad.

10.4.3 Konsolidační banka v roce 2000

V roce 2000 dochází v historii Konsolidační banky k významným změnám. Konsolidační banka byla transformována do specializované instituce zaměřené na správu a řešení špatných a problémových aktiv. V roce 2000 dochází k vytvoření Finanční skupiny Konsolidační banky jež zahrnuje následující společnosti – Konpo, s.r.o., Prisko, a.s., Revitalizační agentura, a.s., Sanakon, s.r.o. a Českou finanční, s.r.o. (odkoupené od České národní banky). Účelem společnosti Konpo byla a je minimalizace negativního dopadu do výdajů státu, vyplývající z privatizačního procesu Komerční banky, a.s. v návaznosti na odkoupení 60 mld. Kč nebonitních pohledávek (viz dále). Po převzetí pohledávek z Komerční banky, a.s. spočívala činnost společnosti především ve správě pohledávek, jejich restrukturalizaci a případné realizaci. Společnost Prisko byla zaměřena na řešení vlastnických vztahů (práv třetích osob a restituentů) k nemovitému majetku, který byl vložen českou

¹¹² Vznik pohledávky za Slovenskou inkasní je podrobně popsán v kapitole 7.1.4

stranou do privatizované společnosti Škoda Auto. Revitalizační agentura byla pak zaměřena především na restrukturalizaci podnikového sektoru, ale v průběhu roku 2000 již docházelo k postupnému omezování její činnosti. Společnost SANAKON byla původně založena za účelem řešení problematických aktiv Komerční banky, ale vzhledem k zvolenému institucionálnímu řešení prostřednictvím společnosti Konpo byla společnost postupně zlikvidována. Činnost České finanční byla podrobně popsána v druhé části práce a jedinou změnou bylo její převedení do Finanční skupiny Konsolidační banky. Převedení České finanční z České národní banky na Konsolidační banku proběhlo v rámci restrukturalizace a konsolidace transformačních institucí, na základě usnesení č. 529/2000 ze dne 31. května 2000. Operace byla provedena dne 30. června 2000 a úhrada Konsolidační banky za podíl v České finanční představovala 1 Kč.

Komerční banka

V roce 2000 došlo významným způsobem k posunu v rámci přípravy privatizace Komerční banky v souvislosti se společností Konpo (viz výše). Konsolidační banka a Komerční banka uzavřely dne 29.2.2000 Rámcovou smlouvu k zajištění podmínek restrukturalizace aktiv Komerční banky, a.s. Rámcová smlouva se týkala převodu všech pohledávek klasifikovaných jako pochybné nebo ztrátové, jejichž celková nominální hodnota měla činit nejvýše 60 mld. Kč, a které měly být převedeny nejvýše za 36 mld. Kč. a to do 30.dubna 2000. Fyzické přebírání pohledávek v rámci této smlouvy bylo ukončeno dne 19.5.2000. Celkem bylo v rámci této druhé fáze předprivatizační restrukturalizace převzato 5 062 úvěrových pohledávek, které se týkaly 1 638 dlužníků v celkovém objemu 57,7 mld. Kč. Převedené pohledávky z cenných papírů pak byly v celkové hodnotě 2,1 mld. Kč. Celková cena, která byla za pohledávky zaplácena dosáhla 35,5 mld. Kč.

V rámci správy aktiv používala společnost Konpo několik druhů realizace pohledávek. V roce 2000 celkem společnost Konpo projednala 17,8 % obchodních případů z celkového objemu převzaté nominální hodnoty nebonitních pohledávek. Z těchto projednaných obchodních případů bylo rozhodnuto v 45,9 % o postoupení pohledávky, v 10,5 % o přistoupení k restrukturalizaci, v 1,4 % o realizaci zástav, v 4,7 % o podání návrhu na konkurz, v 12,6% o podání žaloby a úhrady soudních poplatků a v 24,9% o dalších alternativních metodách řešení pohledávek. Celkové inkaso z pohledávek společnosti Konpo, s.r.o. v letech 2001 a 2002 je dále shrnuto v tabulce 43.

¹¹³ Výroční zpráva ČSOB (2003).

Obecně je výtěžnost aktiv ve finančních výkazech společnosti Konpo, s.r.o. odhadována pro rok 2003 zhruba na 20%. Tato výtěžnost je určena v tomto roce jednak na

TABULKA 40: Inkaso společnosti Konpo, s.r.o. v roce 2001 a 2002 (tis. Kč.)

Položka inkasa	2001	2002
Splátky jistin, restrukturalizace pohledávek	217 318	162 826
Objem ostatních splátek pohledávek	124 058	110 186
Úhrada vyměřených úroků	148 179	107 441
Prodej pohledávek	1 178 671	771 595
Prodej zástav formou nedobrovolné dražby	8 700	16 707
Realizace zástav složením ceny zástavy	21 946	46 585
Výtěžek z konkurzů	585 172	758 736
Výnosy z odepsaných pohledávek	0	141 502
Inkaso celkem	2 284 044	2 115 578

zdroj: Výroční zpráva - Konpo, s.r.o. (2002)

základě řešení pohledávek právní cestou, na základě výnosů z postoupení pohledávek a i v rámci jednotlivých blokových prodejů. S tímto odhadem je tedy dále počítáno i v rámci určení celkových nákladů.

V roce 2000 byla také v souvislosti s přípravou Komerční banky na privatizaci uzavřena smlouva o garanci právě mezi Konsolidační bankou a Komerční bankou. Smlouva byla uzavřena dne 29. prosince 2000 na základě usnesení vlády České republiky č. 1334 ze dne 18. prosince 2000. Konsolidační banka Praha se touto Smlouvou o garanci zavázala poskytnout záruku za další riziková aktiva Komerční banky v celkové hodnotě 20 mld. Kč. Garance Konsolidační banky mohla být použita pouze pro klasifikovaná aktiva podle metodologie ČNB, tedy pohledávky nestandardní, pochybné nebo ztrátové, které byly identifikovány auditorem banky k 31. prosinci 2000. Celková výše těchto pohledávek byla k 30. září 2001 27,9 mld. Kč.

Česká spořitelna

Rok 2000 byl z hlediska fiskálních dopadů důležitý nejen díky Komerční bance, ale také kvůli České spořitelně.

Poté, co vláda zvážila nabídky Erste Bank a IPB z hlediska ceny a strategických záměrů, bylo usnesením vlády č. 144/2000 rozhodnuto o prodeji České spořitelny rakouské bance dne 2. února 2000. Prodej 52,07% státního podílu vynesl státu celkem 19,381 mld. Kč. V souvislosti s prodejem České spořitelny byla dále ve vládním usnesení stanovena povinnost Konsolidační banky uzavřít s Českou spořitelnou a její dceřinou společností CORFINA, a.s. smlouvu o restrukturalizaci a ručení, týkající se převzetí úvěrových rizik klasifikovaných aktiv. Tato smlouva byla uzavřena dne 1. března 2000 a na jejím základě byla Konsolidační

banka povinna odkoupit od České spořitelny předem vybraná aktiva. Současně pak Konsolidační banka také ručila za tyto vybrané položky aktivy České spořitelny. Tato smlouva měla mít ještě budoucí fiskální dopady spojené se strategickou privatizací České spořitelny.

ČSOB (převzetí Investiční a Poštovní banky)

V roce 2000 pak byly, v souvislosti s vyhlášením nucené správy v Investiční a Poštovní bance¹¹⁴ a jejím převzetím ČSOB, podepsány tři základní dokumenty. Za prvé to byla státní záruka uzavřená mezi Ministerstvem financí a ČSOB. Na základě této smlouvy připravil, auditor stanovený ČSOB, výkaz čisté hodnoty aktiv Investiční a Poštovní banky k 19. červnu 2000. Tento výkaz čisté hodnoty aktiv byl poté prověřen auditorem jmenovaným Ministerstvem financí, který navrhl určité změny k tomuto výkazu. Na základě těchto připomínek pak byl vytvořen konečný výkaz čisté hodnoty aktiv. Ministerstvo financí se poté zaručilo, že zaplatí ČSOB v hotovosti částku, která se rovnala absolutní hodnotě konečné čisté hodnoty aktiv. Ve smlouvě bylo dále stanoveno, že ČSOB má právo prodat Konsolidační bance jakékoliv aktivum z portfolia Investiční a Poštovní banky, a případně že Ministerstvo financí může pomocí Konsolidační banky i jakékoliv aktivum ČSOB odkoupit.

Druhou stěžejní smlouvou uzavřenou mezi Investiční a Poštovní bankou, zastoupenou jejím nuceným správcem a ČSOB, byla smlouva o prodeji podniku. Na jejím základě byla na ČSOB převedena všechna vlastnická práva v souvislosti s majetkem Investiční a Poštovní banky.

Třetí smlouvou, která byla v souvislosti s prodejem Investiční a Poštovní banky ČSOB uzavřena, byl slib odškodnění mezi Českou národní bankou a ČSOB. V rámci tohoto slibu se Česká národní banka zavázala po dobu šesti měsíců od podpisu smlouvy dne 19. června 2000 poskytnout ČSOB úvěrovou linku na jakoukoliv částku, kterou bude muset banka vynaložit v souvislosti s platebními závazky Investiční a Poštovní banky. Česká národní banka se dále zavázala, že uhradí ČSOB jakékoliv náklady, které jí vznikly se závazky Investiční a Poštovní banky, které nebyly zobrazeny v účetních záznamech banky a nemohly být tedy zobrazeny ani ve výkazu čisté hodnoty aktiv. Česká národní banka se dále zavázala, že ČSOB uhradí škodu, která jí vznikne v souvislosti s aktivy vykázanými v účetní rozvaze, která však nejsou fyzicky k dohledání. Doba, po kterou mohla podle této smlouvy ČSOB svůj nárok uplatnit, byla stanovena na dva roky od stanovení konečného výkazu čisté hodnoty aktiv. Podmínkou pro uplatnění nároku banky bylo, že banka skutečně závazky uhradila a vznikla jí tedy tímto

¹¹⁴ pro podrobné popsání okolností vyhlášení nucené správy v Investiční a Poštovní bance – viz Kudrna (2002)

škoda. Česká národní banka se dále zavázala, že uhradí ČSOB také škody, které jí vznikly kvůli změně vlastnické struktury a náklady, které vznikly ČSOB se změnou ve vedení podniku, a to po dobu do tří let od uzavření smlouvy o odškodnění.

ČSOB se na druhou stranu v této smlouvě zavázala vrátit České národní bance jakékoliv peněžní prostředky, které jí na základě Smlouvy o odškodnění Česká národní banka poskytla na pohledávky, u kterých se ČSOB podařilo uplatnit svůj nárok a dále se ČSOB zavázala převést na Českou národní banku všechna aktiva, která převzala spolu s podnikem, ale tato aktiva nebyla zahrnuta do konečného výkazu čisté hodnoty aktiv.

Česká národní banka navíc dne 16. června 2000 vydala záruku za vklady věřitelů IPB (dále je „Záruka za vklady“), která pokrývala všechny závazky, které vyplývaly z vkladů přijatých IPB a z dluhopisů vydaných IPB včetně časově rozlišených úroků k 16. červnu 2000. Závazky se stanovenou splatností byly zaručeny ke dni splatnosti a závazky, které neměly stanovený den splatnosti, byly zaručeny na dobu do uplynutí 12 měsíců po ukončení nucené správy IPB.

V průběhu roku 2000 měla ČNB tuto záruku za vklady evidovanou v podrozvaze ve výši vkladů přijatých IPB a dluhopisů vydaných IPB, včetně časově rozlišených úroků k 16. červnu 2000, a to v celkové částce 218 923 mil. Kč. K 31. prosinci 2000 byl pak zůstatek záruky za vklady v podrozvaze ČNB aktualizován na hodnotu 54 200 milionů Kč na základě kvalifikovaného odhadu provedeného ČSOB.

Další smlouvou, která byla v souvislosti se Slibem odškodnění vydána, byla záruka Ministerstva financí České republiky ve prospěch České národní banky na pokrytí všech ztrát, které České národní bance z výše uvedeného smlouvy o odškodnění vzniknou.

ČSOB uvedla a vyčíslila k 31. prosinci 2000 jednotlivé případy, které potenciálně pokrývá Slib odškodnění. Jelikož se jednalo o případy, na které se vztahuje i přijatá státní záruka od Ministerstva financí, ČNB zaúčtovala do podrozvahy k 31. prosinci 2000 vydanou záruku a související přijatou záruku ve stejné výši podle jednotlivých případů. K 31. prosinci 2000 byly jednotlivé případy, pro které bylo možné uplatnit Slib odškodnění, ve výši 7 945 milionů Kč. Vývoj možných plnění a skutečných plnění na základě Smlouvy o odškodnění až do roku 2003 je pak shrnut v následující tabulce 41:

TABULKA 41: Vývoj možných a skutečných plnění ČNB ČSOB v letech 2000 - 2003 (mil. Kč.)

	2000	2001	2002	2003
Celková výše možných plnění ze Smlouvy o odškodnění	7 945	39 362	157 227	157 215
Výše záloh vyplacených ČSOB	0	478	2 773	2 785
Výše zálohy na plnění ze Státní záruky	0	0	0	0
Nečerpaná výše přijaté Státní záruky	7 945	39 840	160 000	158 000

zdroj: Roční zpráva o hospodaření ČNB (1999 - 2003)

Poslední smlouvou, která byla v souvislosti s převzetím Investiční a Poštovní banky uzavřena, je Prohlášení o kompenzaci záruky. V této smlouvě se stanovila úroveň čisté úhrady, kterou měla ČSOB zaplatit za poskytnutí státní záruky prostřednictvím Ministerstva financí. Výše této čisté úhrady byla stanovena ve výši rizikově vážených aktiv, které si ČSOB rozhodla ponechat v portfoliu.

Na základě výše zmíněných smluv lze říci, že IPB byl v podstatě koupen státem. Na základě poskytnutých záruk převzal stát veškerá rizika vyplývající z prodeje IPB ČSOB. Přestože je ČSOB de iure vlastníkem IPB, lze říci že do vyčíslení konečné čisté hodnoty aktiv je pouze správcem majetku IPB. To vyplývá jednak ze záruky poskytnuté státem na uhrazení případné záporné hodnoty podniku, ale i z možnosti ČSOB převést do Konsolidační banky jakákoliv aktiva z IPB za jejich účetní hodnotu. Z dané struktury transakce vyplývá, že ČSOB není motivována na výnosnosti aktiv z převedených úvěrů, neboť může jejich uhrazení žádat na státu. To tedy znamená, že i výsledná struktura transakce bude mít významné fiskální dopady na státní rozpočet.

Možnost prodeje určitých aktiv při privatizační transakci není ovšem záležitostí pouze Investiční a Poštovní banky. Podobná put opce byla, jak bylo výše popsáno, poskytnuta i investorům v případě Komerční banky a České spořitelny. V těchto případech byla ovšem limitována pouze na výběr určitých nejproblematictějších aktiv. Fiskální dopady takovéto struktury byly tedy omezené. V případě Investiční a Poštovní banky ovšem, vzhledem k nedostatku času nebylo možné vytvořit put opci této struktury .

Ještě v roce 2000 došlo k převedení prvních 3 mld. Kč. aktiv z ČSOB do České konsolidační agentury na základě poskytnuté specifické opce v rámci Smlouvy o poskytnutí státní garance. Fiskální náklady spojené s převzetím Investiční a Poštovní banky ČSOB vynaložené transformačními institucemi se však plně projeví až v roce 2001. V roce 2001 byly podepsány mezi Českou konsolidační agenturou, Ministerstvem financí a ČSOB další smlouvy, které specifikovaly aktiva, která budou převedena na Českou konsolidační agenturu.

10.4.4 Česká konsolidační agentura v letech 2001 až 2003

Česká spořitelna

V roce 2001 musel stát (resp. Česká konsolidační agentura) nést další náklady v souvislosti s Českou spořitelnou. Jak již bylo uvedeno výše Česká konsolidační agentura garantovala při privatizaci České spořitelny do rukou rakouské Erste bank čistou hodnotu některých identifikovaných položek podle stavu zachyceného v účetnictví k 31. prosinci 1999. Podle této smlouvy měla spořitelna právo prodat, resp. ČKA závazek odkoupit vyčleněné

položky za předem dohodnutou realizační cenu, která se rovnala čisté účetní hodnotě, a to v souhrnných částkách nepřesahujících stanovené roční limity. Naopak ČKA měla možnost, po předchozím souhlasu spořitelny, odkoupit vyčleněné položky rovněž za předem dohodnutou realizační cenu do výše uvedených ročních limitů. Smlouva také umožňovala spořitelně nebo ČKA uplatnit v roce 2002 jednorázově nárok na odprodej/odkup všech vyčleněných položek, u nichž nebyla předtím uplatněna opce.

V roce 2001 pokračoval podle této smlouvy proces reklasifikace pohledávek, které byly jejím předmětem. V návaznosti na vymáhání pohledávek došlo v průběhu roku 2001 ke snížení aktiv, která jsou předmětem smlouvy, o 2,8 mld. Kč.

K 30. červnu 2001 dokončila Česká spořitelna reklasifikaci korporátních úvěrů, které byly v rámci klasifikace k 31. prosinci 2000 zařazeny do kategorie ČNB 1 nebo 2 a měly být klasifikovány jako ČNB 3, 4 nebo 5. Tedy do kategorií úvěrů, které mohly být v rámci výše zmíněné smlouvy přesunuty do České konsolidační agentury. V důsledku tohoto procesu došlo tedy k dodatečnému zařazení aktiv v objemu 7,1 mld. Kč. mezi položky zajištěné smlouvou.

V roce 2001 došlo tedy k prvnímu převodu aktiv zajištěných uvedenou smlouvou ze spořitelny na Českou konsolidační agenturu v rámci realizace put opce. Převod proběhl dne 30. června 2001 a jednalo se o převod pohledávek v celkové výši 7 905,5 mil. Kč. Kupní cena za postoupení pak činila 4 670,5 mil. Kč. Současně bylo v roce 2001 vyjmuta z poskytnuté záruky České spořitelně 1,8 mld. Kč., které představovaly pohledávky za dlužníky, u nichž došlo k pozitivním změnám v jejich finanční situaci.

Celková zajištěná hodnota aktiv, které spadaly podle uzavřené smlouvy pod záruku České konsolidační agentury k 31. prosinci 2001, představovala 10 435 mil. Kč. (v roce 2000: 11 970 mil. Kč.).

V tabulce 42 je dále uveden vývoj portfolia pohledávek, které byly převedeny na ČKA v roce 2002. V průběhu roku 2002 bylo rozhodnuto o vyjmutí z portfolia u klientů, kteří měli reálnou perspektivu dalšího ekonomického rozvoje. K 30. červnu 2002 pak byly v rámci všeobecné put opce na ČKA převedeny pohledávky uvedené ve sloupci 3. Celkem bylo převedeno 649 pohledávek v nominální hodnotě 6 571 mil. Kč. za cenu 4 111 mil. Kč. Z pohledávek zařazených v seznamu vyčleněných položek účinného ke dni 30. června 2002 nebylo možno z důvodů právních překážek postoupit pohledávky zajištěné ručením Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu, a.s., u nichž by postoupením pohledávky zaniklo ručení, a dále pohledávky ze syndikovaných úvěrů, kde byl k postoupení

nutný souhlas ostatních smluvních stran. Sloupec 5 v tabulce 45 pak uvádí zbývající zůstatek portfolia pohledávek, které mohou být potenciálně převedeny na ČKA k 31. prosinci 2002.

TABULKA 42: Vývoj portfolia ČS pro převedení do ČKA v roce 2002 (mil. Kč.)

Druh pohledávek	Stav k 31.12. 2001	Vyjmuté finanční položky	Put opce k 30. 6. 2002	Splátky úvěrů v roce 2002	Stav k 31. 12. 2002
Úvěry v Kč	9 594	2 004	5 251	716	1 623
Úvěry v cizí měně	1 249	800	320	129	-
Dluhopisy	1 331	331	1 000	-	-
Celkem skupina I	12 174	3 135	6 571	845	1 623
Kontokorentní úvěry	801	173	-	299	329
Celkem skupina II	801	173	-	299	329
Celkem	12 975	3 308	6 571	1 144	1 952

zdroj: Výroční zpráva ČS (2003)

V průběhu roku 2003 pak došlo ke snížení zbylého objemu 1 623 mil. Kč. pohledávek na celkových 11 mil. Kč., a to jak převodem těchto pohledávek na ČKA, tak jejich splacením. Celkové vypořádání by mělo být ukončeno v prvním pololetí 2004.

Z hlediska fiskálních nákladů pro stát při strategické privatizaci České spořitelny je také důležité využití možnosti předčasného splacení podřízeného úvěru ve výši 5 500 mil. Kč. v roce 2003. Tento podřízený dluh byl přijat v roce 1998 (viz výše) od tehdejší Konsolidační banky k posílení regulatorního kapitálu. Důvodem využití možnosti předčasného splacení úvěru byly především vysoké náklady na jeho obsluhu a skutečnost, že Česká spořitelna byla dostatečně kapitálově silná i bez tohoto doplňkového zdroje.

Komerční banka

V roce 2001 byla především dokončena privatizace Komerční banky. Na základě předložených nabídek potencionálních investorů¹¹⁵ se ukázala být rozhodujícím faktorem pro výběr investora nabídnutá cena. Na jejím základě bylo dne 28. července 2001 rozhodnuto vládním usnesením č. 661 o prodeji akcií Komerční banky Societe General, která za 60% podíl na základním jmění banky nabídla nejvyšší cenu ve výši 40,2 mld. Kč.

V roce 2001 došlo také k prvnímu uplatnění opce na prodej úvěrové pohledávky, kterou získala Komerční banka na základě Smlouvy o garanci, uzavřené s Konsolidační bankou. Předmětem této garance byl převod některých vybraných aktiv z portfolia Komerční banky v maximální výši 20 mld. Kč. Garance se vztahovala na čistou angažovanost (tj.

¹¹⁵ V případě Komerční banky reagovalo na původní nabídku koupě 5 investorů – Credit Agricole (France), Hypo – Vereinsbank (Germany), Societe Generale (France), Unicredito Italiano (Italy) a AIG New Europe Fund (USA).

nominální hodnotu sniženou o vytvořenou opravnou položku) rizikových aktiv klasifikovaných k 31. prosinci 2000.

V roce 2001 použila tuto garanci Komerční banka poprvé na prodej úvěrové pohledávky za společností KORAMO, a.s. v celkové nominální hodnotě 369 mil. Kč. V roce 2001, resp. 4. května 2001, byla dále uzavřena smlouva mezi FNM a Českou konsolidační agenturou o úhradě ztrát a nákladů, které vzniknou v souvislosti s garancí za tato vybraná aktiva Komerční banky.

V roce 2002 pokračovala Komerční banka v úspěšné restrukturalizaci pohledávek ve svém portfoliu. K 31. prosinci 2002 dosáhl celkový objem garantovaných pohledávek 21, 8 miliardy Kč., což představovalo pokles o 64,2 % oproti výchozímu stavu na konci roku 2000. Kumulovaná ztráta Komerční banky na tomto portfoliu pak činila 2,6 miliard Kč.

V roce 2003 byl celkový objem klasifikovaných pohledávek, tedy pohledávek spadajících do státní garance, výrazně snížen díky aktivní správě Komerční banky a k 31. prosinci 2003 poklesl na 1,3 mld. Kč. Tento pokles byl výsledkem splátek, prodejů, odpisů (garantována pouze čistá účetní hodnota) a vyřazením části aktiv z režimu státní garance. Tento zůstatek zahrnoval i 535 mil. Kč. pohledávek za klienty v konkurzu, za nimiž ČKA uplatnila svou kupní opci těsně před koncem roku 2003. Tyto pohledávky budou vypořádány v průběhu roku 2004. Na uhrazení celkové ztráty, kterou Komerční banka ponese v souvislosti se správou portfolia, na které jí byla poskytnuta záruka, poskytla ČKA Komerční bance v roce 2003 zálohovou platbu ve výši 5, 862 mld. Kč.

ČSOB (převzetí Investiční a Poštovní banky)

Rok 2001 byl také velmi významný z hlediska řešení aktiv převzatých ČSOB z Investiční a Poštovní banky. V roce 2001 uzavřelo Ministerstvo financí a Česká konsolidační agentura tři další důležité smlouvy, které aktualizovaly stávající smluvní ustanovení. Byla uzavřena Smlouva o restrukturalizačním plánu, Dodatek k poskytnuté státní záruce a Smlouva o finančním rámci uzavřená mezi ČSOB a Českou konsolidační agenturou.

- Smlouva o restrukturalizačním plánu uzavřená mezi ČSOB a Českou konsolidační agenturou. Tato smlouva rozdělila aktiva a závazky Investiční a Poštovní banky k 31. srpnu 2001 do následujících tří kategorií:
 - Bílé položky, které si chce ČSOB nechat se všemi riziky a výnosy. Tato kategorie již také zahrnovala aktiva, která byla do České konsolidační agentury v průběhu roku 2001 převedena a ČSOB již za ně obdržela náhradu.

- Černé položky, tedy nechtěná aktiva a potenciální závazky, které chce ČSOB převést do České konsolidační agentury. Restrukturalizační plán stanovil i podmínky pro převod těchto aktiv a budoucích aktiv podle jejich druhu.
- Ostatní položky, tedy aktiva a potenciální závazky, u kterých ještě nebylo rozhodnuto, zda si je ČSOB ponechá, nebo je převede do České konsolidační agentury. ČSOB měla tato aktiva určit do 18. června 2002, rozhodnout zda jsou tato aktiva a potenciální závazky nechtěná, a poté na ně uplatnit prodejní opci, nebo si je ponechat ve svém portfoliu. Do 18. června 2002 měla ČSOB i právo uplatnit na všechna ostatní aktiva a potenciální závazky svou kupní opci.
- Dodatek ke Smlouvě a státní záruce obsahoval změny, které dávaly do souladu dohodu Ministerstva České republiky s Restrukturalizačním plánem a aktualizoval proces pro provedení auditu schodku nebo přebytku čistých aktiv IPB.
- Smlouva o finančním rámci uzavřená mezi ČSOB a Českou konsolidační agenturou pak zřizovala úvěrovou linku pro Českou konsolidační agenturu ve výši 100 mld. Kč pro účely financování převodu aktiv IPB do České konsolidační agentury.

V roce 2001 došlo v souvislosti se smlouvou o prodeji podniku k určení konečné kupní ceny. Výše protiplnění za koupi (akvizici) IPB byla založena, podle smlouvy, na ocenění podniku IPB k 18. červnu 2000, tedy ke dni předcházejícímu dnu, kdy ČSOB koupila IPB. Konečná cena byla určena třetím nezávislým znalcem, neboť ČSOB a IP Banka (nástupce IPB) se nemohly dohodnout na hodnotě IPB. Ocenění třetím znalcem bylo zpracováno a předáno ČSOB a IP Bance dne 31. května 2002. Třetí znalec stanovil konečnou hodnotu podniku v rozsahu minus 70 200 mil. Kč až minus 65 400 mil. Kč. Celková cena prodeje IPB tedy byla 1 Kč.

Státní pomoc, která byla ČSOB poskytnuta v souvislosti s koupí Investiční a Poštovní banky, lze v zásadě rozdělit na tři druhy. Za první formu státní pomoci lze počítat poskytnutou swapci na specifická aktiva. ČSOB byla poskytnuta opce na prodej jakéhokoliv aktiva IPB do ČKA do 18. června 2002. Po uplatnění prodejní opce byla ČKA povinna převzít od ČSOB aktivum IPB výměnou za peněžní prostředky nebo záruku ve výši původně zaúčtované účetní hodnoty aktiva. V případě, že ČSOB obdržela v souvislosti s tímto aktivem nějaké peněžní toky v období od 19. června 2000 do data uskutečnění převodu do ČKA, byla povinna toto plnění převést na ČKA.

Na druhou stranu ČSOB také poskytla ČKA opci koupit od ČSOB většinu ostatních aktiv za stejných podmínek, jaké měla prodejní swapce ČSOB.

Druhou formou státní pomoci, která byla poskytnuta ČSOB, byl slib odškodnění ČNB, který byl již popsán výše. Fiskální náklady, které souvisely s touto státní pomocí, byly již rozebrány v tabulce 44. Dne 5. listopadu 2002 bylo v souvislosti s touto státní pomocí ještě vydáno jednostranné prohlášení vůči ČNB, které limitovalo maximální, výši požadovanou ze slibu odškodnění, na 160 mld. Kč. se lhůtou pro uplatnění do 31. prosince 2016.

Třetí formou státní pomoci, která byla ČSOB v rámci převzetí IPB poskytnuta, byla kompenzace schodku / přebytku čistých aktiv IPB. Ministerstvo financí České republiky mělo na základě dodatku podepsaného v roce 2001 uhradit ČSOB absolutní hodnotu čistých aktiv IPB k 19. červnu 2000 v případě, že byla záporná. V případě, kdy by byla čistá hodnota aktiv IPB k 19. červnu 2000 kladná, byla naopak ČSOB povinna uhradit České republice vzniklý přebytek čistých aktiv.

V roce 2002 byla vypočítána vedením ČSOB čistá hodnota aktiv IPB k 19. červnu 2000 v celkové výši 4 135 mil. Kč. Na základě toho tedy vykázala ČSOB závazek vůči MF ČR k 31. prosinci 2002 v celkové výši 4 731 mil. Kč. Ke konci roku 2003 to pak již byly 4 737 mil. Kč.

V roce 2003 byl v zásadě, po vyřešení zbývajících otázek mezi ČSOB, Českou konsolidační agenturou a Ministerstvem financí České republiky, ukončen proces převzetí IPB. V souladu s uzavřenými smlouvami byla dne 31. prosince 2003 na ČKA převedena zbývajíc část aktiv podniku IPB, která měla být v průběhu roku převedena. Byl také ukončen audit výkazu čisté hodnoty aktiv a byla určena částka k vypořádání mezi ČSOB a Ministerstvem financí České republiky.

V důsledku složitosti smluv a okolností, za kterých ČSOB převzala IPB od nuceného správce, existovaly v souvislosti s převzetím IPB především tyto rozpory, které se podařilo v průběhu roku 2003 vyřešit. Za prvé byla určena pořizovací cena, která závisela, mezi jiným, na nezávislém ocenění a nezávislém auditu čistých aktiv IPB. Za druhé byl v roce 2003 ukončen z velké části převod aktiv na základě poskytnutých swapcí v rámci Restrukturalizačního plánu. Poslední otázkou zůstává výše, do jaké bude v rámci Slibu odškodnění plnit ČSOB Česká národní banka.

V roce 2003 byla určena celková cena pořízení (kompenzace), kterou musí ČSOB zaplatit za převod IPB na 5 731 mil. Kč. Celkový goodwill, který z této koupě ČSOB získala pak ve výši 3 430 mil. Kč. Celková aktiva převedená na Českou konsolidační agenturu v rámci celkové státní pomoci ČSOB z poskytnuté swapce v letech 2001 až 2003 a čistá hodnota aktiv, která ovlivnila celkovou cenu pořízení jsou shrnuty v následující tabulce 43:

TABULKA 43: Vývoj státní pomoci ČSOB v letech 2001 - 2003 (mil. Kč.)

	Pohledávka ze swapcí specifických aktiv	Schodek/přebytek ČHA pohledávka (+) závazek (-)
1. ledna 2001	168 942	3 982
Aktiva převedená do KoB / ČKA	-26 032	-
Změna jistiny z příjmů čistých peněžních toků na nechtěné položky	-9 252	-
Převod úhrad soudních sporů a ostatních ztrát ze schodku ČHA na odškodnění od ČNB	-	-8 165
Úroky přijaté časově rozlišené a zaúčtované	8 369	-132
Úroky placené časově rozlišené a zaúčtované	-	-522
Poplatky a provize časově rozlišené a zaúčtované	1 100	-
Ostatní pohyby	3 695	-1 967
31. prosince 2001	146 822	-6 804
z toho:		
Jistina	133 880	-6 282
Naběhlý výnosový (+) / nákladový (-) úrok	11 326	-522
Pohledávka z časového rozlišení poplatků a provizí	1 616	-
1. ledna 2002	146 822	-6 804
Aktiva převedená do KoB / ČKA	-84 582	-
Změna jistiny z příjmů čistých peněžních toků na nechtěné položky	-803	-
Převod úhrad soudních sporů a ostatních ztrát ze schodku ČHA na odškodnění od ČNB	3 760	-
Úroky přijaté časově rozlišené a zaúčtované	-	-75
Úroky placené časově rozlišené a zaúčtované	296	-
Poplatky a provize časově rozlišené a zaúčtované	-7 105	-
Ostatní pohyby	-1 300	2 148
31. prosince 2002	57 088	-4 731
z toho:		
Jistina	50 051	-4 135
Naběhlý výnosový (+) / nákladový (-) úrok	6 779	-596
Pohledávka z časového rozlišení poplatků a provizí	258	-
1. ledna 2003	57 088	-4 731
Aktiva převedená do KoB / ČKA	-57 574	-
Úroky přijaté časově rozlišené a zaúčtované	494	-
Úroky placené časově rozlišené a zaúčtované	-	-110
Poplatky a provize časově rozlišené a zaúčtované	19	-
Čistý dopad změn v rámci nechtěných / ponechaných aktiv	-27	-
Ostatní pohyby	-	104
31. prosince 2003	-	-4 737
z toho:		
Jistina - závazek vyplývající z výkazu čisté hodnoty aktiv	-	-3 711
Jistina-ostatní	-	-320
Naběhlý výnosový (+) / nákladový (-) úrok	-	-706

zdroj: Výroční zprávy ČSOB (2002, 2003)

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že v rámci poskytnuté swapce byla do České konsolidační agentury přesunuta v letech 2001 až 2003 aktiva v celkové hodnotě 168 188 mil. Kč. K těmto nákladům je nutné ještě připočíst uplatnění specifického práva opce, které bylo zabudováno

v původní poskytnuté Smlouvě o státní garanci ve výši 3 mld. Kč. Celková částka, která byla vyplacena za převod vybraných aktiv do Konsolidační banky, tak činila 171 188 mil. Kč.

V souvislosti s uplatněnou opcí ČSOB na převod aktiv do ČKA je nutné zmínit, že v rámci převáděných aktiv byla v květnu 2002 uplatněna i opce poskytnutá v rámci dohodnutého Restrukturalizačního plánu ČKA. Opce ČKA byla uplatněna na převod hlasovacích i nehlasovacích akcií offshore struktur IPB¹¹⁶.

Fiskální příjem, který jako jediný stát získal v souvislosti s Investiční a Poštovní bankou, byl určen na základě Plánu o restrukturalizaci a Dodatku ke Smlouvě o státní garanci. Tento příjem spočíval v úhradě ČSOB za čistou hodnotu aktiv stanovenou ke dni převzatí IPB ČSOB. Celková cena pořízení, kterou ČSOB za IPB zaplatila představovala 5 731 mil. Kč. Dodatečný příjem by pak mohl plynout ještě v souvislosti s uzavřenou smlouvou o kompenzaci za poskytnutou státní záruku¹¹⁷. Celková hodnota této kompenzace by se však měla pohybovat maximálně v řádu několika miliard.

Převzetí IPB ČSOB je na konci roku 2003 z větší části ukončeno. Otevřenou otázkou pro celkové fiskální náklady spojené s touto operací je především vyčíslení celkové částky, kterou bude ČSOB povinna zaplatit Ministerstvu financí za poskytnutou Státní záruku. Druhou otázkou, která pak zůstává nedořešena, je celková částka, kterou bude muset Česká národní banka zaplatit ČSOB za potenciální závazky, případně škody, které nebyly zobrazeny v účetnictví Investiční a Poštovní banky k 18. červnu 2000.

10.5 Fiskální náklady a výnosy strategické privatizace

V letech 1998 – 2003 byl tedy z velké části uzavřen proces strategické privatizace českého bankovního sektoru. Strategická privatizace bank měla na celkové náklady vydané v souvislosti s poskytnutou státní pomocí významný dopad, protože došlo k převedení nejvýznamnější části portfolia špatných úvěrů ze všech privatizovaných bank.

Období od roku 1998 do roku 2003 bylo velmi významné i z hlediska fiskálních příjmů ze strategické privatizace. Výdaje a příjmy státu v jednotlivých letech během strategické privatizace jsou tedy shrnuty v následující tabulce 44:

¹¹⁶ Pro detailnější popis vzniku a významu offshore struktur pro IPB – viz Kudrna (2002)

¹¹⁷ Hodnota kompenzace bude stanovena až po úplném očištění portfolia divize IPB Konsolidační bankou. Výpočet by se měl řídit vzorcem: $(RVA - KRC) \times 0,07 \times 0,02$, kde RVA představuje rizikově vážená aktiva a KRC aktiva převedená do Konsolidační banky. Z uvedeného vzorce je patrné, že výsledná kompenzace za poskytnutou záruku v souvislosti s Investiční a Poštovní bankou se bude pohybovat maximálně v řádu několika miliard.

Z tabulky 44 je tedy patrné, že kumulativně byly čisté náklady státní pomoci poskytnuté bankovnímu sektoru v letech 1998 – 2003 celkem ve výši 125,5 mld. Kč. Do státní pomoci a jejich nákladů jsou započítány převody aktiv a navyšování kapitálu v tomto období. V rámci fiskálních příjmů jsou to pak peněžní prostředky za prodej strategických majetkových účastí v bankách. V této souvislosti je třeba si ovšem uvědomit několik základních faktů, které výši celkových čistých nákladů v této tabulce ovlivňují.

Za prvé jsou do čistých nákladů započítány všechny fiskální příjmy, které stát z prodeje své účasti v bankovním sektoru získal. To je ovšem zkreslující obrázek, neboť například náklady v souvislosti s očištěním ČSOB nesl stát již v předchozích obdobích a během strategické privatizace tato banka již přinesla pouze příjmy. Celkový obrázek o čistých nákladech si tedy můžeme udělat pouze z celkových čistých nákladů za celé období transformace¹¹⁸.

Za druhé výnosnost z jednotlivých aktiv je určena pouze modelově, nikoliv na základě přesného rozdělení. Použitá výnosnost ve výši 10% z nominální hodnoty aktiv může být u některých pohledávek nedostatečná, u jiných nadměrná. V této souvislosti je nutno zmínit i převod aktiv z bývalé Investiční a Poštovní banky. Odhadovaná výnosnost je uváděná ve výši 20% z čisté hodnoty převedených aktiv. Převod aktiv z Investiční a Poštovní banky byl ovšem ukončen teprve v posledním období a tento odhad výnosu z aktiv se tedy může významně lišit od skutečnosti.

11. Náklady na konsolidaci bankovního sektoru

Transformační náklady na konsolidaci bankovního sektoru jsou shrnuty v rámci jednotlivých programů v tabulce 45. Pro toto shrnutí se vychází z předpokladů a informací podrobně popsanych v předešlých kapitolách. Pro celkový odhad nákladů na konsolidaci bankovního sektoru je použito několik zjednodušujících předpokladů.

- Pro určení výnosnosti jednotlivých pohledávek je použita modelová 10% míra z celkové nominální hodnoty pohledávky¹¹⁹. Na tomto základě jsou praveny celkové náklady v roce 2003.
- Hodnoty celkových převedených pohledávek v roce 2003 jsou dány kumulativním součtem pohledávek a ostatních aktiv převáděných v jednotlivých letech. V případě, že lze určit postupné splácení jednotlivých bloků převedených pohledávek, jsou uvedeny v aktuální nominální výši.

¹¹⁸ viz následující kapitola.

TABULKA 45: Transformační náklady konsolidace bankovního sektoru kumulativně v letech 1991 - 2003 (mln. Kč.)

Druh transakce:	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
Konsolidační program I													
- Převedení úvěrů na TOZ	80,1	66,1	62,3	55,7	49,7	42,3	39,4	37,7	33,0	29,5	25,9	21,7	17,7
- Vydané obligace (rekapitalizace, oddlužení)	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7
- Transfery aktiv do KoB v Konsolidačním programu I	n/a	15,1	12,3	17,7	16,9	15,4	14,7	14,6	13,9	13,5	11,5	10,8	6,3
- Poskytnuté garance státu	n/a	13,0	13,0	13,0	14,7	14,7	14,7	41,3	43,8	43,8	43,8	43,8	43,8
- Zvýšení kapitálu	n/a	n/a	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
- Restrukturalizace ČSOB	n/a	n/a	20,1	26,7	28,8	30,5	30,7	30,8	30,9	31,0	31,1	31,2	25,0
Konsolidační program II													
- Česká finanční	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	12,1	28,0	31,4	28,8	31,5	35,8	33,4
- Česká národní banka	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	51,1	50,2	49,2	48,5	48,1	47,8	47,4
Stabilizační program	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	5,0	7,3	12,7	12,8	12,8	12,8
Strategická privatizace	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	26,4	65,5	102,9	133,4	223,8	125,5
Celkem	107,8	121,9	139,4	144,8	141,8	134,6	194,4	265,7	306,7	342,4	369,7	459,4	343,6

* Celkové náklady na konsolidaci bankovního sektoru v roce 2003 jsou upraveny o potenciální výnosy z převedených pohledávek a příjmy z privatizace.

zdroj: Výroční zprávy bank a ČKA, ČNB, České finanční, Taci (2000)

Celkové čisté náklady, které byl stát nucen zaplatit, tedy představují zhruba 343,6 mld. Kč. Tento odhad nákladů je ale nutné brát s ohledem na dané předpoklady. Změna celkové odhadované výnosnosti převedených pohledávek by mohla výrazně celkový odhad čistých fiskálních nákladů změnit.

Při analýze tohoto čísla je nutné si uvědomit, že se nejedná o konečné číslo. Celkové budoucí fiskální náklady, které ponese ČKA, respektive stát, budou ovlivněny dokončením privatizace České spořitelny, možným vyvedením aktiv z Komerční banky a dokončením převodu aktiv z ČSOB po IPB.

Garance poskytnutá České spořitelně byla ke konci roku 2003 v celkové výši 4 mld. Kč. Záruka Komerční bance byla ještě takřka v plné výši, tedy až do výše 20 mld. Kč. Tato banka možnosti převodu klasifikovaných aktiv na ČKA do konce roku 2003 nevyužila. Slib odškodnění poskytnutý ČSOB za aktiva Investiční a Poštovní banky je až do výše 160 mld. Kč., nicméně není pravděpodobné, že bude využita v plné výši.

Z daných údajů ovšem opět vyplývá, že celková výše fiskálních nákladů na konsolidaci bankovního sektoru není dosud jednoznačně určena a bude nutné ji vyčíslit v souvislosti se skutečnou výnosností pohledávek převedených na ČKA a celkového plnění z poskytnutých garancí.

¹¹⁹ Pro určení výnosnosti z pohledávek převedených při převzetí Investiční a Poštovní banky ČSOB byla použita míra výnosnosti 20 %.

12. Závěr

Transformační náklady v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru v České republice byly rozsáhlé. Jejich výši lze odhadovat ke konci roku 2003 zhruba na 340 mld. Kč. Největší podíl na těchto nákladech nese dnes stále ještě částečně neukončený proces strategické privatizace v České republice. V rámci tohoto privatizačního procesu připadá největší podíl nákladů na převzetí Investiční a Poštovní banky. Při této nestandardní operaci byly celkové náklady státní pomoci ke konci roku 2003 ve výši zhruba 140 mld. Kč. Z hlediska celkových fiskálních nákladů byl druhou nejvýznamnější formou státní pomoci Konsolidační program I, zaměřený na řešení úvěrů z centrálně plánované ekonomiky. V rámci tohoto programu nesl stát nebo jeho transformační instituce celkové náklady ve výši zhruba 125 mld. Kč. Třetím nejvýznamnějším příjemcem státní pomoci byly malé banky v rámci Konsolidačního a Stabilizačního programu. V tomto případě byla celková výše státní pomoci v celkové hodnotě 102 mld. Kč.

Financování konsolidace bankovního sektoru mělo několik základních zdrojů – za prvé to byl státní rozpočet, který se přímo podílel na financování záruk za vklady a úvěry klientů a zvyšování kapitálu vybraných bank. Nepřímo pak nesl závěrečný účet státu náklady konsolidace bankovního sektoru přes ztrátu Konsolidační banky. Hospodaření České národní banky pro stát znamenalo quasi-fiskální náklady.

Druhou základní institucí, která financovala konsolidace bankovního sektoru v České republice, byl Fond národního majetku. Fond národního majetku se podílel na financování přímými emisemi dluhopisů, úhradou ztrát České inkasní a České finanční a také posilováním rezervního fondu České konsolidační agentury (resp. Konsolidační banky). Významný zdroj pro restrukturalizaci bankovního sektoru tedy představovaly finanční prostředky získané z privatizačního procesu.

Dopady jednotlivých programů konsolidace bankovního sektoru v České republice byly velmi rozdílné. Při Konsolidačním programu I bylo základním cílem zvýšení kapitálové stability bank a dále zlepšení úvěrového portfolia. První z těchto cílů se podařilo úspěšně splnit, problém klasifikovaných aktiv ovšem přetrvával a dále se v průběhu transformačního období zhoršoval. Konsolidační program II měl naopak zachovat subsektor malých bank a obnovit jeho stabilitu. Tento cíl se splnit nepodařilo. Strategická privatizace byla v České republice u tří bank úspěšně dokončena, stát ovšem vynaložil s tímto procesem významné fiskální náklady. Na druhou stranu zvolená privatizační strategie u Investiční a Poštovní

banky vedla ke kritické situaci a k zavedení nucené správy v roce 2000. Situace v Investiční a Poštovní bance byla pak vyřešena pouze za cenu rozsáhlých výdajů státu.

V roce 2003 je proces konsolidace institucionálně dokončen, z hlediska celkových nákladů konsolidace však stále není uzavřen. V následujících letech bude ukončena strategická privatizace a s tímto procesem budou určeny i celkové náklady, které na proces konsolidace stát, včetně jeho transformačních institucí, vynaložil. V souladu s tím bude pokračovat i prodej pohledávek, které byly do transformačních institucí, zvláště pak do České konsolidační agentury, převedeny. Na základě přesně určené výnosnosti těchto aktiv pak bude umožněno určit celkové čisté náklady na konsolidaci bankovního sektoru v České republice.

Literatura:

- Anderson, R.W., Kegels, Ch., „Transition Banking: Financial Development of Central and Eastern Europe“, Clarendon Press, Oxford, 1998.
- Aghion, P., Bolton, P., Fries, S., „Optimal design of bank bailouts: the case of transition economies“, European Bank for Reconstruction and Development, London, 1998.
- Bankovníctví 20/1996, „Úloha bankovního sektoru v ekonomické transformaci“, Praha, 1996.
- Bautzová, L., „Miliardy na odpis“, Ekonom, č. 15, 2000
- Begg, D., Portes, R., „Enterprise Debt and Economic Transformation: Financial Restructuring in Central and Eastern Europe“, in Mayer, C., Vives X., „Capital Markets and Financial Intermediation, Cambridge University Press, 1993.
- Blažek, P., „Přešvihnou – jak a o kolik?“, Ekonom, č. 20, 2001.
- Buchtíková, A., „Bankovní úvěry a jejich vliv na vývoj sektorů a odvětví národního hospodářství ČR v roce 1995“, ČNB, Praha, 1997
- Buchtíková, A., „Empirická analýza financování podniků a úvěrových aktivit bank v České republice v letech 1995 – 1997“, ČNB, Praha, 1999.
- Buiter, W., H., „Measurement of the Public Sector Deficit and Its Implications for Policy Evaluation and Design.“ International Monetary Fund, Staff Papers 30, 306-49, June 1993.
- Caprio, G. et. al., „Preventing bank crises: Lessons from recent global bank failures“, Economic Development Institute of The World Bank, Washington D.C., 1998.
- Czech Republic, „Toward EU Accession“, World Bank Country Study, Washington D.C., 1999.
- Čapek, A., „The bad loans and the commercial banks policies in the Czech republic“, ČNB, Praha, 1995.
- Česká národní banka, „Finanční statistické informace“, Praha, 1993.
- Česká národní banka, „Transformační náklady na ozdravění a konsolidaci bankovního sektoru“, Praha, 1999.
- Česká národní banka, „Výroční zprávy 1990 – 1998.
- Česká národní banka, „Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice“, Praha, 1999.
- Československá obchodní banka, „Výroční zprávy 1990 – 1993, Praha.
- Dubská, D., „Banky nás nakonec přijdou na 300 až 400 miliard korun“, Ekonom, č. 2, 2000.

- Frydl, E.J., Quintyn, M., „The benefits and costs of intervening in banking crises“, IMF Working Paper, 2000.
- Green, D., Petrick, K., „Banking and financial stability in Central Europe: Integrating transition economies into European Union“, Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, 2002.
- Havel, J., „Bank privatization, critical look at privatization procedures“, Proceedings from the international conference „Future of the banking – after the year 2000 in the world and in the Czech republic“, Silesian University Opava, Karvina, 2001
- Hemming, R., „A Framework of Assessing Fiscal Vulnerability“, IMF, 1999.
- Honohan, Patrick, „Fiscal Contingency Planning for Banking Crises“, The World Bank Policy Research Working Paper 2228, Washington DC, 1999.
- Horcicova, Milena, „The Old Bad Loans Problem. The Czech Experience.“, Eastern European Economics 35, 29 – 40, 1998.
- Hrstková, J., „Posvětí Brusel záchranu bank?“, Ekonom, č. 41, 2003.
- Chaney, P., Anjan, V. T., „Incentive Effects of Benevolent Intervention: The Case of Government Loan Guarantees“, Journal of Public Economics 26, 169-89, March 1985.
- Jonáš, J., „Bankovní krize a ekonomická transformace“, Management Press, Praha, 1998.
- Kerouš, M., Insel B., „Privatizace českých bank“, CERGE, Faculty of Social Sciences, Charles University, Prague, 1993.
- Klingebiel, Daniela, „The Use of Asset Management Companies in the Resolution of Banking Crises: Cross-Country Experience.“ The World Bank Policy Research Working Paper 2284, Washington DC, 2000.
- Klingebiel, D., Laeven, L., „Managing the real and fiscal effects of banking crises“, World Bank Discussion Paper no. 428, Washington D.C., 2002.
- Komerční banka, „Výroční zprávy 1990 – 1993, Praha.
- Kudrna, Z., et.al. „Vzestup a pád IPB“, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2002
- Lindgren, C. et. al., „Financial sector crisis and restructuring: Lessons from Asia“, IMF, Washington D.C., 1999.
- Matoušek, R., „The restructuring and consolidation of commercial banks: causes and solutions in transition economies (lessons from the Czech republic)“, in Acta Oeconomica Vol. 2, 1999
- Mervart, J., „Problémy bankovního sektoru ve světě a v ČR“, Česká národní banka, Working paper 71, Praha, 1997.

- Mervart, J., „České banky v kontextu světového vývoje“, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1998.
- Mitchell, J., „Strategic creditor passivity, regulation and bank bailouts“, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper No. 1780, London, 1998.
- Mody, A., Patro, D. K., „Methods of Loan Guarantee Valuation and Accounting.“ World Bank Research Observer 11, 119-42, February 1996.
- Páral, P., „Jak přežít pitvu“, Euro, 23. 7. 2001
- Poláčková-Brixí, H., Fiskální rizika nejsou jen v deficitu“, Finance a úvěr, ročník 50, č. 3. 2000.
- Polouček, S., „České bankovníctví na přelomu tisíciletí“, Ethics, Ostrava, 1999.
- Revenda, Z., „Centrální banka jako věřitel poslední instance ve světle problémů české ekonomiky“, Politická ekonomie, č. 3, 2000.
- Richter, T., „Kupónová privatizace a její vlivy na řízení a financování českých akciových společností“, Právnická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, 2002.
- Smith, L. „Forecasting Losses on a Liquidating Long-term Loan Portfolio“, Journal of Banking and Finance 19, 959-985, 1995.
- Taci, A., „Essays on Banking Efficiency in Transition Economies and Fiscal Costs of Bank Restructuring in the Czech Republic“, Center for Economics Research and Graduated Education, Praha, 2000.
- Výroční zprávy České finanční, Fondu národního majetku, ČKA (Konsolidační banky) v letech 1993 – 2003.
- Wattleworth, M., „Credit Subsidies in Budgetary Lending: Computation, Effects, and Fiscal Implications,“ in Measurement of Fiscal Impact: Methodological Issues, IMF Occasional Paper, 59, 1988.
- Wawrosz, P., „Bankovní oddychový čas“, Ekonom, č. 16, 1998.
- Wawrosz, P., „Kostlivci za desítky miliard“, Ekonom, č. 50, 1998.
- William, A., Davis J.M., Ebril, L. P., Lindgren, C., „Systematic Bank Restructuring and Macroeconomic Policy“, Washington, IMF, 1997.
- World Bank, „Dokončení transformace bank a podniků“, The International Bank for Reconstruction and Development, The World bank, 2000.
- Zoli, E., „Cost and Effectiveness of Banking Sector Restructuring in Transition Economies“, IMF Working Paper, Washington D.C., 2001.